

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZASABÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 1 kor. 50 fill.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.

1901.

TARTALOM.

HORGER ANTAL. A halmágyi nyelvjárás-sziget	Lap 365
PATKANOV SZERAFIM. Irtisi-osztják szójegyzék. (V.)	424

Ismertetések és bírálatok.

<i>Loewe R.</i> Die ethnische und sprachliche Gliederung der Germanen. — <i>Bremer O.</i> Ethnographie der germanischen Stämme. — <i>Much R.</i> Deutsche Stammeskunde. — <i>Ism. PETZ GEDEON</i>	463
---	-----

Kisebb közlések.

SZINNYEI JÓZSEF. A -z gyakorisító képző	468
— — Az -ít képző történetéhez	470
Irodalom	462

Folyóiratunk negyedévenként jelenik meg, még pedig márczius, június, szeptember és deczember elsején. Az egész évfolyam legalább harmincz ívből áll s ára 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadó-hivatalához czímezendő.

Kérelem: Kérjük a nyelvészeti munkák s különösen program-értekezések szerzőit, szíveskedjenek ismertetés végett munkájuknak egy-egy példányát beküldeni a szerkesztőnek: Budapest, VIII., József-körút 17.

A halmágyi nyelvjárás-sziget.

Hosszabb ideje foglalkozom a hétfalusi csángó nyelvjárás tanulmányozásával, s a reávonatkozó irodalom átvizsgálása közben többször úgy tetszett, mintha egyes nyelvjárásai sajátságok közösen elválasztanák a székelységtől Hétfalut és Halmágyot. Leginkább meglepett az, hogy STEUER JÁNOS *A székely hangrendszer* című cikkéhez csatolt térképén (Nyr. 22 : 256) Halmágyot, Hosszúfalut és Gyímet, mint összetartozó nyelvjárás-szigeteket, egyformán zöld színnel jelöli. Már akkor elhatároztam magamban, hogy Hétfalura vonatkozó tanulmányaim befejezése után okvetetlenül felkeresem még Halmágyot is, mert sejtettem, hogy nyelve érdemes lesz részletesebb tanulmányozásra, és tudtam, hogy eddig jóformán semmit sem tudunk róla. Az a kevés, mit KRIZA JÁNOS a *Vadrózsákban* (560. l.) Halmágy nyelvéről mond, nagyon zavaró s a mi megbízhatót STEUER JÁNOS a halmágyi kettőshangzókról több helyen is közöl, az még éppen nem mondható soknak.

A mult év tavaszán ROZSONDAI ISTVÁN halmágyi ág. ev. segédlelkész úr a *Magyar Nyelv Szótárának* új kiadása számára az Akadémiának száznál több halmágyi tájszót küldött be, a melyeknek nagy része nem volt megtalálható a *Czímsszójegyzékben*. Az eddig ismeretlenek között több merőben új, meglepően érdekes is találkozott s ez a körülmény arra indította az Akadémia Szótári Bizottságát, hogy felhívja figyelmemet Halmágyra és nyelvének behatóbb vizsgálatára. Ennek a felszólításnak természetesen lelkes örömmel engedelmeskedtem és az elmúlt év júliusában tíz napot, majd novemberében négy napot Halmágyon töltöttem, minden időmet a néppel való érintkezésre s a hallott nyelvjárásai sajátságoknak lehetőleg pontos feljegyzésére fordítva. S mert ebben a nyelvjárásban

nemcsak sok érdekeset, hanem sok újat is találtam, azért, az ismeretesebb Hétfalut későbbre halasztva, legelőbb halmágyi tapasztalataimmal akarok beszámolni.

Halmágy Nagyküküllőmegye déli szélén, közel Fogarashoz, az Olt völgyében fekszik. A Helységnévtár szerint 1097 magyar és oláh lakosa van. A túlnyomó többség a magyar; az oláhok jóval kevesebben vannak és, minthogy a falunak csak szélein laknak, bizonyára újabb időkben telepedtek be a faluba. Szászok ma nem laknak Halmágyon, de ha végig tekintünk a templom udvarán összegyűlt férfiakon, akkor közöttük nem egy határozottan szász arcot és termetet fogunk észrevenni. S ebből nagy valószínűséggel arra lehet következtetni, hogy a községnek régebben, ha talán nem is sok, de némi szász lakossága is lehetett, a mely idők folyamán beolvadt a magyarságba, a mint pl. viszont a szomszédos Ugra és Szász-Tyukos magyar kisebbsége az utóbbi 50 esztendő alatt elszázosodott. Erre mutat talán a férfiak felső kabátjának szabása, a leányok ünnepi fejdíszes a házépítés módja is. A szász (és oláh) hatás nyoma kimutatható természetesen a nyelvben is. Lutheranus vallása miatt egyházi tekintetben még ma is az erdélyi szász egyházkerülethez tartozik a halmágyi magyarság.

Ezt az idegen hatást természetesnek is fogjuk találni, ha meggondoljuk, hogy Halmágy mindenfelől szász és oláh községekkel van körülvéve és jókora távolságra esik a székely nyelvterülettől. A brassói és a köhalmi vásárokon kívül alig-alig érintkezik a többi székelységgel. A közelben csak egyetlenegy magyar falu van, Kóbor, de oda is jó három óra az út kocsin. Hogy hogyan keletkezett ez a magyar község, olyan távol a székely területtől, magyar szomszédok nélkül, arra nézve, mint magam is meggyőződtem róla, az az érdekes monda járja a nép között, hogy a székelyek küldték őket ide, réges-régen, még mikor a szászok beköltöztek, hogy lessék meg, mit akarnak itt a szászok és mihez fognak. Hogy csakugyan a község keletkezése módjának halavány emléke-e ez, vagy csak az egyedülvalóság érzete költette velük ennek az egyedülvalóságnak magyarázatára? — ki tudná ma már eldönteni!

Annyi bizonyos, hogy Halmágy valamikor a székelységből telepedett ki. Nyelve ugyanis, a mint azt már ottlétem első napjaiban könnyen észrevehettem, alapjában véve megegyezik a székely nyelvjárásokkal. De éppen elzárt földrajzi helyzete, a többi

székelységgel való gyakori érintkezés nehézsége, majdnem lehetetlensége, hozta magával azt is, hogy Halmágy nyelve sok tekintetben elmaradt a székely nyelvjárások természetes fejlődésétől, sok tekintetben pedig másképpen fejlődött, s így a halmágyiak nyelve és a székelyek nyelve között ma nem egy lényeges különbség is észlelhető.

Mi a közös, több százados elszigeteltség után is, a halmágyi nyelvjárás és a székely nyelvjárások között? Melyik székely nyelvjárással egyezik meg Halmágy nyelve leginkább? A halmágyi nyelvjárásnak mely sajátosságai ismeretlenek a székelységből?

Ime, olyan kérdések, melyek szinte önkéntelenül támadnak az emberben és kínálva kínálkoznak az összehasonlítás alapján való megoldásra. Elhatároztam tehát, hogy minden egyes nyelvjárasi sajátosságot összevetve többi nyelvjárásainkkal, első sorban pedig a székely nyelvjárásokkal, összehasonlító nyelvjárástanulmány alakjában fogom ismertetni a halmágyi nyelvjárást. Ha ez a vállalkozásom nem sikerült annyira, a mennyire kívánatos volna, tudásom korlátoltságán és a kísérlet újszerűségén kívül legyen szabad mentességemül felhoznom még azt is, hogy munka közben többször sajnosan éreztem az egyes kisebb székely nyelvjárásokat részletesen feldolgozó tanulmányoknak hiányát. Ilyen speciális dolgozatokra bizony nagy szükségünk volna.

Hogy az általános nyelvjárasi sajátságokon kívül a halmágyi nyelvjárás tájszókészletének is ilyen tetemes részét, szinte-szinte teljes egészét, összehasonlítás tárgyává tehettem, azt nagy részben ROZSONDAI ISTVÁN segédlelkész úrnak köszönhetem, a ki halmágyi tartózkodásom idején nemcsak szíves vendégbarátsággal fogadott, hanem anyanyelve tájszavainak bámulatosan gazdag ismeretével folyton gyarapította tájszógyűjteményemet, sőt még később is fáradhatatlanul válaszolt levélbeli kérdezősködéseimre. Annyira lekötelezett szíves segítségével, hogy hálámat e helyen is ki kell fejeznem. Egyéb tájszóközlésekkel segítségemre volt még KROCSÁN IRMA kisasszony, CSOMOR ISTVÁN ág. ev. lelkész úr és BOLDIZSÁR JÁNOS úr, halmágyi kereskedő. Fogadják ők is őszinte köszönetemet.

I. A hangok képzése.

A rövid magánhangzók sorából a felső nyelvvállásúak, az *u*, *i* és *ü*, tökéletesen megegyeznek a köznyelv megfelelő hangjaival, képzésük módját tehát teljesen fölösleges részletezve leírni. Éppen így megegyeznek a középső nyelvvállás *o*, *ö* és *ő* hangjai is a köznyelvéivel. Csak az *o*-ra és *ö*-re nézve lehetne a teljesség kedvéért megjegyezni, hogy bár STEUER JÁNOS szerint (*A székely nyelv hangjai* 8. l.) a székelységben zártabb ejtésűek, az *u*, *ü* felé közeledők, Halmágyon sohasem tapasztaltam ilyen zártabb ejtésüket. Ugy látszik, a tulajdonképpeni székelységben sem lehet ez a sajátosság valami általános, mert későbbi székely hangtani dolgozataiban (Nyr. 22. k.) maga STEUER sem említi többé e zártabb ejtést. Az alsó nyelvvállásúak közül is ugyanolyanok, mint a köznyelvek, az *a* és az *e*. Nincsenek meg a köznyelvben a halmágyi nyelvjárásnak *í* és *ę* hangjai, de mindkettőt megtaláljuk, más nyelvjárásokat most nem tekintve, a legtöbb székely nyelvjárásban is. Képzésük módja is olyan mint a többi székelységben. Az *í* az *á*-nak széles ejtésű rövid párja, az *ę* pedig kissé zártabb ajakkal van képezve mint a köznyelvi *a*, de a nyelvvállás változatlan; tehát éppen úgy, a mint STEUER már régebben leírta (SzNyH. 4. l. és Hunfalvy-Album 32. l.).

Utolsónak hagytam a rövid magánhangzók sorában a Halmágyon is elég gyakran hallható székely *é* hangot, mert ennek természetem nézetem szerint nem nincsen eléggé tisztázva. Először MUNKÁCSI BERNÁT határozta meg a moldvai csángó nyelvjárási leírásában. Szerinte «a nyílt *e*-nek oly mélyhangú articulációjából alakul, hogy csaknem a nyílt *a*-t közelíti meg, vagy fordítva ennek oly magashangú kiejtéséből, hogy csaknem nyílt *e*-t hallunk» (Nyr. 9: 447). Ugy látszik, ezen magyarázat alapján mondja ezt a hangot BALASSA (Phon. el. 47. l.) *s ő* utána mások is vegyes hangnak.

Hétfaluban alig-alig hallható (a székely nyelvjárások közül eddig csak ezt ismerem saját tapasztalatomból), de nagyon jól ismerem ezt a hangot a brassói örmény családok nyelvéből. Vegyes hangnak mondható annyiban, hogy a nyelv vízszintes mozgását tekintve csakugyan az elülső és hátulsó hangok között, tehát a szájüreg közepén képeztetik, csak hogy nem az alsó nyelvvállás során, (a hová pl. BALASSA táblája is helyezi, M. Nyelvj. 103. l.), hanem ennél is mélyebben, úgy hogy képzésénél a szájüreg a legnagyobb tágasságot éri el; és azért legalább is *ę*-vel jelölendő. Minthogy pedig ajakműködés nélkül képződik, akusztikailag természetesen az *á*-hoz és az *e*-hez áll legközelebb. A brassói örmények és a halmágyiak beszédében határozottan ilyen módon keletkezik ez a hang; azt hiszem, a székely *é* is csak ilyen természetű lesz.

A hosszú magánhangzók közül a felső nyelvvállásúak,

az *ú, í, ü*, ismét teljesen megegyeznek a köznyelveikkel, tehát szűk ejtésűek. A középső nyelvállásúak között is csak az *é* széles ejtésű. Széles ejtésű *ó, ö* hangot (*á, ă*) legfeszültebb ~~egyes~~ ~~helyeken~~ sem észlelhettem soha; pedig hogy ezek a székelységben megvannak, azt elegendő bizonyítja STEUER beható tárgyalása a Nyr. 22. kötetében. Egy másik negatív halmágyi (és hétfalusi) megfigyelésem az, hogy a magasabb nyelvállású és a köznyelvinél valamivel zártabb *é* sem hallható,* a melyet a többi székely nyelvjárásokban STEUER után már BALASSA is megfigyelt (M. Nyelvj. 98. l.).

Elég számos hosszú hangot fejlesztett ez a nyelvjárás az alsó nyelvállás során. Ezek a következők: *á, ă, á, á, á, é, é, é*. Képzésük módját elegendő magyarázza fonétikus jelük és különben is már mind ismertette voltak a székelységből (Nyr. 22 : 298). Külön csak az *á*-nak halmágyi használatát szeretném kiemelni, mert eddig csak STEUER állította (Hunf.-Album 34. l.), hogy a keleti székelységben is előfordul. Rajta kívül tudtommal még senki sem említette erről a vidékről. A STEUER adta meghatározást, hogy nyelvállásra nézve nem különbözik a köznyelvi hosszú *á*-tól, hanem csak abban, hogy ajakműködéssel van képezve, azaz átmenetet képez az illabiális *á* és a labiális *á* között, ezt a meghatározást Halmágyra nézve magam is megerősíthetem.

Pontos szerepük van a halmágyi magánhangzók rendszerében a k e t t ő s h a n g z ó k n a k. Ezeket KRÍZA János említette legelőbb a *Vadrózsákban*: «Először is fölöttő a halmágyi nép beszédében, mi néhol a Rika körül lakóknál is tapasztalható, a kettőshang előfordulása . . . a fenn irt tájakon az igazi kettőshang ejtése hallható, pl. a hosszú *ó* helyett *oa* vagy *oe* v. *ou* hangzik a szájnak egy nyitásával s ejtésével, mint *tóe* = *tó*; *sóe* = *só* (sógor v. a régi sü); *góab*: *gób* = *góg*; *csomóe*: *csomó* = turós puiszka. *Voutál-e* az *Oatnál?* = *vótál-e* az *Ótnál?* *fóat* = *fót*» (560—561. l.).

KRÍZÁNAK ez a feljegyzése egészen téves ugyan, (maga mondja, hogy csak egy helyben lakó ismerőse után közli), de bizonyára ennek köszönhető, hogy STEUER JÁNOS ROZSONDAI ISTVÁN úr segítségével a székely nyelv hangjai között a halmágyi kettőshangzók ügyét is nagyjában tisztázta már (SzNyH. 14—18. l. és Nyr. 22 : 124). De azért pótolnivalóm nekem is maradt.

Először is téves, a mit STEUER ROZSONDAI úr levélbeli értesítése alapján a halmágyi kettőshangzókról egész általánosságban állít: «Ezen kettős magánhangzók a kimondásnál úgy összeolvadva hangzanak, vagy összevonva, hogy csakis nagy megfigyelés folytán

*) De megvan ez a hang, még pedig szintén *é, helyén a közeli Kóboron.

lehet némileg megkülönböztetni.» STEUER bizonyára csak azért írhatta ezt, mert nem volt alkalma a halmágyi kettőshangzókat saját fülével megfigyelni. Annyira nem nehéz ezeket megfigyelni, hogy, a mint látni fogjuk, némelyikükről még az sem egészen bizonyos, hogy kettőshangzóknak tarthatók-e még, vagy már különálló magánhangzók. De lássuk őket sorban.

Az ismeretes *i*-s kettőshangzókon kívül, (a melyeket *j*-vel írunk) kettős hangzót ejtenek Halmágyon köznyelvi *é*, *ó* és *ő* helyett. Az *é* helyett való kettőshangzó az *ia* (⁴á). Képzésénél a nyelv kivétel nélkül mindig a kapcsoló hangból indul ki, tehát ez a kettőshangzó mindig emelkedő természetű. De már az *ó*, *ő* helyett való kettőshangzónál sem a kapcsoló hang, sem az emelkedő természet nem állandó. Legtisztábban észlelhető alakja: *uo*, *üö*. Ebben az esetben a kettőshangzónak mindkét része teljes értékű rövid hang, s egyik sem tekinthető pusztán kapcsolónak. A nyelv tehát nemcsak érinti futólagosan az *u*, *ü* vagy *o*, *ö* képzése helyét, hanem annyi ideig időzik ott, mint egy rendes rövid magánhangzó képzésénél. A hangsúly a kettőshangzónak mindig első felén van, de azért, ha fülem nem csal, mégis csak egy szótagot alkotnak s talán joggal nevezhetők kettőshangzóknak. — Az *ó*, *ő*-ből fejlődött kettőshangzó második alakja az *uó*, *üö* (^{uó}, ^{üö}). Itt az elül álló zártabb és rövidebb hang csak kapcsoló, a második pedig a teljes és mindig hosszú hangzó, tehát ez is emelkedő, mint az *ie* (^{ie}).

Legfeltünőbb ennek a kettőshangzónak harmadik alakja, melyet BALASSA JÓZSEF szíves útbaigazítása alapján *uo*, *üö* jeggyel fogok jelölni. Minthogy ezt tudtommal még egyetlen egy nyelvjárásunkban sem észlelték eddig, azért képzése módját részletesebben is le kell írnom.

Az *uo*, *üö* első fele mindig teljes rövid hang (*u*, *ü*), a hangsúly is mindig ezen a részen van. A mélyhangú kettőshangzó második része, az *o*, rendszeren szintén teljes rövid hang, egyszerű-mászor azonban kapcsoló hangként való használatát is észleltem (*uo*). De ez, úgy látszik, csak kivételes használat volt. Az előbb leírt kettős hangzók példájára az *u* után itt is *o* hangot várnánk, csakhogy a nyelv az *u*-ről ez esetben nem ereszkedik le a neki megfelelő nyiltabb hangnak, az *o*-nak képzése helyére, hanem ugyanezen a soron (a középső nyelvállás során) kissé előbbre halad, a szájüreg közepe felé. Az *o* és *o* között első sorban tehát az a különbség, hogy az *o*, a mint a nyilhegy iránya mutatja, kissé előrébb képződik, mint az *o*. De ezenkívül az ajakműködés tekintetében is van egy kis különbség közöttük, mert az *o* kissé nyiltabb ajakzárással van képezve, mint az *o*. Az ajak működése éppen olyan fokú, mint az alsó nyelvállású *o*-nál. S ezt természetesen is találhatjuk, mert hiszen ismeretes, hogy a nyelv a hátulsó hangzók képzésénél a szájpadlástól távolódva mindig előbbre, a szájüreg közepe felé

moldvai csángók közt (22 : 127) és végül, a mit saját tapasztalatomból mondhatok, Hétfaluban. Ugyanezek a helyeken ejtik az *uo*, *üö*, *uó*, *üő* (^uó, ^üő) kettőshangzókat is. Úgy látszik a halmágyi *uo*, *üö* kettőshangzók sem állanak egészen magukra. Kováts S. János a répczevidéki nyelvjárás leírásában (Nyr. 20 : 363) ilyen adatokat közöl: *sz^uq*, *j^uq*, *acs^uq* stb. Ez alighanem ugyanaz a kettőshangzó lesz, melyet én Halmágyról *uo* gyanánt állapítottam meg. BINDER JENŐ kartársam pedig azt állítja, hogy Sümeg környéken is ismeretes az *uo*. A *holdvilág* szót pl. szerinte éppen úgy ejtik *huodvilág*-nak, mint Halmágyon. Ha ez helyes, akkor ugyanott valószínűleg az *üö* sem lesz ismeretlen.

Ha most áttekintjük azokat az eseteket, a melyekben a halmágyi magánhangzók képzése eltér a köznyelveiktől, akkor egyik-másik jelből ítélve úgy tetszik, mintha Halmágy nyelve inkább a keleti székely nyelvjárásokhoz simulna, mintsem a nyugatiakhoz.

Minthogy a mássalhangzók képzésére vonatkozólag semmi megjegyezni valóm nincsen, áttérhetünk a hangok használatára módjának ismertetésére.

II. A hangok használata.

E czímen először is össze akarom foglalni azokat az alakszerinti tájszókat, a melyekben a halmágyi nyelvjárás nem azt a hangot használja, a melyet a köznyelv, másodszor pedig megakarom magyarázni, hogy milyen esetekben használja azokat a hangokat, a melyek a köznyelvben ismeretlenek. Az első esetben minden egyes adatot — a nélkül, hogy a rajta észlelhető alak eltérés okát kutatóm vagy magyaráznám, mert ez talán nem feladata egy összehasonlító nyelvjárás tanulmányának — gondosan összevettem a MTsz. adataival, mert érdekesnek és az összehasonlítás céljaira elkerülhetetlenül szükségesnek tartottam megjelölni azt, hogy mindegyik mekkora területen van elterjedve. Könnyebb áttekinthetőséggel négy csoportba soroztam az idetartozó tájszókat és *a)* alatt közlöm azokat, a melyek a MTsz. tanúsága szerint csak a székely nyelvterületen ismeretesek (ideértve természetesen a csángóságot is); *b)* alatt azokat, a melyek a székelységen kívül másutt is előfordulnak; *c)* alatt azokat, a melyek a székelységből eddig ismeretlenek (itt, ha rövidesen lehetett, megjegyeztem azt is, hogy honnan ismeri őket a MTsz.); végül *d)* alatt azokat, a melyek a MTsz. -ban nincsenek meg.

1. A magánhangzók használata.

Itt is előbb a rövid magánhangzókat akarom tárgyalni. Meg kell azonban jegyezni, hogy nem választhattam el teljesen a rövid magánhangzók eltérő használatának eseteit a hosszúakétól, mert ugyanazon szónak ugyanazon magánhangzója a szerint, hogy a rákövetkező *r, l, j* szótagzáró helyzetben van-e, vagy sem, egyszer hosszú lehet, másszor meg nem. A köznyelvi *sarok* szó Halmágyon pl. *sorok*-nak hangzik, de birt. személyraggal már *sórkam, sórkad* stb. lesz belőle. Viszont pl. *fül* vagy *fül, fülbe, de fülöm*. Ezeket kénytelen voltam egybefoglalni, mert csak az együvé tartozó összes adatok tanúskodhatnak valamely hangváltás esetleges vagy jellemző voltáról.

Az *i* halmágyi használata általában megegyezik a köznyelvével és csak egyes hangváltozásokban mutat eltérést. Ezek az egyes eltérések a következők:

a) *bicski, bicsak, bicska, csics* csecs, *csicseriész* fogdosgat (nőszemélyt), *diriból* darabol, *híjzó* komp, *kicsid híjzó* csónak, *hingerüődzik* hengeredik, *ingöm, ingemöt* engemet, *innap* ünnep, *iparkodik* iparkodik, *kukuriától* kukorékol, *pirányi* parányi, *sárig* sárga, *sárig-nádméz* sárgacukor, *sáriság* sárgaság, *vigyít* vegyít: — b) *gubics* gubaes, *igyenős* egyenes, *könyvi* könnyű, *közi* közé, *lapis* lapos, *lájány* leány, *sikla* csukló, *tikmony* tojás, *vidör* veder. A lyuk *lik* alakjának elterjedéséből következtetve bizonyára *likas, likaszt* is nagyobb területen ismeretesek, nemcsak a Székelyföldön; — c) *hebehurgyi* hebehurgia [Szeged], *üdvesség* üdvösség [Palócz]; — d) *istenicse, teremticse* a köznyelvi istenuccse alakkal szemben bizonyára isten *igy* segéljen-ből. A MTsz. csak Csikból ismer hasonlót: *isten üccségén. Tapsil* tapsol, *zsinból* zsémbel. *Fül, fülön, fülbe* mellett *filem, filed, file, filire* stb. járja. Hogy *enyim* enyém helyett mennyire van elterjedve, azt a MTsz.-ből nem lehet megállapítani.

Az *ü* használatára vonatkozólag a következő eltérő alakokat jegyezhettem föl:

a) *bücsület* becület, *büllög* billeg-ballag, *csüpké* tövis, túske, *csüpörködik* csipeszkedik, *kapaszzkodik*, *csüpü* csepü, *csürke* csirke, *füeny* fővény, *fütyög* fityeg, *küjel* kívül, *kürül* körül, *küs* kis, *küszürü* köszörü, *küzsded* kisdéd, *biélükken* betoppan, *nyüvestén* nőstény, *ülü* olyv; — b) *dühüs* dühös, *gyükiér* gyökér, *hetfü* hétfő, *hit* hit, *küpi* [MTsz. köpi 1.], *meddü* meddő, *mü, mü* mi, *rüdeg* rideg, *szüvem, szüved* stb., *terü* teher, *üdjö* idő, *üsmér* ismer; — d) *bügyörü* bögyörő, *büllent* billent, *bündü* bendő, *büs-álma* birsalma, *büzget* bizget, izgat, ingerel, *kühürül* kikiril, *kukorékol*, *sülbak* silbak, katonai őrszem.

Ha áttekintjük ezeket az adatokat, rögtön észreveszszük, hogy (egy-kettő kivételével) két csoportba sorozhatók. Az egyikben köz-

nyelvi *i*, a másikkban pedig köznyelvi *ö* (esetleg *ë*) helyén áll az *ü*. Ezekben az eltérésekben tehát már bizonyos törvényszerűség nyilatkozik: az ajakhangzó és a zártabb hang kedvelése. Az egyes adatok területi elterjedése azt mutatja, hogy ez a kettős hangváltozás székely sajáttság, mely Halmágyon még erősebben fejlődött, mint a többi székely nyelvjárásokban. — A halmágyi nyelvjárásnak még egy harmadik jellemző sajáttsága is kiolvasható ez elősorolt adatokból, hogy t. i. a köznyelv hosszú *ú, ü* véghangja helyett rendszeren rövidet ejt: *csüpi, küszürü* stb. és éppen így *ëccëri, keserü* stb.

u. a) *buc* talán összevethető a közny. czomb-bal, *buszu* bosszu, *csubban* csobban, *loccsan*, *csukór* csokor, *csukros székfü* teljes, bokros szirmú, *háburu* háború, *karuj* karvaly, *kukurigól* kukorékol, *maha* moha, *tułu* toll, *uruság* orvosság, *urusól* orvosol, *vakaru* vakaró, utolsó gyermek, *vakaru-tészta* vakarestészta; — b) *bugja* boglya, *ucusu* ocsú; — c) *bukór* bokor [Palócz], *bukriétg* bokréta, *burúl* borul [Vas, Göcsej, Hetés]; — d) *bugláros sziju* bogláros szij, *burus* borus, *dunga* donga [Dtúl *duga*], *hua* hová [Dtúl *huá*, Eger vid. *huva*], *pujuszka* puliszka, *purkulics* prikulics, *suase* sohasem, *tulupánt* tulipán, *vijusz* viasz.

Itt is, talán még inkább mint az *ü*-nél, első pillantásra fel-tűnik az egy fokkal zártabb hangra való jellemző törekvés s ebben is nemcsak megegyezik Halmágy a székelységgel, hanem meg is haladja. S itt is több példát találhatunk a szövegi rövid *u* használatára.

Az *ë* halmágyi használatára nézve általánosságban azt a megjegyzést kell előrebocsátanom, hogy használati köre, minthogy Halmágy az *ö*-zó nyelvjárások sorába tartozik, a köznyelvhez viszonyítva, tetemesen megfogyott. Az *ë* használatában való egyes eltérések a következők:

a) *bëcëg* biczeg, *cënëge* czínege, *cëpiük* cipő, *csëniál* csinál, *ëbred* ébred, *ës* is, *fëredik* fürdik, *fëredüö* fürdő, *hëzza* hozzá, *nëz* néz, *pëtyërëg* pityereg, *rëjta* rajta, *sëet* siet, *szërnü* szörnü; — b) *bëzget* bizget, *izgat*, *bizë* és *pizë* bizony, *ëjen* ilyen, *ëppeg* éppen, *ëránt* iránt, *egyjëbëránt*, *ërányába*, *ëstáp* istáp, *ëssze* össze, *fël* fel, *föl*, *gëlészta* giliszta, *mëg* meg, *mëzge* mézga, *përgël* pörköl, *pësil* pisil, *ëcsém* stb. öcsém; — c) *këléncs* kilines [Dtúl], *kontrëktus* kontraktus [Bihar m.]; — d) *le-bëggyeszt* lebiggyeszt, *hërcség* hörcsög, *hërég* hörög, *miëtyánk* miatyánk, *sërény* sörény, *zërget* zörget, *zsëndëj* zszindely.

Ezekből az adatokból először is azt olvashatjuk ki, hogy köznyelvi első szótagbeli *i* helyén Halmágyon igen gyakran az egy fokkal nyíltabb *ë* áll. Ha ezt a megfigyelést összevetjük az *ü* használatából levont következtetéssel, azt látjuk, hogy köznyelvi *i*-nek Halmágyon gyakran ajakhangzós *ü* felel meg, gyakran pedig

nyiltabb *ë*. *Bizget* pl. egyaránt járatos *büzget* és *büzget* alakjában. Ez az *i*~*ë* megfelelés, úgy látszik, nincsen annyira elterjedve, mint az *i*-nek ajakhangzóvá változása. Határozottan nem állíthatom ugyan, de több jeltől következtetve, ez is inkább csak keleti székely sajtáságnak látszik.

Égy-két csekélyebb fontosságú hangváltozást ezúttal melőzve, második sajtáságos vonásként az tűnik ki az előbbi adatokból, hogy (bár Halmágy nyelve, mint már említettük, *ö-ző* nyelvjárás) az *ë* az egytagú szavakban (pl. *még, fél, sër, szög, për*), valamint a szavak első tagjában (pl. *fédjél, csénget*) sohasem változik át *ö*-vé. Az *ë*-nek ilyen esetekben való megőrzése még azon szavakra is kiterjed, melyekben a köznyelv már rég ajakhangzóvá változtatta az *ë*-t. Így: *szërnyü, përgél, össze, écsém, hërcsög, hërég, zërgët, sëtét, sërény*.

Ezeknél is érdekesebb azonban az a megfigyelésem, hogy a halmágyi nyelvjárás még az első szótagon túl is megőrzi az *ë*-t (nem változtatja *ö*-re), ha a közvetlenül előtte álló szótagban is *ë* vagy *ê* van. Pl. *öccër, kërész, észëm, félöz, mënyën, lészën, përel, vërës, szërhad állunk, sërës hórduó, mëkpërëckëlöd, csëndészën, elëbb nem szabad ënnëték*. Ha az első szótagban *ë* vagy *ê* van ugyan, de a második szótagban másféle hang, akkor a további szótagokban már nem marad meg az *ë*, hanem átváltozik *ö*-re. Pl. *këgyelöm, fëllegös, lëlketök, mëkfërëttetök? mit vëttetök? szëmëjösön, szëgënyeköt, tészitök*.

Halmágyon kívül melyik *ö-ző* nyelvjárás ismeri még az *ë* megőrzésének ezt a módját? — KRIZÁNÁL (Vadr. 558.) Homoród vidékére vonatkozólag ezeket olvassuk: «A hol elsőbb szótagban éles vagy közép *ë* jön elő, ott a következő *ë* sem vált *ö* hangot, mint *észëm, vészëm, vërës, édes, fëlmënyök*.» Ez tehát lényegében ugyanaz a sajtáság, mint Halmágyon, csak hogy itt az első szótag *é* hangja nem őrzi meg a rákövetkező *ë*-t, tehát *édes, kënyös, fënyösödik* stb. És valószínű, hogy Homoród vidékén sem őrzi meg, mert STEUER (22 : 301) e vidék hangrendszeréről írván szintén csak az *ë, ê*-nek ilyen megőrző erejéről emlékezik meg.

Hogy ezen kívül más vidéken is észlelték-e ezt az érdekes hangtani tüneményt, arról nincsen tudomásom. Itt tehát Halmágy nyelvének olyan jellemző vonásával van dolgunk, a mely ezt a nyelvjárás-szigetet közelebről és szorosabban a homoródi vidéki nyelvjáráshoz csatolja.

Az egyes adatok, a melyekben Halmágyon a köznyelvi használattól eltérően *ö* hangot jegyezhettem, aránylag csekély számúak. Mindössze a következők:

a) *gölice* gerlicze, *röcsök* rücsök, gyürödés; — b) *böstörüő* bors-törő, *lőjtüő* lejtő, *sütökörészik* sütékérezik; — d) *höngörött* hengerit, gurit, *höej* hüvely, *höejös fuszoja* zöld bab, *hüjök* hüvelyk, *ingöröl*

ingerel, rő rüh, röhös rühös; — *űöröz* őriz elterjedéséről a MTsz. nem ad számot. Azt hiszem, csak székely.

Valami különös jellemző sajátságok ezekből az adatokból talán nem tűnnek ki. De annál jellemzőbb Halmágyra nézve az *ö*-nek a köznyelvtől eltérő azon használata, melyet *ö*-zésnek szoktunk nevezni. Ezt már az *ë* használatának tárgyalásánál is meg kellett említenem, azért itt, körének pontos megállapításaképpen már csak annyit kell felhoznom, hogy: az *ö*-zés csak a szó első tagja utáni szótagokban érvényesül és ezekben is csak akkor, ha a közvetlenül előtte álló szótagban nincsen *ë*, vagy *ê*. Tehát: *kérom*, *de vészem*, *szeretöm*, *de biépérelém*, végül *tészitök*, *férítettök*.

A mint az *ë* használatának módja Halmágyot a homoródivéki nyelvjáráshoz csatolja, éppen úgy összetartozik a kettő az *ö*-zés tekintetében is.

o. a) *börzos* borzas, *cintorom* czinterem, *doszka* deszka, *förtáj* fertály, *gyórtya* gyertya, *gyórtánfa* gyertyánfa, *hob* hab, *iskotja* skatulya, *jo juh*, *odvár* udvar, *orotás* irtás, *orotvány* irtovány, *poszománt* paszománt, *sohól*, *sohólt* sehol, *raggyog* ragyog, *sójt* sujt, *sörkantyu* sarkantyú, *sörkolat* sarkalat, *kenyérkaréj*, *szúnyodik* szunnyad; — b) *borozda* barázda, *joca* java, *kabola* kabala, *kancza*, *kalongya* kalangya, *moslica* musliczalégy, *oskola* iskola, *ponk* pók, *poroncsol* parancsol, *poronyuó* porhanyó, *rekottya* rekettye, *rogya* ragya, *sohogy* sehogy, *sohonnai* sehonnai, *sorok* sarok, *sórruó* sarló, *topló* tapló; — c) *boszont* bosszant [Palócz]; — d) *corokóltat* czurukoltat, *hátráltat* (lovat), *diktom* diktum, *verses* erkölcsi mondas, *láboskodik* lábaskodik, *ágaskodik*, *magos* magas, *ospotáj* ispotály, *pongoniét* panganét, *sohonnat* sehonnat, *sohova* sehova.

Az *o* hangnak a köznyelvtől eltérő illetén használatából ismét két hangmegfelelés lép feltűnőbben előtérbe: a *zártabb* hang (*a > o*) és az *ajakhang* (*ë > o*) felé való törekvés. Minthogy ezzel a kettős irányattal már előbb is találkoztunk, valóban jellemzőnek mondhatjuk. De persze nem egyedül Halmágyra nézve, hanem, a mennyire az egyes adatoknak a MTsz. adataival való egybevetéséből következtetni lehet, az egész székelysége nézve is.

Egynéhány adat itt is ellenkező irányú (*u > o*) fejlődésre mutat ugyan, de az előbb említett két irányzat mellett tanúskodó adatok túlnyomó nagy számával szemben, ez semmiesetre sem mondható jellemző vonásnak.

e. Már STUEER említi (SzNyH. 6.), hogy a székelységben a *uem*, *ne*, *se*, *le* és *te* szavakban nyílt *e* hangzik. Ezt a megfigyelést Halmágyra nézve is megerősíthetem, valamint azt is, hogy a *sem*, *se* összetételeiben már *ë* van: *sëmmi*, *sënki* (de viszont: *hanem*). A halmágyi *sohogy*, *sohól*, *sohonnat* is megelőző *ë*-re mutat. Egyéb eltérő esetek:

a) *deged* dagad, *csmiént* ismét, *füeny*, *keccör* kétszer, *mënyet*

menyét: — b) *elig* alig, *eőzik* éhezik, *esz* ész, *hetfü* hétfő, *hetüs* hetes, *mözge* mézga, *nehesség* neheztes, *ösvény* ösvény, *tehen* tehén, *teenhus* tehénhús; c) *vereb* veréb [Gömör.]; — d) *ostornyel* ostornyel.

Az *e*-nek használatában tehát majdnem tökéletesen megegyezik Halmágy a székelységgel. Feltűnő ezekben az eltérésekben különösen a régi *ē helyén álló *e* és főleg azért, mert, mint még látni fogjuk, Halmágy ezt az eredetibb hangot szabályszerűen kétőshangzóvá fejlesztette.

A vegyeshangú *ē* Halmágyon meglehetősen el van terjedve. Az egyik gyakrabban használja, a másik ritkábban, de alig van ember, a kinek beszédében hallható ne volna. De azért mégsem mondható állandó használatú hangnak, mert egy és ugyanaz az ember, ugyanabban a szóban is egyszer ejti, egyszer nem.

Azok a szavak és szóalakok, melyekben többször is följegyezhettem az *ē* hangot, melyekben tehát némileg állandóbbnak látszik, a következők: *dē, ēl, ēz, hanēm, kēntēm, lē, e mēnyēm monta, nē, nēkēm, nēm, noēmberben, tē, tēmplom* és a riult idő ragos alakjaiban, pl. *mēntēm, mēntētök, mēgnyērtē* stb.

STEUER a székely *ē* hangról azt mondja, hogy «főleg tőszavakban, még pedig rendszeren nyílt *e* helyén található» (SzNyH. 6.). Halmágyon mintha kissé másképpen állana a dolog. A felsorolt példák közül is látható, hogy itt nemcsak rendszeren, hanem kivétel nélkül mindig nyílt *e* helyén áll. (Azt az egy-két szót, melyben köznyelvi zárt *ē*-nek felelne meg, a székelység nyílt *e*-vel ejti.) Összes halmágyi jegyzeteim között egyetlenegy adatot sem találtam, a melyben köznyelvi vagy akár székely *ē* helyén állana. Halmágyról azt sem lehetne éppen mondani, hogy főleg tőszavakban használnák. Az én tapasztalatom az, hogy a szó második vagy harmadik tagjában is, és különösen a múlt idő ragos alakjaiban elég gyakran hallható. De ezek mindenesetre csekélyebb fontosságú különbségek.

Ezt az *ē* hangot Halmágyon kívül eddigi tudomásunk szerint a székelységnek még következő vidékein használják: Háromszékben Torja tájékán (Nyr. 3 : 375), a moldvai csángóknál (9 : 447). néhol a Rika körül, Gyergyó táján és a Hargita alján (STEUER, SzNyH. 5.). Tehát keleti székely vidékeken.

Talán nem lesz érdektelen *e* helyen megjegyezni, hogy ezen *ē* hangnak az irodalomban való legelső megemlítésére éppen halmágyi használata adott alkalmat KRIZÁNAK (V. ö. Vadr. 561.).

Az *a* hang használatában csak csekély eltérést tapasztalunk, s ez eltérésekből sem olvashatunk ki valamely Halmágyot különösebben jellemző sajátsgot.

a) *bahó* bohó, *hossa* hozzá, *innap* ünnep, *katat* kutat, *kénasó* kénéső, *makkan* mukkan, *pírázsa* parázs, *reá* reá; — b) *fazakas*

fazekas, *hua* hová, *magyaruo* mogyoró, *matolla* motolla, *rakottya* rekettye, *sikla* csukló; — c) *parció* porció [Besztercze-Naszód m.]; — d) *madar* madár.

Az *a* hangnak halmágyi használatára nézve sem lehet határozott szabályt felállítani. A mennyire a jegyzeteim alapján egymás mellé állított adatokban bizonyos szabályszerűség nyilatkozik, talán azt lehetne mondani, hogy a szó első tagjában ritkábban hallható; már gyakrabban a későbbi szótagokban, leggyakrabban, szinte állandóan, a szóvégi nyílt szótagokban. Egyet azonban határozottan állíthatok; azt, hogy Halmágyon nem minden *a* ilyen zártabb ejtésű, mint a hogy STEUER JÁNOS a székelységre, különösen a keleti székelységre vonatkozólag állítja. Gyakran hallható Halmágyon, minden ember ejti, de nem állandóan, minden *a* helyett. Példákat e helyen talán fölösleges idéznem; elég sok található alább a tájszók között és az összefüggő nyelvmutatványokban.

á. Ezt a hangot Halmágyon az *á*-hangzós szótagokat közvetlenül megelőző szótagokban használják köznyelvi *a* helyett. Pl. *kápál*, *kálápál* stb. Külön is említhetők: a) *gánár* gunár, *hárakáj* harkály és d) *alámárijom* almáriom, *mágyáránt* majoránna.

Az *á*-nak ilyen asszimiláló hatása már KRIZA nyomán ismeretes a székelységből, de hogy még az *á*-nak is, mely pedig már nagyon közel áll az *a*-hoz, ilyen asszimiláló ereje van, arról eddig még nem volt tudomásunk, s ebben a tekintetben Halmágy egyelőre magára áll.

Az asszimilációból keletkezett *a* hangot különben BALASSA szerint (MNy. 111. l.) a maroszeki nyelvjárás, az egész nyugati székelység, a csik-gyergyói és a moldvai csángó nyelvjárás ismeri. Az «egész nyugati székelység» alá tartoznék Homoród vidéke is, de STEUER (SzNyH. 5. l.) azt mondja, hogy «Homoród vidékén épen nem élnek vele». STEUERnek ez a megfigyelése, ha ugyan helyes, mindenesetre nagyfontosságú a halmágyi nyelvjárás-sziget eredetének kérdésében, mert az *ä* és *ö* egyforma használatának alapján eddig azt hihettük volna, hogy Halmágy nyelve a székely nyelvjárások közül a homoródvidékivel egyezik meg leginkább. Mint hogy a halmágyi nyelvjárásnak már több sajátsága mutatott kelet felé, de az *a* használata tekintetében a keleti nyelvjárások közül csak a csik-gyergyói és a moldvai egyezik meg a halmágyival, azért ezentúl legtöbb joggal ezek felé figyelhetünk.

Áttérve a hosszú magánhangzók használatára, először is azt az általános sajátságot kell megemlítenem, hogy szótagzáró *r*, *l* és *j* előtt a rövid magánhangzó rendszeren megnyúlik. Nem szótagzáró *l*, *r*, *j*-nek persze nincsen ilyen hatása. Pl. *doloq* és *dölgozik*, *örömibe* és *ördög*, *erüös* és *érdjű*, *elereszti* és *élmént*. Ez közszékely sajátságnak mondható. Meg kell azonban itt említenem azt az érdekes tapasztalatot, hogy a szótagzáró *l* Halmágyon

csak akkor nyújtja meg feltétlenül az előtte álló magánhangzót, ha utána még egy mássalhangzó következik. Ha mondat vagy szólás végén áll az *l*, vagy ha magánhangzóval kezdődő szó következik utána, akkor az előtte álló magánhangzó legtöbbször megtartja rövidségét. Pl. *Kérgezd el e hástuól!* — *Mé nem vészéd fél!* — *Fül: fülbevaló.* Az *r, j*-vel valószínűleg szintén így áll a dolog. Ezt a megkülömböztetést a többi székelységben tudtommal még nem vették észre.

Ezzel kapcsolatban megjegyezhetem mindjárt azt is, hogy a hosszú *é, é, é, á, á* hangok, a mint az alább közölt szövegekből is látható, csakis ilyen szótagzáró *l, r, j*, vagy néha, nagy ritkán, a hangsúly hatása alatt keletkeznek. Ez alól csak a kérdő *í* szócska tesz kivételt, mert Halmágyon mindig széles ejtésű hosszú *é*-nek hangzik. Ilyen esetben bizonyára az *á* is széles ejtésű hosszú *á*-ra változik. Abban a néhány idetartozó adatban, melyet Halmágyon feljegyeztem (mindössze sem lehet valami sok), *á* hangot találok ugyan jelölve, de bizonyos vagyok benne, hogy ezekben, pl. *álmát* almát, *kálájbász* plajbász, *márhát* marhát, *hájesák* hajták, *Hálmágy*, széles *á*-t ejtettek, melyet én csak sietős jegyzés közben jelölhettem *á*-val. Mert hiszen a szűkebb ejtésű *á*-ból itt is föltétlenül labiális *á* lett volna.

A szótagzáró *l, r, j* hatása alatt keletkezett hosszú magánhangzók összefoglaló tárgyalása után szintén együttesen akarok megemlíteni egynéhány olyan szót, a melyekben a hosszú magánhangzó nem keletkezett ugyan ilyen hangtörvényszerűen, de a melyek között mégis bizonyos összefüggés sejthető. Azt látjuk ugyanis, hogy ha a köznyelvben a szó első tagjában felső nyelvé állású rövid magánhangzó áll, akkor a halmágyi nyelvjárásban igen sok esetben a megfelelő hosszú magánhangzót találjuk. Ilyenek: *bísztos*, *csíptetűő*, *hívatal*, *ígyeközik*, *nyírentyü* (nyirettyü), *síralom*, *vidám*, *vidék*, *tükör*, *ügyes*, *ülés*, *múlat*, *úcca*, *útazik*.

Ezeknek a hosszú magánhangzós szóalakoknak elterjedéséről a MTsz. alig egy-kettő kivételével nem ad ugyan felvilágosítást, de ismeri a székelység, sőt, úgy látszik, egész Erdély is.

Külön felemlitendők, mivel felső nyelvállású hosszú hangzójukban hangváltozás is rejlik, a következők: a) *küjel* kívül, *büdjerc* lidérez, *mü* mi, *szü* szív, *üz* íz; b) *rúzsza* rózsa, *tík* tyúk; c) *fírcöl* férczel [Pal.], *kúdúl* koldul, *kúdus* koldus.

Mínthogy a középső nyelvállású hosszú hangokat czélszerűség kedvéért együtt tárgyalom a megfelelő kettőshangzókkal, a hosszú magánhangzók sorából már csak az *á* és *á* használatáról kell szólnom. S ezekkel gyorsan végezhetünk, mert már az eddig felsorolt adatokból is látható, hogy Halmágyon minden köznyelvi *á* helyén ajakműködéssel képzett *á* hangot ejtenek. Csak

azoknak a nyelvében hallható az *á* mellett *á* is, a kiknek némi iskolai műveltségük van. Az *á* tehát nem eredeti hangja e nyelvjárásnak, hanem csak az iskola és a templom irodalmi nyelvének hatása alatt kezd terjedni.

Az *á* hang használata mindenestre fontos jellemző vonása a halmágyi nyelvjárásnak és csak sajnálhatjuk, hogy STEUER — az egyedüli, a ki e hangnak a székelységben való használatát eddig említette — nem határozta meg pontosabban, hogy melyik székelységben, s hogy legjobban hallható *l*, *r* előtt, de egyebütt is a köznyelvi *á* helyén (Hunf.-Alb. 34.). A magam tapasztalatából hozzáadhatom ehhez, hogy csik-vacsáresi eselédünk, a ki csak mostanában jött Brassóba és még érintetlenül beszéli nyelvjárását, m i n d e n *á*-t ilyen labiálisan ejt. Háromszéken, ha nem tévedek, már nem használatos az *á*.

Nagyon érdekes a középső nyelvállású hosszú magánhangzók használata, mert Halmágy nemcsak általánosságban kettőshangzókat fejlesztett mellettük, hanem a használatban pontosan meg is különbözteti egymástól a kettőt.

Az *é* hangot általában eredetibb **é* helyén használják. Pl. *lélök*, *nép*, *szép* stb. Azoknak a nyelvében, a kik már nem beszélnek tisztán a nyelvjárást, vagy úriasabban akarnak beszélni, egyszerűen természetesen a nyiltabb eredetű **é* helyén is hallható az *é*: de a romlatlan nyelvűek, főleg az asszonyok, csakis **é* helyén használják.

A közhasználattól eltérően a következő esetekben találunk Halmágyon *é*-t:

a) *cémer* bárány- v. bornyúezimer, *éjju* ifju, *kén* kín, *kénbuodik* kínlódik, *kénoz* kínoz, *kéréczár* krajczár, *lévendüő* leendő, *sétár* sajtár, *szén* szín; — b) *éveg* üveg, *fénkő* fenkő, *héjja* (vminek) hija, *hér* hír, *kénál* kínál, *kéncs* kincs, *késér* kísér, *késértet* kísértet, *kéván* kíván, *mér* mer, *segét* segít, *teként* tekint, *tekéntetős* úr; — c) *kélénc* kilénc [Dtúf], *lél* lel, talál; — d) *göréncsös* göröngyös, *kérisfa* körisfa, *mijél* mivel, művel.

Az *é*-nek megfelelő kettőshangzó, az *ié* (*ie*) természetesen a nyiltabb eredetű **é* helyén áll. Pl. *tiél*, *niév*, *hiét*, *égiér*, *nehiez*, *szerettiél* stb. Ez alól azonban néhány kivétel is van. Összevettem ugyanis az én halmágyi adataimat, melyekben több ízben is *ie* hangot jelöltem, azon szavakkal, melyekben a TMNy. szerint nyiltabb vagy zártabb eredetű *é* van, és azt találtam, hogy Halmágyon *ie*-vel ejtik az *árnyiek*, *kényiér*, *játiék*, *maradiék*, *faziék*, *jándiék*, *tündiér* szókat, holott ezekben zártabb **é* van. Ilyen eltérést tapasztaltam az elbeszélő mult *é*-jében (pl. *emikör beteg valiek*) és az ikes igéknél a feltételes módban is (pl. *te és enniél, ugy-é?*). Ezekben szabály szerint *é* hangot várnánk. Helylyel-közzel néha más sza-

vakban is *ie* hallható a szabályszerű *e* helyett, de sokkal ritkábban, mint tiszta *e* hang *ie* helyett.

A köznyelv hangjaival szemben még a következő eltérések tapasztalhatók Halmágyon: a) *köziél* közel [MTsz.: *közél*]; — b) *hié* forró [MTsz.: *hé*, Vas m. *hié*], *körtövié* körte [MTsz.: *körtvély*, *körtövély*], *tiéj* tej [MTsz.: *téj*], *viellem*, *vielled* stb. velem [MTsz.: *véllem*].

Olyan nyelvjárás, a mely olyan módon különböztetné meg az eredeti **é* és **e* hangokat, mint Halmágy, nincsen több. Legalább a mennyire nyelvjárásainkat ma ismerjük, ezt kell mondanunk. Azt ugyan tudjuk, hogy a székelységben az *e* mellett az *ie* is használatos, de sem azt nem tudjuk pontosan, hogy milyen esetekben, sem azt, hogy mely vidéken. Hétfaluban rendszeren **e* helyén áll az *ie*, de elég gyakran hallható **é* helyén is. A megkülönböztetés korántsem olyan pontos mint Halmágyon. S azért az **é*, **e* ilyen megkülönböztetését legulább egyelőre, a halmágyi nyelvjárást különösen jellemző sajátságának kell tartanunk.

Az *ó*, *ö* hangoknak és a megfelelő kettőshangzóknak használatában Halmágy, mint már említettük, szintén pontos különbséget tesz.

Az *ó*, *ö* használatának összes esetei két csoportba sorolhatók. Először is eredeti **ov*, **öv* helyén áll Halmágyon *ó*, *ö*. Ilyen szó persze elég kevés hallható; *ó*-val csak az egy *ló* szóban állapíthatattam meg. Eredetibb *ö*-vel már több van. Ezek: *kő*, *tő*, *cső*, *bő*, *jöni*, *lőni*, *dőlni*, *szőni*, *nyőni* és *ő* (szem. névm.), de az utóbbi néha *űő*-nek ejtve is hallható. Lehetséges, hogy még néhány más szóban is előfordul ez a zártabb eredetű *ó*, *ö* hang, de én csak ezekben észlelhettem kétségtelenül. Másodszor még akkor marad meg tisztán az *ó*, *ö*, ha szótagzáró *l*, *r*, *j* hatása alatt rövid *o*, *ö*-ből keletkezett. Pl. *hól lakól?* *vándorólni*, *rájtos*, *bór*, *akkór*, *ördög*, *embőr*, *mégbeteksől* stb. — Külön is említhetők: a) *rókon* rokon; — b) *tóruó* tarló, *tóruöz* tarlóz; — d) *csórog* csorog, csurog.

Az *ó*, *ö*-nek megfelelő kettőshangzókról általánosságban azt lehet állítani, hogy **av*, **ev* helyén állanak. Részletesebben a következőket kell megjegyeznem:

Az *uo*, *üö* mássalhangzón kezdődő hangsúlyos szótagokban áll. Pl. *tuo* tó, *suo* só, *juo* jó, *szuo* szó, *csuovál* csóvával, *huonáj* hónalj, *nuotáz* nótáz, *gyüözi* győzi, *szüöke* szöke, *süög* sög, süveg, *tüöke* töke stb.

Az *üó*, *űö* általában hangsúlytalan szótagokban használatik. Pl. *ájtuó*, *hintuó*, *húzuól*, *húzuódik*, *lopuódik*, *téttüös* tehetős, *penguő*, *verűódik*, *fizetűódik*, *kérűódik* stb. Egyszer-másszor azonban még hangsúlyos szótagban is hallható a kettőshangzónak ez az alakja, különösen a szó elején, Pl. *üöcska*, *üóra*, *üörijás*, *üöröz*, *üörűódik*, *üöszkór*.

Az *uo*, *üö* és *uo*, *üö* kettőshangzókat végül mindig csak *l* ki-esése folytán keletkezett hosszú *ó*, *ö* helyén ejtik. Itt is azzal a különbséggel, hogy *uo*, *üö* hangsúlyos, *uo*, *üö* pedig hangsúlytalan szótagokban áll. Pl. *vuot* (vót) volt, *uot* Olt(-folyó), *fuot* folt, *fuodoz* foldoz, *vuona* volna, *füöd* föld, *züöd* zöld, *tiüt* tölt, de *mékhuot* meghalt, *méküüt* megtelt, mert a hangsúly itt az első szótagon van.

Összehasonlítva adataimat a TMNy-nal azt találtam, hogy Halmágyon kettőshangzót ejtenek a *gyuonik*, *tüöke*, *üösz* (herbst) szavakban, holott ezekben zártabb eredetű az *ó*, *ö*.

Különösebben kiemelendő kettőshangzós alakok: *büöjeg* bélyeg, *büöllés* bélés, *niönüö* néni. A MTsz. nem ismeri őket. A *kugcs* kulcs szónak *koacs* alakja másutt is eléggé ismeretes.

A mint nem találtunk olyan nyelvjárást, a mely olyan módon fejlesztette az *é és *ö hangokat, mint Halmágy, éppen úgy nem találunk olyant sem, mely az *ó*, *ö*-t és a megfelelő kettőshangzókat ilyen módon megkülömböztetné. Az *uo*, *üö* hallható ugyan a székelységben is Csík középső részén és Moldvában (Nyr. 22 : 127), de hogy milyen esetekben, azt nem tudjuk. Hétfaluban is hallhatók, bár nem általánosan.

2. A mássalhangzók használata.

A mássalhangzók használatában természetesen sokkal csekélyebb mértékben tér el a halmágyi nyelvjárás a köznyelvtől, mint a magánhangzókéban. S a mi eltérést tapasztalunk, az is inkább egyes esetekre szorítkozik, nem olyan hangtörvényszerű, mint a milyennek sok esetben a magánhangzók eltérő használatát találtuk. Összeállítom tehát először is ezeket az egyes eseteket, hogy legalább az elterjedésük mértékében rejljön tanulságot lássuk.

a) *bebögiö* hebegő, *buffan* puffan; *cihá* pihá, *hörcoq* hortyog; *gagya* gatya; *bózza* bodza, *jászój* jászol, *széjös* széles, *széjső* szélső, *váj* vagy; *kálájbász* plajbász, *keringötte* teringette; *nyirentyü* nyirettyü; *disznyü* disznó, *fetekeszényü* színü, *szürkünyet* szürkület; *péjpp* selyp; *flánör* flanelposztó; *vuod* old; *küzsdik* birkózik; — b) *bézsög* pezseg, *fornti* kezd; *csüg* sűg, *csügdos* sűgdos, *göréncös* göröngyös; *geriéta* kréta; *tánygyiér* tányér; *kazáj* kazal, *méjj* mell; *lik* lyuk, *likaszt* lyukaszt, *válu* vályú; *ácsorog* ácsorog; *ganyé* ganéj, *nyüvestén* nöstény, *tekenyüö* teknő; *béstelen* utálatos, csuf (becstelen); *ruva* ruha; *zsír* sír; — c) *nyö* nő (crescit), *nyövés* nővés [Dtül]; — d) *bicék* pék, sütő; *cájha* szajha, *csusták* susták, régi négykrajczáros, *mágyaránt* majoránna, *virjad* virrad, *fébluár* február, *clúspárol* elnászpárol, *sinör* zsinór.

Általános érvényű sajátság a mássalhangzók használata tekintetében csak kevés van. Az egyik, hogy köznyelvi *ly* vagy *lj* helyett mindig *j*, ill. *jj* áll. Pl. *kiráj*, *ijen*, *vándorájjon*, *kéj* fél, *ájj*. A másik

az, hogy köznyelvi *ny* a szó végén, vagy mássalhangzón kezdődő szó és rag előtt legtöbbször *n*-né változik. *Asszon, lőgn, legén, kapitán* stb. Az előbbi nagyobb területen van elterjedve s az utóbbi is eléggé ismert székely sajtáság.

Az *l*-re nézve még meg kell jegyeznem, hogy töszótagokban *ó, ő, azaz ug, üü* után mindig elmarad, ha utána még egy mássalhangzó következik. Pl. *uot* (Olt), *vuot, vuona, mēkhuot, füöd, züöd, mēktüöti*. Más magánhangzó után csak ritkán. Így: *kúduš, kúdül, küd, küttem, píqeg, múnq. átöl, ásuó, fēsüö, bēsüö* s néha az *el* ige-kötőben, ha mássalhangzón kezdődő ige előtt áll. Más szavaknak ilyen magánhangzói után nem marad el és szó végén egyáltalán nem. Pl. mit *észöl?* *vándoróltam, ült, féltünk* stb.

Ha most már összehasonlítjuk Halmágyinak az *l*-lel szemben való eljárását a többi székely nyelvjárásokkal, akkor azt látjuk, hogy legpontosabban ismét a csik-gyergyói nyelvjárással egyezik (v. ö. MNyj. 129.).

Az *l* használatára vonatkozólag végül még meg kell említenem, hogy a *tjöllem, rjöllem, beljöllem, vjöllem* személyragos határozókban nfindig hosszú, mint a székelységben általában.

III. A hangok kapcsolata.

E tekintetben Halmágyon főleg a magánhangzók kapcsolásának módja nagyon érdekes. Érdekes azért, mert a hiátust hol elkerüli, hol meg éppen keresi, és azért, mert ebbeli eljárásában több renden különbözik a többi székely nyelvjárásoktól.

Ha áttekintjük az idetartozó adatokat, azt látjuk, hogy a halmágyi nyelvjárás mindig *j* hang segítségével kerüli el a hiátust, ha a két találkozó magánhangzó elseje *i*. Sok esetben még ott is a *j*-t használja, a hol a köznyelvben *v* áll. Így: *ijen* (v. ö. alább: *oan, ón*), *íjam* stb. és *híjunk* hívunk, *kömíjes* kőműves, *míjél* művel, *míjes* nap. *bíjaj*, de az utóbbit *bíhaj*-nak is mondják s ez az egyedüli eset, hogy az *i* mellett *h* szolgál a hiátus kitöltésére, nem *j*. Ha a találkozó két mássalhangzó elseje nem *i*, hanem valamely más elülső hangzó, akkor a nyelvjárás már nem gondoskodik föltétlenül a hiátus elkerüléséről. Elkerüli pl. *j* közbeszúrásával a *hüjők, lőjány, fejér, őjen* (ilyen) szavakban, de már sok más hasonló esetben megtűri.

A két egymás mellett álló magánhangzót BALASSA szerint (MNyj. 119.) csak néhány nyugati nyelvjárás tűri meg, de tény, hogy a hiátus a keleti székelységben is előfordul. LŐRINCZ KÁROLYNAK háromszéki adatait, melyeket ZOLNAI GYULA egy alkalommal (Nyr. 20 : 255) már kiemelt, megerősítheti azon tapasztalatom,

hogy a hiátus körülbelül ugyanazon szavakban Hétfaluban is észlelhető.

Ebben a tekintetben tehát ismét megegyezik a halmágyi nyelvjárás a keleti székelységgel. Csakhogy Halmágy nyelve nemcsak hogy megtűri a hiátust, hanem még éppen kedveli is, a mint ezt a következő adatok eléggé bizonyíthatják: *szüem* szivem, *füeny* fővény, *hua* hová, *snase* sohasem, *toa* tova, tovább, *oan* olyan, *loak* lovak, *jook* juhak, *jöön* jöjön, *jöenek* jöjenek, *höej* hüvely, *teen* tehen (tehen), *tëetök* tehetek, *tëetüös* tehetős, *feem* fejem, *csaarok* csavarok stb. Sőt még akkor is, ha a két magánhangzó két külön szóhoz tartozik, pl. *szöllöegy* szöllőhegy.

A hiátusnak ilyen kedvelésére a Székelyföldről eddig nincsenek adataink. Ezt a nyelvjárási sajáttságot csak messze nyugaton, az örségi, a hetési és a göcseji nyelvjárásban találjuk meg.

Ugyanazon vidéken találjuk meg párját a halmágyi nyelvjárás azon sajáttságának is, hogy a *h*, *v*, *j* elejtése által előidézett hiátust ismét eltünteteti azáltal, hogy a két rövid magánhangzót összevonja egy hosszúba. Így a következőkben: *sög* v. *süög* (süveg), báránybőr-sapka, *cök* v. *cüök* czövek, *e fëm* a fejem, *ón* (oan) olyan, *tés* te és. Még gyakrabban olyan módon kerül el a hiátust, hogy a két egymás mellé kerülő magánhangzó közül, akár egy, akár két szóba tartozzanak is, az elsőt egyszerűen elhagyja. Pl. *kömes* kömives, *ullet* úgy lehet, *kájcsák* kiáltják, *odadnám*, *picájtuo*, *pajtájtuo*, *kecskollyó*, *Varg Ilona*, *árpárvérüő* álma, *bokiig* (bokiág) jártunk *e vízbe*, *biémént* *ety csürk* (csírke) *e kërtyibe*, *ebb e zsákba*, *abb e részbe*.

A mássalhangzók kapcsolásának módja korántsem olyan változatos és érdekes Halmágyon, mint a magánhangzóké. Így ha két képzése módjára vagy helyére nézve különböző mássalhangzó kerül egymás mellé, akkor az első természetesen itt is alkalmazkodik a másodikhoz. Ha három mássalhangzó találkozik, akkor a kiejtés megkönnyítésére az egyik, rendszeren a középső, kiesik, mint a Székelyföldön is. Pl. *köntár* könyvtár, *mínyá* mingyárt, *mom még* mond meg, *fëlakaszna*, *strimfi*, *lájbi*, *pántika*, *Istán* stb. Teljes hasonulás csak ritkán hallható: *ëccër-mëccör*, *hossem*, *iriség*, *ullet*, *hállap*, *hatta*. Hogy közbeszúrt magánhangzó könnyíti meg a kiejtést, azt csak az egy *tekenyüő*-ben vettem észre.

IV. Szótövek és kötőhangzók.

A szótó változásai már több érdekes megjegyzésre adhatnak alkalmat. Feltűnő először is, hogy a rokonsági nevek és keresztnevek megrövidülnek, ha megszólításképpen használatnak. A *bá* bácsi, *bá*tya és *nién* néni (Halmágyon *nüön* is) a Székelyföldön is

használatosak, de Halmágyon *any* anya. *ap* apa, *mák* (*mákuó*) anyai részről való nagyapa, *mány* (*mányi*) anyai részről való nagyanya, *suo* sógor, *tá* társ, is megrövidülnek. A keresztnevek közül: *Ist* István, *Ján* János, *Győ* v. *Györ* György, *Andrá* András, *Mijá* Mihály, *Il* Ilona, *Ka* Kata, *Sá* Sára. Pl. *Any*, aggyon álmát! 'Félküjtél-ê tá?' 'Hua mégy *Ján*?' De már ragok előtt megmarad a teljes tő. Pl. 'Mom mäk *Kátának*'. A keresztnevek a jelzői használatban is megrövidülnek. Pl. 'Ménny *el Györ bátyádni*'. 'Mégmondad-ê *Il nüönjödnek*?'

Teljesebb tövek, melyek a székelységben is megvannak: *dühü*, *terü*, *szüju*, *tulu*. A *fazék* szónak kettős töve is ismeretes Háronszékből: *faziék*, bietészi e *faziékba*, rējta vagyon e *faziékon*, de eredetibb ragok és képzők előtt: *fazakat*, *fazakak*, *fazakam*, *fazakas*. Eppen így ismeretes *tenyér* mellett *tenerem*, *tenered* stb. Érdekesebb ennél, mert a MTsz.-ban nem találok nyomát, hogy a *hij* (padlás) szónak *híb* mellékalakja is van. 'E galamb e *híb* likára szállott'. 'Kinésztem e *híb* likán'. 'Méktüöt e *híb* füstel'. A *tésés* analogiájára *énsés* is keletkezett. Csak egyszer hallottam ebben a szólásban: 'Énsés ott vuotam, *tésés* ott vuotál'.

A névszótőre vonatkozó egyéb eltérésekként megemlíthetők még: *fonal*, *füeny*, *ösveny*, *tehen*, *madar*, *vereb*; *hiéti vásár*, *éleség*; *celet* lönek e katonák, *keccör*; *darást*, *nyárt*, *sárt*, *pohárokot*. Itt már nem tudnám határozottan megjelölni azokat, a melyek a Székelyföldön is ismeretesek.

A kötőhangzó megléte vagy hiánya miatt említhetők: *mindenapiat* és *tehent*, *túróst*, *mákos*, *fejért*.

Több esetben van Halmágyon a köznyelvinél zártabb kötőhangzó. Így első sorban a tárgyrag előtt, de csak akkor, ha többes szám vagy birtokos személyrag után következik. Pl. *házakot*, *házmot*, de *házat*, *kezeköt*, *kezemöt*, de *kezet*. Ez általános székely és palócz sajátság. Gyakran zártabb az *-n* rag előtt is: *gyakron*, *gyorson*, *alázatosan*, *bövon*, *cséndésén*. A *míjesnap*-ot (hétköznapi) rendszeren *míjasnap*-nak mondják.

Zártabb kötőhangzója van végül több egytagú *á* hangzós főnévnek is. Ilyenek: *ág*, *ágokot*, *kútágos*; *ágy*, *ágyot*; *hát*, *hátodra*, *hátos ló*; *láb*, *lábomot*, *lábos*; *nád*, *nádot*; *nyáj*, *nyájot*. (*Ház*, úgy látszik megtartja nyiltabb kötőhangzóját.) És *újj*: *újjomot*. Ezeknek egy részét LÖRINCZ KÁROLY a háromszéki nyelvjárásból is említi (MNy. VI. 21.).

Az *iget* tövek inkább csak a kötőhangzó használatára nézve térnek el a köznyelvtől; az *iget* maga alig mutat érdekesebb változást.

A hangrövidítő tövek közül megtartják a hosszú hangzót a 2. személyben: *léssz*, *téssz*, *mégy* v. *mész*, *légy*, *tégy*, a 3. személyben: *húgy*, *lél*, *mér*. Ezeken kívül még: *lévendüő* leendő. A hangzó-

vesztő tövek a mult időben térnek el a közhasználattól. Pl. *járzotte, megérdemlötte, üörzöttük*. „Hogy emlékszött még ruóllam?” (Többször is mondta egymásután.) *Bogzuódik* is idetartozik. Érdekes *v-tövü* ige: *siérszik* (fáj). Töve éppen olyan változásokat szenved mint a *fekszik* igéé. „*Siérszik* e szüvem”. „E cöpüököm élsiertötte e lábomot, most *siérszik*”. „*Siérsznek* e lábai e márhának”. „*Siérittek* ez újjaim és, de mos meg-gyavúltak”. A *MI*-sz. csak a keleti székelységből ismeri. Az *észik, iszik* igék mult idejű sing. 3. sz. *ött, itt*, de ez utóbbi inkább *ivutt*. A *menni* ige tövének változásai a jelen időben: *ményék, mész* v. *mégy, mentyén, mentyünk, mentyék, mennenk*. *Vannak* mellett *vagnak* és *vadnak* is hallható.

A mi eltérést találunk a kötőhangzók használatában, az majdnem mind a kötőhangzó rovására megy.

A kötőhangzónak a köznyelv ellenére való használatára a következő adataim vannak: *várrani, várrottuk, várrottam, békélleni, beszállött, segéllöttem, essení*. „Aszt hittem *kiessötte magát*, de megin féllézzött”. „*Fórrani* kezd e víz”.

Mindíg kötőhangzó nélkül járul a sziszegő végü tövekhez a 2. sz. ragja: *hisz-sz, visz-sz, lész-sz*. Ha az igető *z*-re végződik, akkor ez mindig *sz*-re változik. Pl. „*Mér gyulászsz örökkié?*”, „*Minék neveszsz ingöm?*”, „*Hát réggelig vígadoszsz itten?*”, „*Mit nyuszsz?*”, „*báránt-é vaj johot?*”. S éppen így: *hoszsz, úszsz, nészsz, rebdösz-sz*. Az *s* végűek, úgy látszik, ingadoznak: *ólvas-sz, ás-sz*, de *keresz-sz*. Igen gyakran járul a tőhöz kötőhangzó nélkül a többesszám 3. sz. ragja is: *monnak* (mondanak), *hordnak, tartnak, szántnak, iértnek, bontnak, félakasznak*. Második személyü tárgyas ragozásban is: *mondlak, kiérdlek*. — Ugyanezt tapasztalhatni az idő- és módjelek előtt is. A *t*-végü egytagú igék, ha a *t* előtt magánhangzó van, a sing. 3. sz. kivételével mindig kötőhangzó nélkül veszik fel a mult idő *-t* jelét. *Futtam, futtál, futott, futtunk, futtatok, futtak*, s még *süttem, juttam, köttem, vettem, nyittam*. Néha a feltételes mód jegye előtt is a rövidebb tőalakot találjuk: *tartna, küdne*.

A kötőhangzó zártági foka tekintetében ritkább az eltérés. Ugy látszik, mindig zártabb a kötőhangzó *á* hangzós tő után. Ilyenek: *ágozik, válóld el, félájozni, támod, fároszt, lábójjá*. LŐRINCZ K. szerint (MNy. VI. 212.) majdnem mindegyiket Háromszéken is így ejtik. Zártabb a kötőhangzó, (mint ugyanevak Háromszéken is,) még az *ivutt, hívutt, nyugunni, nyugu gyék* alakokban.

Hogy az utóbb elősorolt nyelvjárási sajátságok mindegyike Halmágyon kívül még mekkora területen járja, azt ma talán még nem is lehet megállapítani. Annyi azonban bizonyos, hogy leg-többször a székelységben is ismeretes.

V. Név- és igeképzés.

A névszóképzés tekintetében Halmágy nyelve nem mutat semmi jellemző eltérést a köznyelvtől, s így erről, ha csak elő nem sorolom a köznyelvben szokatlan, de máskülömben törvényes képzéseket, alig is van mondanivalóm. Mint feltűnő képzést meg akarom mégis említeni a *kérésztület* főnevet, melyet kétszer is hallottam a következő mondatokban: «Ekkora házat épít-hec *kérésztületbe* es». «*Kérésztületbe* főjt e víz ez odvaron». ROZSONDAI úr, a kit ez iránt mindjárt megkérdeztem, azt mondja, hogy nem ismeri, nem emlékszik rá, hogy hallotta volna. De én egészen határozottan hallottam. Később észrevettem, hogy a MTsz.-ban is van rá egy kérdéses adat a Székelyföldről. — Mint általánosabb sajátságot fel lehetne említeni azt az egyet, hogy a rokonsági nevek egy részét mindig az *uo*, *üő* kicsinyítő képzővel használják. Így: *apuó*, *anyuo*, *mákuó*, *nőő* és *nüőő*.

Az igeképzés terén is csak egy valóban jellemző saját-sága van a halmágyi nyelvjárásnak, a denominális *-ül*, *-ül* képzőnek feltűnő kedvelése a köznyelvben szokottabb *-od*, *-öd*, *-öd* helyett. Pl. *Mékpörösül* e büösesüő. *Elbessüösül* ez üdüő. *Mékpiszkosül*, *méktémüttül* (tömötté válik), *élbetegesül*, *elkedvetlénül*, *mégittasül*, *mégmelegül*, *mégbüdosül*, *méksárosül*. Legnagyobb részük nincsen meg a MTsz.-ban.

Nagyon kedveli továbbá ez a nyelvjárás a reflexiv *-od*, *-öd* képzős igéket, melyeket rendszeren a szenvedő ige helyett használ. *E búza eljég rosszül mutatüödik*. *Ez aduösság jizetüöggyék ki*. *E disznyuóra légyen gondod, mer ha nem mégrakuödöl*. *Karácsony ülsüő napján temetüödött*. *Atölüüödött ez én nevemre* stb. Nem tudom, hogy megvan-e ez a sajátosság a székelységben is.

Az *-ít* képzőnek rendes alakja az *-itt*, mint a székelyeknél is. Pl. *épit*, *mékpuhicsá*, *méksiritti* stb. Úgy vettem azonban észre, hogy a mult időben megmarad az *-ít*. Legalább többször jegyeztem ilyen alakokat, mint: *épitöttem*, *keményítötte*, *mégvastagította*, *tágították* stb.

Általánosságban megjegyezhető még e pontban az, hogy bár Halmágy az *ö-ző* nyelvjárásokhoz tartozik, a háromalakú igeképzők mégis megtarthatják hármass alakjukat. Ha t. i. a szó tövében is *ö* hang van, vagy esetleg még a reákövetkező kötőhangzó is *ö*, akkor a képzőben is megmarad ez a hang s nem változik át *ö*-vé, mint a hogyan az *ö-ző* nyelvjárásokban szokott. Pl. *Szömérög* belüőlle e víz' és *Oan hideg vuot, hogy didöröktünk*. *Mendügiél*, *eddügiél* és *nyüödügiél*; *nözöl* és *körölöm*. De már a kettős-alakú névszóképzők mindig *o*, *ö* hangúak, mert előttük sohasem állhat *ö*. Tehát mindig:

szerelem, vesződelém, feledéköny stb. Halmágyon kívül valószínűleg Homoród vidéke az egyedüli *ö-ző* nyelvjárás, a melyben e képzők hármas alakja dívik.

VI. Név- és igeragozás.

A névragozás köréből felemlíthető először is az, hogy a *-ban, -ben* rag, mint minden más nyelvjárásunkban, úgy Halmágyon is ismeretlen. Helyette a *-ba, -be* ragot használják, a melynek különben illeszkedés nélküli eredetibb *bíé* alakja sem halt ki még egészen. Egy nagyon öreg asszony szájáról jegyezhettem le kétszer: „*Kőhalombíé* hitták ez uramot”. „Nem e tikoknak véttem [a törökbúzáat], met e *számbíé* [szájamba] jés kell”. A ragnak ilyen használata tudtommal eddig ismeretlen a népnyelvből. Igekötői alakja, mint a székelyeknél is, állandóan *bíé*.

A *-buól, -büöl, -ruól, -rüöl, -tuól, -tüöl* ragok csak kettőshangzójuk miatt térnek el a közhasználattól. A szóvégi *l* megtartását és a teljes hangzó zártsági fokát tekintve legközelebb állanak hozzájuk a keleti székelységnek és a marosszéki nyelvjárásnak megfelelő rajjai.

A *-hoz, -höz, -höz* és *-szór, -szér, -ször* ragoknak ritkán bár, de *ö* hangú alakjai is hallhatók. Pl. *szérhöz* állottunk, *üccér*, de már: *kezemhöz, férhöz* ment, *keccör, híccör* stb.

A *-val, -vel* ragok alakjáról megjegyzendő, hogy a *v* mássalhangzó után asszimilálódik, a magánhangzó rendesen meghosszabbodik, a szóvégi *l* megmarad. A székely nyelvjárások közül tehát leginkább a homoródvidékivel egyezik meg az alakjuk.

A *-ra, -re* ragot némely szóban hosszú magánhangzóval ejtik. Állandóan *-ré* van a *hely* szó mellett, mint Csikban és Gyergyóban is, pl. *Odvarhétré*, err e *hétré*. De Halmágyon, úgy látszik, más esetekben is, a mit ez a figyelemreméltó adatom bizonyít: „Aduót vetnek immán e *tyákré* jés”. A *-rá* alak a székelységben csak a *korral* képezett határozókban áll, mint: *akkorrá, mikorrá, máskorrá*, de Halmágyon ezeken kívül más idő kifejezésekben is. Így: *huonaprá, szombátrá, vásárnáprá, tennáprá* ígerte.

A *-vá, -vé* ragnak, ha nem tévedek, csak magashangú alakja használatos Halmágyon, s az is *v* nélkül. Pl. *Kávé* vajújuk. Nem hagyom, hoty *kávé* ményén. *Csonté* fagyott. A mikor magánhangzón végződő tőhöz járul, akkor mindig *j* tölti ki a hiátust. *Némájé* tette magát. *Sárgájé* vált. *Tuojé* gyült e viz. — E ragnak ilyen használata általánosnak látszik az egész Székelyföldön.

Az-iggyakran hallható *-é* alakban. Pl. *májég, sokájég, kicsinyég, emeddég, annyég*. «*Emmég* napom van, *eddég* élök». Az *-ég* LŐRINCZ K.

szerint (MNY. VI. 208.) Háromszéken is gyakori; lehet különben, hogy nagyobb területen is ismerik.

A *-kor* ragban még érzik az «idő» jelentés, mint Háromszéken és a csángóknál. *„Akkörba vuot, emikör . . .”* *„Hany uörakor vagyon”*.

Halmágyon is élnek még, mint az egész székely területen, a *-nütt, -núl, -ni* helyhatározóragok. Pl.: *E szomszédnütt vuotam. Mányinütt hatta e kálápját. E buotosnúl hosztuk. E lőányonnúl jövök. Nőlunknúl es járnak Barassjóba. Mėnyėk apámni. Odamėntėm kėrni e nemzeccsėgőmni.*

A birtokos személyragok csak az egyes és többes szám 3. személyében különböznek a köznyelvtől. Magashangú szavakban ragok előtt *i* a 3. sz. ragja: *keziť, kezibe* stb. Mint majdnem minden nyelvjárásunkban. A többesz. 3. sz. ragja mindig *-ik*: *kezik, lovik* stb. A főnévi igenév személyragos alakjában is, pl.: *Attől őnnik e disznyuóknak? Ennik attunk e jooknak. Nem szabad belőőnőznik. Ezt az -ik ragot (a nyugati nyelvjáróterületet most nem tekintve) a székelységnek csak keleti nyelvjárásai használják, s ezekből is ki kell vennünk a gyergyói nyelvjárást, a hol STEUER szerint (Nyr. 22 : 214) a rag alakja *-ok, -ők, -ők*. Marad tehát, mint egyező, a háromszéki, csíki és hétfalusi nyelvjárás.*

Az igeragozás köréből legtöbb megjegyzésre az ikes igék adnak alkalmat, mert nyelvjárásunk a 2. személy kivételével meglehetősen épségben tartotta fenn külön ragozásukat. Így az 1. személyben, a mennyire megfigyelhettem, mindig megmarad az *-m*. Pl. *őszėm, dolgozom; őnnėm, dolgozńám, tartozńám*; nem akarta, hogy *őgyem*. A 2. személyben már többrendbeli ingadozást tapasztalunk. A jelentő módon rendszeren megmarad az *-l*, tehát: *lakól, szomorkodól, szőkól*, de gyakran haszn. lják helyette az *-sz* ragot is: *„Ha biėvetőőc hozza, mommėg neki . . .”* Különösen a *-hat, -het* képző után: *„Nem nyukhac?”* *„Egy tőngyėrbuól es őhec vielle”*, de *őhetől* is. *„Ennyivől nem őliėgőőhec mēg?”* Az *-l* végű ikes igék mindig az *-sz* ragot veszik fel: *„Mėr vőlsz e felesėgettől?”* ROZSONDAI űr szerint a *bomlik* második személye is *bomlasz*. Legėrdekesebb azonban az, hogy még az *sz* és *z* végűek is felvehetik a 2. személyben az *sz* ragot. Magam hallottam a következőt: *„Kőnvezik e szėme”* és *„Mėt kőnveszsz?”* ROZSONDAI űr szerint így mondják még az *űszik* és *vėgadozik* igėkben is. Mint biztosat, ezt a két példát jegyeztette le velem: *„Ha messzire biėűszsz ez Uotba, bāj tálal őrni”*. *„Hát rėggelig vėgadozsz itten?”* A feltételes mód 2. személyében nem vettem észre ingadozást, vagy a közszokástól való eltérést, de már átesapás az iktelenek ragozási módjába a felszólító mód 2. személyében. Pl. ne *tėriėfűlkozsz, nyuguggy* immőn, *hűzűgy* arrėbb.

A 3. személy ragja a rendes alakot mutatja. A köznyelvi

használattól eltérően ikések: *lépik, pökik, küzsdik, termik, biéforrik*. Igy használják ezeket a székely nyelvjárások is.

Az igék alanyi ragozásáról megemlítendő, hogy a sziszegővégi tövek ragja a 2. személyben nem *-l*, hanem *-sz*. *Lészsz, tézsz, viszsz, hoszsz, ássz* stb. A székely nyelvjárások közül ez a sajáttság eddig csak a Hétfaluból van feljegyezve. Halmágyon azonban, mint az elebb láttuk, néha még a sziszegővégi ikes igék is az *-sz* ragot veszik fel. — A 3. személyben az *-u* ragot a közhasználattól eltérően csak a *ményen* és *vagyon* igékben találjuk. *Jön*, mint egész Erdélyben is, *jő*. A tárgyias személyragok tekintetében nem tapasztaltam említésre méltó eltérést. Iktelenek a következő igék: *hasud, mász, főj, éss* (az eső).

Az igeragozásnak az a sajáttsága, hogy a jelentő mód tárgyas alakjai helyett a felszólító mód megfelelő alakjai állanak, Halmágyon is közönséges. Mindig észlelhető ez a *-t* és *-sz-t* végű igéknél az 1. sz. 3. személyében és az egész többesszámban, éppen úgy, mint az összes székely nyelvjárásokban. Halmágyon azonban néha más igéknél és az alanyi ragozásban is előfordul. Pl. *„Májt kiteleljünk valahogy!”*, *„Kivigyük vielle e szemetet!”*, *„Ha mégigya e borát!”*.

Az igeidők közül megemlítendő az elbeszélő múlt, melyet a székelységgel egybehangzóan az imént történt cselekvés kifejezésére használnak. Pl. *„No, mégivám e boromot. „Látnod-ê? kivevé e kezembüöl.”*, *„Mim montuk: ki vala, ki vala ez a patyolatos fejü?”* — A jövő idő kifejezésére a jelent használgják. Ismerik ugyan a *fog* igével összetett alakokat is, de ezek sohasem fejeznek ki jövő időt, hanem mindig csak bizonytalanságot, határozatlanságot, valószínűséget. Pl. *„E jövőő híeten fog lenni e vásár”* = valószínűleg a jövő héten. Éppen így: *„Ezök [az emberek] ugraiak fognak lenni”*, *„Léhet majd él fogunk menni”*, *„Faszujka fog lenni ebb e zsákba”*, *„E múlt évbe fokták építeni”*. A *fog* igének ilyen használatát LŐRINCZ K. is említi Háromszékből (MNY. VI. 227.), és Hétfaluban is közönséges.

VII. Beszédrészek.

E czímen lehetne talán összefoglalni mind azt, a mit a halmágyi névmások, határozók és névelők alakjáról megemlítendőnek tartok.

A személynévmások rendes alakjai a következők: *én, te, ő, mü v. mü, tü v. tü, ök*. A *te* névmás magánhangzója igen gyakran *é*, s az egyes és többes 3. sz. névmások egyszer-másszor kettőshangzóval is hallhatók. A többes 1. és 2. *mük, münk* és *tük*, a melyek a székelységben elég gyakoriak, Halmágyon, úgy látszik, nem járatosak. Legalább nem emlékszem, hogy hallottam volna

őket és jegyzeteimben sem találok nyomukat. De már *müünköt* rendes. A többes 3. sz. névmásról még megjegyezhető, hogy birtokosjelző gyanánt használva is megtartja a többesszám *k*-ját, mint egész Erdélyben. ‚*Ez ők házik’* stb.

Érdekesebb ennél nyelvjárásunknak három kérdő névmása, a *micsa*, *mis* és *ményenü*. Az első kérdő és felkiáltó mondatokban áll. Pl. ‚*Micsa ciernát végyek?’* ‚*Micsa szép kicsi fijaeskája vagyon!’* ‚*Ez’* eléggé ismeretes másutt is, de különösen gyakori a székelységben. Teljesen ismeretlen azonban eddig a másik kettő. A *mis* segítségével a valamivel ellátottságot jelentő melléknév után kérdeznek. Pl. ‚*Mis e főd?’* — ‚*Csak vizes’*. ‚*Mis e kezed?’* [Tin-tás’. ‚*Mis e karincád?’* — ‚*Vérös, met tikit öltem’*. ‚*Mis vagyok?’* [Azért kérdezi, mert nem értette meg jól.] — ‚*Meszes’*. Mint látható, mindig állítmányi kiegészítőül áll a mondatban, éppen úgy, mint a *ményenü*, csakhogy ez utóbbival másféle mellékevek után kérdeznek. Pl. ‚*Ményenü vuot az e féjtű?’* — ‚*Piros’*. ‚*Mügmütatom ményenü e kászúharang’*. ‚*Cihá, ményenü e kezed!’* ‚*Kovács Andrásnak e bicskája ményenü vuot?’*

Az *ez az* mutató névmás megtartja kettős alakját s ezáltal különbözik a névelőtől. Pl. *az ez* asszony, *az e* ház, *az e* féjtű, és *ez e* gyérmök stb.

A vonatkozó névmásnak természetesen Halmágyon is csak két alakját ismerik: *aki* és *ami*. Pl. ‚*Az ez ökör, aki bogározik’*. ‚*Esz t e kalapot, a kit vettünk’* stb.

Az érdekesebb halmágyi határozók közül csakis a Székelyföldön ismeretesek *annyég*: annyi ideig, *hazol* és *hazunnat*: hazulról, *nélkül* nélkül, *többire*: többnyire. Másutt is ismeretesek *inná* v. *innán* a már helyett, *bizé*: bizony. Ennek *pizé* mellékalakját a MTsz. csak Halmágyról ismeri. A *miatt* helyett mindig a *miján* névutót használják. Birtokos személyragokkal is. Pl. *Miján-ugm* beszélhec! ‚*Ez e báj mim mijánnik vagyon!’* Nincsenek meg eddig a MTsz.-ban: *ésüöpször*: előbb és *utuöpször*: utóbb, *újonábq*: új korában, *visszább*: hátrább. Pl. ‚*Visszább lakunk, visszább marattunk s beszélgettünk’*. — Az *óta* névutó mindig *-tól*, *-től*-ragos főnévhez járul. Pl. *Kiét ívtüöl óta. Kezdetüöl óta* stb.

A határozott névelő Halmágyon mindig: *e*, *ez*. A névelőnek ezt az alakját a MTsz. a székely területről csak Udvarhely megyéből és a moldvai csángó nyelvjárásból ismeri STEUER szerint azonban a máskülömben csiki nyelvjárást beszélő gyimesi csángók nyelvében is hallható (Nyr. 22 : 214).

A határozatlan névelőt számnevek előtt is használják. Pl. ‚*Kapott érte úgy éty hatvan forintot’*. ‚*Estefelje égy öt úorakór’*. ‚*Még égy ennyi vagyon benne’*. Ezt, azt hiszem, a székelyek is ismerik.

VIII. Mondattani sajáttságok.

A mondatrészek használatára és a mondat szerkesztésre vonatkozólag is tapasztalhatunk néhány érdekesebb sajáttságot.

Az állítmány körében legfeltűnőbb az, hogy ható ige alig-alig hallható. Helyette rendszeren a *tud* igét használják, mintegy segédige képpen. Pl. 'Ördög-é, vaj mi *tud* ez *lenni*?', 'Vajom mi *tud* most evél *lenni*?', 'Még rosszabb és *tud* *lenni* e dólga.', 'Ejen rossz szappant nem *tuttam* *lenni* életömbé'.

A *van* ige (úgy látszik, főleg kérdőmondatokban), sok esetben olyankor is elmarad, mikor a köznyelv ki szokta tenni. Pl. 'Ján hól?' 'Hól ápád?' 'Mégnesztem átólirva-é e füöd ez én nevemre?' 'Hát e disznyuó hól?' 'E kúsasszony idehaza-é?' 'Ne bánnyék viélle [a pisztolyal' met mékttüötve'.

Nem tudom, hogy feljegyezték-e már valamely nyelvjárásunkból ezt a két sajáttságot. De már régen ismeretes az, hogy a székely nyelvjárásokban az állítmány tárgyias ragozásban áll, ha a mondat tárgya főnévi igenév. Így Halmágyon is: *szereti* kászálni, nem *tudom* aludni stb.

Nincs helyett: *és nincs*. 'Májég *és nincs* rossz dólga'.

Jelző gyanánt használt határozószók, melyek a köznyelvben szokatlanok: 'Oan *lejebb* hēj *vuot* ott'. 'Oan *alatt* hējön *vuot* e füöd'.

A helyhatározókról általánosságban megemlítendő, hogy a hol? és hová? kérdésre gyakran egyformán a hová? kérdésre felelők állanak. A *-ban*, *-ben* helyett álló *-ba*, *-be* ragon kívül egészen rendes dolog ez a *-ra*, *-re* ragos helyhatározóknál is. Pl. 'Hátra lakik e kérbe'. 'Toa *hátra* vagyon e kért'. 'Homorúdra *vuotam*'. 'Ez *érdjőre* *vuot*'. 'E *mezűőre* *vuotunk* kápálni'. Ez, úgy látszik, csak a Székelyföldre szorítókozó sajáttság, de már másutt is hallható: 'Nállunk jött és sirt'. 'Mér nem jöttiél *nállunk*?— Ugyancsak a helyhatározóról megjegyzendő még, hogy nyelvjárásunk a köznyelv *-n*-je helyett nagyon *szereti* e *czélra* a *t* ragot alkalmazni. Sohasem is marad el a *hely* szó mellől. 'Juohéjt vagyon'. 'Mihéjt vagyon e füödöd?' 'Frérehéjt esött'. 'Sokhéjt étyként beszélnek, sokhéjt másként'. Így még: 'Jopkiészt állott'. 'Idehaza van *valaholt* e kérbe'. 'Soholt'.

Igen gyakran hallható a *t* végű módhatározó is: *véggest*, *igyenöst*, *eröst*, *kiét kiészt*.

Mint a keleti székelységben, használják Halmágyon az *éjjattam*, *élmottam*, *ímetten* állapothatározókat, de már *leánta*, *fiunta*, *gyermekte* nem hallhatók. Nagyon gyakori az ilyen tekintethatározó is: 'Hallást hallottam, de nem tudom igaz-é?' 'Hallottam, de *tudást* nem tudok ruólla'. 'Léhetést lehet'. 'Erést éttünk, de nem laktunk

juól'. Ezt a szerkezetet Lörincz K. is említi Háromszékből (MNy. VI. 230.).

Egyéb szokatlan határozók: *Hjét körécdrrv vettem'*. *Vuotak bennik* [az Amerikába kivándoroltak közt], a kik küttek pénst'. *Sokan beszélnek így bennik'*. *Mestörség után* élnek inkább, mint *márha után'*. *Egyik e más után* kell élni'. *E kendörkeresködés után* gazdagottak még'. *Csak ez ünüöm után* élök'.

Az összetett mondat köréből érdekes ez a hiányos főmondatvaló szerkezet: *Házat építöttem, aszondani* nem és került sokba'. *Aszondani* ott élüődik nállik'. *Mondani* csak jácot-tunk'. *Mondani* suase jö Halmágyra'. — A *kell* ige mellett a személyragos főnévi igenév helyett mellékmondat áll, mégpedig rendszeren *hogy* kötőszó nélkül, mint egész Erdélyben. *El kellett aggyák e házikot'*. — Föltételes mellékmondatban *nem* helyett *ne* szolgál tagadásra. *E körtöviébe bízom, ha él nē lopnák'*. *Juo vuona, ha ez e hegy itt ne vuona'*. *Ha e pap ne ajánlotta vuona'*. *Ha ide ne hozták vuona'*. *Ha e szemém még nē hibásztá vuona'*. — Tagadó mondatokban a *sem* vagy *se* helyett *és* áll, ha már megelőzte egy tagadás. *Ne aggyanak neki egy cséppet és'*. *Nem siratlak egy napig és'*. *Nēm kaptam még e félit és'*. A tagadásnak ez a módja a Székelyföldön is közönséges.

Végül még a szórendről kell megemlítenem azt, hogy olyan esetekben, a mikor a cselekvést akarják kiemelni, akkor nem az igekötőn, vagy a határozón van a hangsúly, hanem magán az igén; az igekötő, vagy a határozó tehát hátra megy. Pl. *Úty táncól, hogy viszi el e hejet'*. *Ugy larmáznak, hogy vetik fél e házat'*. *Mēny él, met ütlek agyon'*. *Mēnyék haza'*. Ez a szórendi sajáttság, úgy látszik, közönséges egész Erdélyben.

IX. A tájszókészlet.

A Halmagy nyelvéről rajzolt képet ki kell még egészítenem e nyelvjárás tájszókészletének ismertetésével. A legjellemzőbb vonásokat természetesen azon tájszók fogják szolgáltatni, a melyek másutt ismeretlenek, tehát a szó szoros értelmében is halmágyi tájszóknak tekinthetők. Természetes azonban az is, hogy ez a kép nagyon hiányos maradna, ha egészen mellőznők a tájszókészletnek azt a részét, a mely Halmágyon kívül másutt is ismeretes. Föltétlenül szükségesnek tartottam tehát ezeknek közlését is. De mint-hogy használatuk módja a MTsz.-ban rendszeren eléggé meg van világítva, pusztá elsorolásukra és jelentésüknek minél rövidebb magyarázatára szorítkoztam. A hol pedig a jelentés hosszabb magyarázatot kívánna, ott helykimelés céljából csak magát a szót tettem ki, hivatkozással a MTsz.-ra, a mely az érdeklődőnek úgyis

megadja a kívánt felvilágosítást. Ugyanez okból elhagytam azon alakszerinti tájszókat is, a melyeknek elterjedése az előbbi fejezetekben, főleg a hangok használatának tárgyalásánál már meg volt jelölve.

Az első csoportba most is azon tájszókat foglalom össze, a melyek Halmágyon kívül csak a Székelyföldön ismeretesek. Mint-hogy eddig azt láttuk, hogy Halmágy nyelvének nyelvjárási saját-ságai túlnyomó részben a keleti székely nyelvjárások felé mutat-nak, fölötté érdekes lett volna itt is lehetőleg különválasztani azon szókat, a melyek csak a keleti, és azokat, a melyek csak a nyugati székelységben használatosak. Meg kellett azonban győződnöm arról, hogy az így nyert eredmény az egyes szók elterjedtségének mai ismerete mellett nagyon megbízhatatlan volna, mert a székely táj-szók egyik nagy része csak a 'Székelyföld' igen általános jelzésével, másik nagy része pedig csak alig egy-két helyről van eddig közölve. Mindezekre tehát semmiesetre sem lehetne biztos következtetéseket alapítani.

agos: szörösen született (gyermek).
ámog: ámolyog, lebzsel.

még-aprószentekel: megver (vesz-szövel).

bábák férgetege: tavaszi hóvihár.

babukól: MTsz. 1., 2., 3. jel.

báj: 'Reajött e baja'. 'Bajjára vugt'.

bak-kapocs.

baklat: koslat.

béndériész: bögyörész.

bérrög: párosodik [MTsz.: *bereg*].

béstelen: utálatos, rút, csúf.

beszéd: mese.

bika-tiég: káposztalé.

binguó: éretlen, ki nem fejlődött gyümölcs [MTsz. *bimbó*].

még-bír: legyőz.

bitang: fattyúgyermek.

bony: gomb.

buot: boltoz. 'E garádicsom bié vam buotva.'

buotás: boltozat.

bucsak: tuskó.

bugoja: tolltaréj, bóbíta. 'Bugojás e tikom.'

búrrog: dünnögő hangot ad [disznó]. 'Aggy valamit e disz-nyuónak, ne búrrogon ott e vjálubá.'

burtukos fejü: bozontos.

burukól: turbékol.

buszu: bosszúság. 'Abba jár, hogy buszut úzzön neköm' = hogy bosszuságot okozzon nekem, bosszantson.

büllög: billeg-ballag. 'Büllög ez ökör, iromba járású.'

bünnög: bummögő hangon sir.

még-bütüz: levágja a végét (pl. botnak).

büz: szag.

cáp: kecskebak.

cékál: kószál, csavarog.

cele-bula: czók-mók.

cémer: egy negyed (bárány, borjú).

cine-rendibe: sorjában.

cinkus: 1. sors, 2. jegy, báreza.

cintorom: a templom körül levő temető.

cuop: hajfonadék, varkocs.

culik-ház: fogház.

csábeli: balfeleéli (ökör).

csap: pof, arczülütés.

cségej: ékalakú rét, kaszáló.

csémáj: ügyetlen, pipogya.

csércsüje. MTsz.: csérese 1., 2.

csere-ja: cserfa.

csérge: pokrócz.

csilinkól: csenget.

csirikól: csiripel.

csitkúó: csikó.
csomhajitt: göngyöl, csomagol.
esomúó: túróspuliszka [Vadr. 561.
esomóé téves].
esubukól: vízben, sárbaú gázol,
 lubiczkol.
esucsórka: korsónak kiálló hegyes
 ajka.
esukros (pl. szegfű): teljes szirmú.
esunya. MTsz.: 1. *csunya*.
esúsza. [E törökbúza *csúszeját* és
 megüöröltjék e szűk üdűőbe.
 [MTsz.: 1. *csusza* 1. vagy 2.]
degenyeg: szekerkenőcs.
derenduca. [MTsz.: *derendocia* 1.]
dobonka: kisebb faedény, bodonka.
domika: túróseves.
döblöc: sütőtök.
döböcsköl: gyömöszöl, gyúr.
duka: négykrajzáros pénzdarab.
düszü: bőrvő.
ebőg: hebeg.
éjtöl: kupa, pint, iccze.
élet: belső telek, udvar és ház.
eleség: eleség.
erőgiel: mendegél, lassanként to-
 vább halad.
erössen: nagyon. [E *erössen* szép.
ess: esik (az eső).
essűő-tártuó: esernyő.
fél-eszjénködik: föleszmél, magához
 tér.
fájka: egy csomó, egy rakás. [Egész
 fájka virág. [Ety fájka virág.
fajnagy: biró.
fánc 1.
össze-fáncól.
fataruó 1.
férök-kő: egérkő (arsenicum).
fintoros 1. és 2.
fislet: jó-megy, szaladgál, koslat.
fíriss: újjas.
fírógont: kiszabott munka. [Immán
 az én fírógontomat mékesnáj-
 tam mára.
fél-fosztoluódik.
fosztos: rongyos, piszkos, lucskos.
fuszója: bab, paszuly.
mék-kájdúl: becsíp, megittasodik.
gaj: rög, göröngy.

gamat: szenny, piszok.
gáz: petroleum.
göbe: gödör, mélyedés. [E szekiér
 beljelükcent e göbiébe. [Meszes
 göbe: meszesgödör.
el-göbben: elmerül.
göbbenűő: 1. vízvájta mélyedés,
 2. örvény.
gűője: kocza.
guja: ütés okozta daganat a fejen.
gübü: mocskos, piszkos.
gyámzás: gyomroz, dögönyöz.
gyavitt: gyógyít.
gyavúl: gyógyul. [Bégyavúl e seb.
 [Most immán még-gyavúltam.
gyűplűő: ruhaszáritó kötél.
gyűrmök-hálál.
gyuóntáros: tarkára festett (pl. szék).
gyűlűő: temetésre hívó harangszó.
habari: szeles, mindent sietve tevő.
mék-hájlal: összeszárad (faedény).
hamarocska: hamarosan.
harap-égés: avar-égés.
hariél: fecseg.
hászniél: él vele, eszik belőle.
hatlat: sebbel-lobbal jár vagy dol-
 gozik.
hezseti: szeles, bolondos.
himős: kivarrott (ing).
hintuózik: hintázik.
hírícól, *hírípól*: hörögve, sípolva
 lélegzik.
hitránködik: soványodik.
hóp-pipa: tajtékpipa.
mék-huógat: hó!-t kiáltva megállít.
huokázik: bóbiskol.
hórpac: behorpadt vékonyú (ló,
 szarvasmarha).
hőjköl: hőköltet, hátra faroltat
 (marhát, lovat).
hutyoruó: vessző, pálcza.
huhu: bagoly.
hunyor.
hupocál: térdén hintáz, lovagol
 (gyermek).
el-hűrböl: elvisel, elnyű (ruhát).
össze-hűröl: összebonyolít.
hutyorodik: rokkán, roskadozik
 (ember vagy állat ina).
mék-huttyan: megsoványodik.

mék-hülemödiik: lehül (idő).
hütös: falusi esküdt. „*E hütösök*“ =
 a falusi tanács.
itkányos: iszákos.
istennebe: könyörületből. „*Isten-
 nebe* attam neki egy kis szalon-
 náat.“
jándiék: ajándék.
mégjárúó.
jármaz: járomban járat (ökröt).
juomúóúlag: jóformán.
juora-ménendjűő: nagyreményű.
kájácsos: görbe, ferde, horgas.
kajiba: kunyhó, kaliba.
le-kájlad: lekonyul.
kát: kiált.
mék-kánászodik: lecsillapszik.
kapogat: egyszer-másszor kap.
 „*Emég dólgooszhattam csak kapo-
 gattam* valamit.“
kaptatúó: meredek hágó.
kapu-zábié: kapufélfa.
fél-kjárászkodik: felkapaszkodik.
karincá: kötény.
kása-himlűő: apró vörös himlő.
kaszibál: járás közben a lábával
 kaszál.
kasztén: szekrény.
katrat: kutat, keresgél; *össze-katrat*:
 összekutat.
káva: vesszőkarika, melylyel a
 nyírfaseprűt összeszorítják.
kecel: kutyakölyök.
él-kecskél.
fél-kecskél: egymásra teszi (a lába-
 kat).
mék-kéléncsöl: megzörgeti az ajtó-
 kilincset. „*Kéléncsöld még* ez
 ajtűót, nyissák ki.“
kendűő: törülköző.
mék-kentyefityél: megver.
képös: lehetséges.
el-képik: elképped.
kérnyál: nyivákól.
kerert.
kiézbeli: bot, pálcza.
kicsid: kicsiny.
kuocsól: kulcsol, zár.
kolontos: feleszű, hóbertos.
kontyolúódiik: kontyát igazgatja.

el-koppan: becsukódik.
kosolya: kézi kosár.
kóst: takarmány.
össze-koszmol: összemocskol.
kosztól: póznával ver.
kötűő-rúd: nyomórúd.
mék-kucorodik: összezsugorodik.
kuruzsa: kuruzslás.
belié-kutúl: belenyúl, belevájkkal.
kűpű: [MTsz.: *köpű* 1.]
kűpül: köpül.
kűs-rura: fejrevaló kendő.
lájhuó: rest, lusta, tunya.
lapi: levél, falevél.
lapis-káposzta: még meg nem feje-
 sedett káposzta.
laska-sirittűő: nyújtófa, sodrófa.
lebűdeg: egyszerű, nyelvsap, nyeldekő.
lebelög: haszontalankodik, lóhas-
 kodik.
lējánka-madár: barizdabillegető.
lepesen: lepcs-hangot ad.
lepcsős: nyelvcsap, kofaszájú.
még-lepesül: meggazdagodik.
leppögő: lassan, vontatva beszélő
 (ember).
leptibe: lassan.
locsos: locsogó, fecsegő.
lőjtűő: lejtő.
lusztos: lueskos, vizes, mocskos.
bié-lükken: váratlanul betoppan;
haza lükken: hazavetődik.
lűkög: lűktert.
mag-élesz: élesztő.
makula-mákszém: csipetnyi, pa-
 rányi.
maladzik: malacozzik.
marcan: mocczan.
nagy-marin: mérges kelés.
még-márkász: megmarkolgat.
mart: vízpart.
más: másik.
ki-méjved: kifogy, kikopik.
mérköl: sír.
mond: beszél.
mórmajál: magában dörmög, mor-
 mog.
mórrög: morog. „*Egymásra mór-
 rog* e kijét kutya.“
ki-mositt: könnyedén kimos.

moszto: majszol.
mosztolúódik: mocsokba vájkál, összemaszatolja magát.
moszto: maszatos, mocskos.
múr: egérszórú ló.
múrha: murva, takarmány-törmelek.
muszog: pizmog.
mucskotár: muskotály.
el-mutál: elhalaszt.
mutuj: szóval, konokul hallgató.
nád-méz: czukor.
nászolúódik: hosszadalmasan készülődik, szedelődzködik; *fű-nászolúódik*: fölkészül, fölszedelődzködik.
nebelög: tétlenkedik, ácsorog. 'Egész nap mind ott *nebelög* ez úcczán.'
még-négyel: megver, elpáhol.
nehesség: neheztelés.
neheszködik: neheztel.
néma: cseréppersely.
nién: néne.
nemzet, nemzeccség: család, rokonság.
neszöre: szeles, szeleburdi.
netez: nézeget, tekintget.
nyüödögél: lassanként, apródonként nő.
még-nyakász: nyakon üt.
nyányi: mamlasz, málészájú.
nyaslat: ki- s bejár, jön-megy.
még-nyilaz: patkószeggel megsért.
nyiszil: 'Ez e kés nem vág, csak *nyiszil*.'
nyovad: fullad.
nyórszög: nyószörög.
nyürrög: dünyög.
nyúszkötől: nyugtalankodik, fészkelődik.
odór: a csűrben kétfelől levő oldalrekesz, melybe a gabonát rakják.
ollúó: kecszegödőlye.
ollúózik: megfiadzik (kecske).
ontok.
ontora 1.
országodik: lopózik.
ország-fa: a szán orrát egybefoglaló fa.
ostór-nyaklúó: szíj vagy madzag,

melylyel az ostor a nyélre van kötve.
uotott: kocsonya.
öblöget 5.
pác.
pacil: szenved.
palac-férög: poloska.
pall: porol (ruhát); *mék-pall*: megver.
pántika: pántlika.
pány: *pány-kötél*: pányva.
pap: támasztó oszlop.
paraszt: bolond. 'Tám nem vagyok még egész *paraszt*.' 'E szegén *paraszt* nem tuggya mit esényl.' *mék-parasztul*: megbolondul. 'E *mékparasztult* Kata.'
parié: zsengefűves térség.
párna 2.
pattant. *Pattandzsd* még ez órrát: adj neki egy fricskát.
penetjő: kemence-seprű.
pepe: híg sár.
pét 1.
pétél: közösül.
pétéljődik: u. a.
pillang: pillangó.
piránkó: parányi.
pojós: pufók.
pogonics: szolgagyerek (rend. oláh), a ki szántáskor a lovakat hajtja.
puoka-kötjő: pólyakötő.
pomína: ajándék.
ponkostor: a szövőszék egy része.
posszant.
prözsmítál: jártatja a száját.
 1. *puca* 2.
pumi-kutya: kistajta eb.
pusmog: suttog.
rácskotol: rágcsil.
rátott: kelt tésztából készült lapos sütemény.
rátúó: rántáshoz való zsiradék.
élreked ez üdijő: beáll a tél.
reketős: rekedt.
rekög: brekeg. 'E nagy béka *rekög*, e kicsi kunczog.'
rekkenjőség: rekkenő meleg.
repösöl e szemem: rángatózik a szemem héjja.

neki-riaszkodik : rárivall.
ribanc : hitvány, haszontalan.
még-ricál : megezibál, megtépász.
rëa-ruódal : ráver.
rökönca : a szán vagy szekér négy végébe szúrt rúd.
roncika : rongy, rongydarab.
ël-röcsköl : összegyúr.
röcsök : gyürödöttség.
rüőköl : hangosan sír, ordít.
êlrüg e tehen : megszünik tejelni.
sármánytú : sármány.
sárvál : gyalul (káposztát).
sárvaluó : káposztagyalu.
seg-tönk : kis ember.
ël-senyved : elrothad.
sennyvedeg : rüh.
sennyvedgös : rühes, fekélyes, sebes.
sëprüő : élesztő.
mék-sëprübüttüz : megseprüz.
sëprü-káva : vesszőkarika, a melylyel a nyírfaseprüt összeszorítják.
sikárol : sártapaszszal simít falat.
sikötüny karika 4.
sikójt : sikolt.
simánda : hizelgő.
simánkodik : hizeleg.
síndik : sinlődik.
mék-síndik : megsínlik.
síndijődik : sinlődik.
siratoz : siratgat.
sírít [MFsz.: *sërit* 1., 2., 4.]; *ël-sírít* : elcsen, ellop; *mék-sírít* : megsodor.
sírítüő fa : sodrófa, nyujtófa.
sírüőba ereszt : megríkat.
somportál : sompolyog, settenkedik.
sonkój : salak, ülepedék.
süóp : szénapadlás.
süözsdí : sóska.
mék-süditt : megüt. „Hogy a menkö südicsesom mög!”
sunyiskodik : alattomoskodik.
suppokat : puffogatva ver.
suta : szarvatlan (tehen, bivaly).
süllent : szelet ereszt. „Elsüllentötte magát.”
süllög : lassan, gyengén sisteregve sül.
szab : ver.

szabó-gallér 2.
szádokfa : hársfa.
száj : vékony jégkéreg a víz színén.
szaka : valami torokbaja a disznónak.
le-szacad a tűz : elalvófélben van.
szárag-pánkuó : csöröge-fánk.
szárcsi-lábú : keselylábú.
szepetöl.
fël-szëszpëtëljödik : fölcizihelődik.
ël-szigorodik : lesovánódik.
szigorog : nyomorog.
szigorúság : soványság.
sziju : szíj.
mék-szonnyúl : megszomjazik.
szonnyuság : szomjuság.
szopornyicás : takonykóros.
szortyos : taknyos, náthás.
szotyokat : pottyogtat, hullat.
szottyán : pottyán; *haza-szottyán* : hazavetődik.
szugujék : szöglet, sarok.
szulák : fulánk.
szúlica : lándzsa. „Itt jártak ez ulánerek oan hosszú *szulicával*.
 „*Szulicás* fegyverik vagy on e zsándárokknak és.” „E muszkáknak vuot effiële *szulicájik*.”
szupujkó : száraztestű, sovány.
szürkünyödik : alkonyodik.
tájag : kelevény, daganat.
tájdok : ügyetlen, gyámoltalan.
fël-támbáskodik : feltápászkodik.
tanüöl : szokik.
ël-tanüöl : elszokik.
le-tanüöl : leszokik.
tángyíér-karika :
tapaszt : tapint.
mék-tapaszt : megérint, megtapogat.
tárogat : fenyeget az ujjával.
tartüőtlan : nem tartós, romlékony.
tekerüő-leviél.
temonda : mende-monda.
temondül : pletykál; *ël-temondül* : elplétykáz.
tënap : tegnáp.
terittüözik : terjegeti a szárnyát.
tërmik : terem.
mék-tërmik e feje : megtetvesedik.
mék-tincöl : meghizlal.

tincselget: hizlalgat.
típpatt: ragadós, csirizes.
típpanuós: u. a.
tisztál: öblöget.
tuoka: faharang.
tórtý: nadrágnak lecsüngő bő ülepe.
le-tórtýan: lerogy, erőtelenül le-
 esik.
többire: többnyire.
töcsköl: gyömöszöl, gyúr.
mék-töcsköljődik: eltörődik.
tökösködik: vesződik, bajlódik.
töpöri: összeszaradt testű.
ugórka-baklatyó: ugorkanőszöfű.
uráltassa magát: kéreti magát.
urkol: hurkol.
urok: hurok.
üz: hajt (állatot).

üz: szag, illat. 'Úze vagyon e hús-
 nak.'
vacogtat 1., 2.
vacsköl: összenyomkod.
vacskotól: u. a.
vad-mák: pipacs.
vagdalyó 3.
váj: körülbelül [MTsz.: *vagy*].
vájkotól: vájkál.
vájnok: halánték.
vakkan: mukkan.
vahog: szaggatottan sír, bög.
válágász: apróra kikérdez, fürkészt.
vánkuj: vad, mogorva.
él-váslál: elkoptat.
válléget: veszeget, veddegél.
vuód: old. 'Vuodd le e kötelet.'
 'Vuott ki e hajadot.'

A székelységen kívül másutt is ismeretesek a következők :

ajak: áll. 'Likas ez ajaka': gödrös
 az álla.
asszony-embőr: asszony.
még-azsagól: megver.
bá: bátya.
baggat: nagy öltésekkel varr, férczel,
 általában kontárkodik. 'Máj még-
 baggassa e cigán e csizmámot.'
bagój-tüdjő: aszalt gyümölcs, kül-
 alma.
bajól: szükségét végzi.
berbiécs: ürü, kos.
bérbitiél: sokat és érthetetlenül
 összehadar.
bél-fa: szövszék része.
buodorog: kóborol, kószál.
bogározik: legyek miatt nyugtalan-
 kodik, futkos (marha).
bójjuó-üdjő: változékony időjárás.
buodoktalan: együgyű, félkegyelmű.
buda: árnyékszék.
büg: párosodik (sertés).
bugyuta: buta.
bü: rongyos, mocskos, utálatos.
még-búzól: megszagol.
cankuó: savanyú bor.
cüök, cök: élesztő.

csárog: lármáz, fecseg.
csármál: u. a.
csérgetjő: kerepelő.
csezs: közösül.
csezkjődik 1., 2.
csüözik: csövesedik (kukoricza).
csutora: pipaszár szopókája.
diyuó: dió.
dühüs: veszett (kutya).
icsél: gerebenez (kendert).
édöskedvü: jóízű.
égedelöm: bosszúság, méreg.
encsöm-bencsöm: mindenféle apró-
 ság, holmi.
érdjöl: fát vág az erdőn és haza-
 szállítja.
öszkaba 1.
még-ietet: megmérgez.
 1. *fártat* 1. és 2.
fakadél: kisebb kelés.
félzjő.
feteke: fekete.
férdel: rossz késsel vagdal.
figuráz: tréfál, bolondozik.
finak: ficzkó, suhancz.
fiók 2.
fítet: keres, kutat, szimatol.

- foncsika*: rongy.
mék futtat: megmér. 'Futtassa még éty kicsit [a vásznat], lássuk, elég léssz-e?'
fuvalkodik: szikkad, szárad.
galagyló: gagyog (gyermek).
gusa: golyva.
gyámbál: tépász, tépedes.
gyomor-sikulás: hasmenés.
hadár: széthárogat (tüzet). 'Mik-hadárják ez azsaggal e tüzet.'
hámoz: hámba fog (lovat).
hapsól: habzsol.
harisnya: fehér darócnadrág.
haskéreg: hashártya.
le-heppen: leesik.
hérget: bosszant.
hezsetől: nyüzsgő-mozog.
hi: padlás.
mék-hibázik: hibát kap, hibás lesz.
hiátlás: az istálló padlója.
huo-hármát: dér.
el-húrból: elvisel, elnyű (ruhát).
hunyor: hunyorgós szemü.
le-huppan: leesik.
huruba: viskó.
hiütöl: esküt tesz, esküszik.
ín: növényiszár.
jába: hiába.
jácodik: játszik.
kabola: az ekének kétágú csuszató-fája
kacór: görbe kés.
kájsza: ferde, görbe.
kájtat: kutat, keresgél.
kakas-szég.
kaloda: a szalmatetőt átfogó kettős lécz.
kanál: kanál.
kanikó: horog, kampó.
kápás: képes valamire.
káptány.
karié: kör.
karisztól: karezol.
kasmától: kutat, keresgél.
kaszamanló.
káva: kút párkánya, kerítése.
kavillál: kóborol, csavarog.
kêrrég 1. és 2.
kêrt: kerítés.
- kopácsól*: kopogtat, kalapál.
kóricál: kóborol, kószál.
koslat 1. és 2.
kúrkaész: böngész, tarlóz.
kút-gárgya: kútkorlát.
küllő: harkály.
lábbittuó: szövőszék taposója.
látuó: látogatás.
léfetyől: nyelvel, jár a szája, fecseg.
leffög: lassan, lomhán jár.
liégőj: víztartó hordócska.
léhás: üres (mag).
lészén: születik.
 [alhoz] *levést*: [alhoz] képest.
locsadék: mocskos lé, moslék.
lomos: lompos, bolyhos, bozontos.
lúderc: lidérc.
mágának-valuó: önző.
márcáfánk: szaggatott fánk.
márkaész: markolász.
össze-marok: kettős (összefogott) marok.
ka-marul: kifecszamodik.
matarász: motoz, keresgél, kutat.
matat 1. u. a., 2. babrál.
ményeközűő: menyegző.
fél-mered: fölfordul, meghal.
mérög-duda: méregzacskó.
merőke [MTsz.: *meréklye* 1.a]).
met: mert.
mézge: mézga, a fa héja alatti édeskés nedvesség.
micsa: micsoda.
mósia: örökség.
nádal: eltörött vasszerszámot (különösen kaszát) vaspánttal összeköt, kifoltoz.
nagy: idős. 'Kilencz huonappál nagyobb, mind ez ién lejányom.'
niényő: néni.
nép. 'E népek viszik e fát Homoródra.'
nyes. 'Min csak aszt *nyesi*' = hajtogatja, mondogatja.
nyikog: idétlen hangon visít (szárcsa, róka).
nyíl 1. és 2.
nyiszítól: életlen késsel vág.
nyoszt: tépdelve lefoszt.
nyúl 1.

- nyűg: kötél, melylyel a lónak két lábát összekötik.
- nyűgljűdök: alkalmatlanokodik.
- uotúó: szer, melyet a tejbe tesznek, hogy megaludják.
- pájta: istálló, akol, ól.
- pakulár: oláh juhász.
- pálha: hónalj alatti ereszték az ingben.
- pall: ver, üt.
- papusa: összekötött csomó.
- párrag: parlag.
- pászmq: tábla, szakasz.
- pating: az a szíj, mely az ekét és a taligát összetartja.
- piélida: csúf, rút, utálatos.
- përészlen: 1. orsó karikája; 2. gyors, fürge.
- pest: kemencze.
- pészterkődik: iparkodik, erőlködik.
- péták: régi pénznem.
- pipál 1.
- pipe: fiatal liba.
- pislen: csirke.
- pisojog: mosolyog.
- pityuóka: burgonya.
- plattén: tűzbely vasiapja.
- pél-pockól.
- puoka: pólya.
- bié-puokál: bepólyáz.
- pokla: méhlepény.
- porongy: vízmosásos, kövecses, száraz, puszta hely.
- poszog 1.
- még-potyól: ütögetéssel puhít (húst).
- puföl: püföl, ütlegel.
- pusztiya. „Menny e pusztijába!”
- rab-szekiér: egykerekű targoncza.
- rácskál: rágszál.
- ránkór: harag.
- rázott: szalmával kevert széna.
- rié: pudvás, rothadó fa.
- még-ribál: megtép, megczibál.
- rikuot: rikolt.
- még-riűkönyödik: megfülled, megdohosodik.
- ruva: kendő.
- rusnya: rút, undok, csúf.
- rüdeg: sovány, nem hizlalt [sertés].
- sërke-leves: daraleves.
- sifütöl: 1. csoszog, súrolja a földet a lábával; 2. untalan jön-megy, sűrög-forog.
- sor 2. „Sora van a késnek.”
- szakadiek: valami darázs fajta.
- számlik: szántódik.
- szekerkó: kis szekér.
- szëmärkiél: szemenként szedeget, eddegél.
- mék-szént: észrevesz, megsejt.
- szërészija: nyomorúság.
- szerzet: fajzat, fajta.
- ki-szi: kifúj.
- szigorú: sovány.
- szikra: csepp, parányi.
- szilak: darab.
- szipog: szipákolva sír.
- szivalkodik: szikkad.
- még-szivalkodik: megszikkad.
- szokotól: 1. számol, számítgat; 2. fontolgat, gondolkodik.
- szotyog: potyog, hulladoz.
- ki-szottyán: kiesik, kicsúszik.
- szökik: ugrik.
- szúllák: fölfutó gyom, gaz.
- szúlkös: szűk, szűkön levő.
- le-tácsól: letorkol, elhallgattat.
- össze-tácskál: összetör.
- ták: folt.
- tám: talán.
- rëa-tanol: rászokik.
- tapiskól: tappog, tapos (sárban).
- tátint: hirtelen eltátja a száját.
- tekerög: csavarog; tekèrgüő: csavargó.
- teriécsól: trécesel.
- teriéfa: tréfa.
- tikácsól: fuldokol.
- tinuó-binuó: apró szarvasmarha.
- tompóra: tompor, czomb.
- tonka-órú: lapos, pisze orrú.
- tő: tű.
- tökéletlenkődik: ravaszkodik, hamiskodik.
- tömpe: törpe, alacsony.
- törek 1.
- törzsöl: dörzsöl.
- tud: hisz, vél, gondol.
- tüszéj: tűzhely.

ucca-kati: mindig az utcán lézengő
leány vagy asszony.
ül: időz, marad.

vártyog: kotyog, össze-vissza beszél.
vaskúó: rosz, nyeletlen kés.
vaszora 3.

A MTsz. szerint ismeretlenek a székelységben:

béka-vár: varas daganat az ökör
lában. [Somogy.]
meg-buodúl: elkábúl, megzavarodik.
«*Ugy még buodúlt e fém, hogy nem
tuttam magamról.*» [Csallóköz.]
cigán-szár: kőszén-, koks- vagy
vas-salak, mely a kovács-műhely-
ben hátramarad. [Heves.]
cséppinkúó: csepp, cseppecske.
[Kapnik vid.]
csába: ostoba, félkegyelmű. [Zem-
plén m.]
dob: üt. «*Éggyet nagyot dobott e
hátamra.*» [Vas, Zala, Baranya m.]
écset: disznósórtéből készült kender-
fésű. «*Écset, ekivél e kendőrt
écsejjük.*»
el-el: elfogyaszt. «*Elélte e vagyont
s immá kúdúl.*»
fájtat: fájdit. «*Törökne fájtassa e
gyomrát.*»
fal-al: 1. ház fala melletti töltés;
2. ház előtti pad. [Torna m.]
fiel-éj: éjfél. «*Fiéléjig és ott vu-
tunk álllik.*» «*Fiéléjjetl.*» «*Fiél-
éjkór.*» [Szlavónia.]
fiel-kótya: féleszü, félbolond.
fülem, filed, stb.: fülem. «*E filire
fonta e cuopját.*» [Ragozatlan
alakban mindig: *fül.*]
fördött: szerez, keres, nyer. «*Mé-
nyünk e vásárbá, hogy valamit
fördiccunk.*» «*Dólgozunk rég-
gélttől estig, mer muszáj, hogy
valamit fördiccunk,*» — mondta
a kereskedő. «*Mennyit fördított
e házbuól?*» [Vas m. Őrség.]
mék-hagyúl: megfakúl [ruha].
«*Mék-hagyúlt e színe e ruháná.*»
[Szilágy m.]
háj-nevelűő: a marhának valamely

szíjas, inas húsrésze a bélpecsenye
mellett; nem lehet megenni.
össze-hërren: összezőrdül.
heti vásár: heti vásár. [Veszprém.]
bélie-heverűőzik: beléheveredik.
heverűő: nem tejelő és nem jármos
(szarvasmarha). «*Az e báj, hoty
kiét heverűő bivajunk és vagyon.*»
[Dráva mell.]
hër-harang: hírhordozó. [Balaton
mell.]
hurut: turha. «*Kipökte e hurutot.*»
[Vas m.]
húzuódozik: nyújtózkodik. «*Húzuó-
dozik, mé még vagyon csémé-
rélve.*» [Dunántúl.]
húrcól: fásaszt, nehéz munkával
elcsigáz [marhát].
íziek: ételhulladék.
ki-jő: beéri valamivel. «*Húsz ke-
réjczárrál kijövünk-é? váj marad
és?*»
kájtárkodik: kutat, keresgél, szí-
matol. [Szatmár m.]
kehől: köhög. «*Kehől, met száraz-
betekéséges.*» [Dunántúl.]
kengyel: szűk nadrág talpalója.
[Balaton vid.]
kuncog: kuruttyol. «*E nagy béka
rekög, e kicsi csak kuncog.*»
[Békés m.]
landaris: egy bizonyos táncz.
[Szolnok-Doboka m.]
lél: lel. «*Ez Uot füöggyin létjék.*»
marok: kis nyaláb (fű vagy gabona).
marok-szedűő: a ki az arató után
markokba szedi a gabonát.
még-melegül: megmelegszik. «*Még-
melegültek e loak és.*» «*Mék se
melegül benne az íétel.*»
mér: mer. «*Még mérném mondani.*»

nádi-bika: bölömbika.
nyílaz: sorsot húz. [Alföld.]
el-pállik: elfülled és kivesz. «*El-pállik* e búza, mikor e naty huó alatt kifő e vetés.» [Dunántúl.]
paripa: herélt ló. «Ez enyim nem monyas, ez csak *paripa*.»
le-párol: lemásol. «Eliébe tette, hoty *párolja* le e levelit.»
picírkuó: piczinyke. «Jáj micsa kicsi *picírkuó* álma!» [Csallóköz.]
ki-pösszan: megreped, meghasad. «Úgy *mégrúgom* e hasadot, hogy minnyá *kipösszan*.» «*Kipösszant* ez újjom, *mégüttem* e kálápá-csál.» [Zala m.]
rázint: hirtelen ráz egyet. [Vas m.]
sáj hozik: párosodhatnak (a kanca). [Hegyalja.]

satrantyu: satrafa, vén banya. [Szolnok-Doboka.]
síp: a kemence füstvezető csöve. «*Sípon* *ményen* ki e füst.» «*Plattinsíp*.» «*Leesött* e *füttüöm sítja*.» [Palócz.]
strájsza: istállóbeli választórúd.
süög, sóg: báránybórsapka. [Dunántúl.]
szárvázat: a ház padlásának faalkotmánya. [Kalotaszeg.]
takarodás: gabonabehordás. [Dunántúl.]
tikkadoz: fulladoz. [Dunántúl.]
tokos: rosszul koppasztott (csirke). [Zilah.]
vak-tetű: viszketegetes fagyás a lábón.

Utolsó csoportba foglalva közlöm végül azon halmágyi tájszókat, a melyek eddig nincsenek meg a MTsz.-ban s azért használatukat lehetőleg példamondattal is megvilágítottam. Csillag nélkül adom azokat, a melyek megtalálhatók ugyan a MTsz.-ban, de csak némi alaki vagy jelentésbeli eltéréssel, és csillaggal jelöltem meg azokat, a melyek eddig teljességgel ismeretlenek.

*Adatlan: eladatlan. «Elattad e búzádot? Ez enyim még *adatlan*.»

*ág: rokonság, család. «Nem affiélé *ágbuól* valúó.» «E papunk *fiél ága* halmágyi, *fiél ága* kóbori.» [Apja halmágyi, anyja kóbori születésű.]

*áglás: 1. a csűr tetejét tartó párhuzamos gerendákra sűrűn, keresztül-kasul rakott lombos ágak, melyek a tavaszra eltett sarjút tartják, hogy le ne essék a csűrbe; 2. a csűrnek ilyen módon elrekesztett padlásrésze.

még-agosodik: szőrös lesz az arca vagy a keze. «*Mégagosodott* e gyérmöke.»

bié-ágy: megkezdí a cséplést. Szólások: «No ennek ugyan *bié-ágy*-

tak» = jól megverték. «Ugyan jóól *bié-ágyott* e pénzibe» = elverte a pénzét, bőven költött.

ágy-odra: az ágy medre, mélyedése, hová a szalmazsákokat teszik.

fél-ájos: felpezckel, feltámaszt.

*ákrándik: 1. fél, habozik. «*Akrándom* *biélépni* e házba.» «*Akrándottam* *biélé* menni e vízbe, met igen *hideg*.» 2. csillapodik, lecsendesedik. «Te, *ákrángyal* *éty* kicsit, ne légy *hirtelen*!» 3. téved, hibáz. «Nó *látod-é*, *mégákrándottam*, *többet* attam *vissza* e forintbúól!» «Nem jóól attam *össze* e számokat, *éty* kicsit *mégákrándottam*.»

*ákrándozik: fél, habozik. «Ne *ákrándozz*, semmit, csak *bütoroggyál*.»

*mög-ákrádosztat: megakadályoz.
«E gyermökök *mögákrádosztás-sák* e munkájba.»

*álma-kocsán: alma lerágott csutkája.

*ábruka: nyálazó, kis kendő, melyet kis gyermekek álla alá szoktak kötni.

*árkám-észtena: olyan esztena, mely nem az egész község juhái számára való, hanem egyes ember tulajdona.

*árpaérő-álma: árpaérés idején megéző almafaj.

el-avúl: megöregedik. «Kénluódik e tőstöm, immá *él* van *avúlva*.»

ázalék: mindenféle enivaló, pl. túró, szalonna, tej, hús, stb. «Van hálistennek *ázalékom* most *éjjég*.» «Van-é *ázalék* e *tárisnyájba*?»

*bab: apró, feketeszínű bab, melyet sertéshízalásra használnak. [Az ehető bab: *faszója*, *fuszója*.] «Tiszta igyenős mind e *bápszál*.»

*bábás: szép. «Micsa *bábás* vagy!»

*babona-vető: kuruzsló, jvas. «Vuotam egy *babonavetőhöz*, hogy mi lössz e gyermökömmel.»

*babúú-körtövíé: egy bizonyos körtefaj.

*mög-bagat: jól-rosszúl megszánt (?). [«Jól számlik a földje?»] — «Abbizé rosszúl, de mégés *mög-bagatom* éty kicsit.

*bággátás: kontárkodás. «Min csak *bággátás* vuot [a munkája], mégés 60 körézárt akart.»

*balog-éke: olyan eke, a mely csak egy barázdára jár és a melyet váltani nem lehet.

*batula-alma: batul-alma. [Erdélyben nagyon ismeretes.]

*bédérkö: kis fiú szeméremteste.

biék: sütő, pék. «E *biéknek* attuk el e búzáinkot.»

mög-békel: megbékül. «*Mögbékel-löttünk* egymással.» «Máj *mög-békelnek* esmjént.»

*bélhijós: tág belü, nagy étü. «Láç-

cik, hogy *bélhijós* vagy, ugyan sokat észél!» «*Bélhijós* gyermök ez ez *Andrá*.»

*bérbiecs: ökölnyi nagyságú kavics.

*bércce: egy bizonyos hímzési minta a női ingeken. [«Mit dolgozik itt néni?»] — «Né *bércét* várrok ez ingre.» «*Bércésön* várják éz ingit.»

bertyuóka: a fűzfa barkája.

*ki-bertyuókázik: kibarkázik (?).

«Tavaszzál, emikör *kibertyuókázik* e rakottya.»

*él-betegesül: elbetegesedik, betegessé válik.

*le-béggysz: lebiggyeszt. «*Lebéggysz*tötte e *buzátáját*.»

le-bitangól: jogtalanul lekaszál, levág. «*Lebitangolta* e *füvemöt*.»

*bobuó: hosszúszőrű téli guba.

*bobónc: czukorka.

*bobóncos kupa: hengeralakú pléhdoboz, melyben a kereskedők a czukorkát szokták tartani.

ki-buódul: megy, elindul. «*Kibuódult* e *faluba* kérogetni.»

éssze-bójtórkodik: összemarakodik. «*Ésszebójtórkottak* e *kutyák*.»

neli-bójtórkodik: nekifog, belékapaszkodik. «*Nelibójtórkodott* e *munkának*.» «*Nelibójtórkodott* *ies* *füthöz* *váktá*.»

*borona-sziék: hát nélküli pad (a templomban), a melyen ülve se elül, se hátul nem lehet támaszkodni.

*botuóka: fakalapács.

*büőjegöz: bélyegez. «Mök *kell* *büőjegözni* e *márhákot*.» «*Büőjegző* *vas*.»

*mög-bökken: 1. meghökken. «[A kapuból] *kiszökött* éty *kutya* s *úgy mögbökcentem*, *hogy!*» 2. esudálkozik. «*Mögbökcentem* *récjta*, *hogy* *ném* *akártá* *mondani*, *de* *ném* *töröttem* *vjelle*.»

*bruók, *boruók*: aludt tej felfőzve és talba aprított kenyérré öntve.

*brüök, *börüök*: u. a.

*bucskántozik: bukfenczezik. «*Bük-*

- kent, vāj *bucskántozik*, az mind-
 öggy.»
- budris*: bolyhos, rendetlen. «Egész-
 szen *budris* e haja.»
- *bugláros szíju: gömbölyü-fejű sze-
 gekkel kivert bőröv.
- bugoja*: bojt.
- bugojás-sapka*: olyan sapka, a mely-
 nek tetején bojt van.
- *buhu: agyagból készült gyermek-
 játék. (A lágy agyagot zsemlye-
 alakba gyúrák, lapos felének kö-
 zepét kivájják s akkor valami
 kemény tárgyhoz (pl. falhoz,
 földhöz) csapva nagyot szól.)
- *még-bújál: meghág. «E kakas e
 tikot *mégbújálta*.» «Immá tójha-
 tik, mēt *mégbújálta* e kakas.»
- *bújáludók: párosodik. «*Bújáludó-
 dik* e tik e kakassál.»
- *bukátárkodik: főz. «E mezűőre
 nēm méhetők, há csak ithon
bukátárkodom.» «Mű úgy mon-
 gyuk *bukátárkodik*, vāj ké-
 szitt.»
- *burdej: mezei csőszkunyhó, czi-
 gányviskó.
- *burduguósza: maskara, álarczos
 személy. «Jábá takártá e *burdu-
 guósza* e szeméjit, miégős meg-
 üsmértem.»
- *búza-mezűő: a határnak az a része,
 a mely búzával van bevetve.
 «*Búzamezűőbe* vadnak ez embö-
 rök.» «*Törökbúzamezűő*.»
- buzáta*: ajak. «Vérzik e *buzátám*,
 mőkharaptam.»
- *még-büdösül: megbüdösödik.
- *bükkent: bukfenczezik. «*Bükkent*,
 vāj *bucskántozik*, az mindöggy.»
 «Keresztül *bükkentött* e fejin.»
- *bünnög: hüm-hüm hangon sír.
- *éssze-büszüdik: megromlik. «Mind
ésszebüszüdüött e széna.»
- *cára: Románia. «E *carába* szö-
 részte e házat.» «Nálunknál és
 mönnék szolgálni e *carába*.»
- *cárina: vesszőkerítés, mely a le-
 gelőt a szántóföldtől elválasztja.
- *cégerösködik: el akar csábítani
 valakit. «Állúó esztendeik *cé-
 rösöködött* e léányommál.»
- célengüőzik*: fityeg, lóg. «*Célengüő-
 zik* le ruólla e rongy.»
- *cenneg: 1. zümmög. «Háj te hoty
cennegnek e szűnyogok.» 2. vé-
 konyhangon nyafog, rimánkodik.
 «Ne *cennegj* annyit e filembe.»
- *cice: a száj szegleteinek felpállása,
 zabola.
- *cicics: zabolás, a kinek felpállott a
 szája szeglete. «Nē igyál utánná,
 me *cicics*.»
- *cicög: nevetgél. «Ne *cicögjetök*
 annyit ti léányok!»
- *cicögüő-fü: hosszúkás laposlevelű
 fü, melylyel a két kéz összeszori-
 tott hüvelykujja közt élelet fütty-
 tyenteni szoktak. «*Cicögüőfüvel*
 dudál.» «Zablevelű fünek és mon-
 gyák e *cicögüőfüvet*.»
- *cihá: piha. «*Cihá*, ményenü e
 kezed!» «*Cihá*, micsa ostorod
 vagon!»
- *cincoskodik: hizeleg. «Nē, hoty
cincoskodik ez ányygnak!»
- *fél-cizmöz: megezímez. «*Fél-
 cizmöz* e levelet.»
- *ciperég: valami köszvény elleni
 kenő orvosság.
- cirézik*: helytelenkedik. «Annyit
cirézik ez e gyermök!» «Ne *ciréz-
 zetök* immán annyit!»
- *cuostók: czollstokk.
- cüök*: czövek.
- *cüökköl: czövekkel megerősít. «Ez
 e kendőrczűök, ekivel *mékcüökköj-
 jük* e kendört.» «*Biécüökköltjék* e
 kendört e vízbe.»
- *cuna: cunus puellae. «Takárd él
 e *cunádot* léjánkám.»
- *csámbojog: kószál, bolyong. «E
 szegén fiélkótya egész nap *csám-
 bojog* ez úccán.» «Híttam haza,
 de nem jó, inkább ott *csámbojog*
 e vásáron.»
- *csápól: fecseg, jár a szája. «Fog
 bjé je szádot, ne *csápólj* any-
 nyit!»
- *csattantuó: a csudafa (*datura stra-*

- monium) bimbója, virágja. [V. ö. MTsz.: *pukkantó* 3.]
- csata*: marhacsorda, melyet 4—5 gazda állít össze (nem az egész község) s a melyet felváltva maguk a tulajdonosok őriznek (nem a községi pásztor). [MTsz.: *csata* 3. némileg más jel.]
- **csebz*i: haszontalan (gyermek). «Menny él tē *csebz*i, ne büöj itt örökkjé!»
- *ki-csénál: kiszerez, összegyűjt. «Hoty *csénáj*jam ez aduót *ki*, mikör ön nyomorú szegén vagyok.»
- *csénder: irtáshelyen felnövő fiatal zúheres erdő.
- *csénderitt: csattant, pattant, üt (ostorral). «Mökkadár-gassa ez ostorát s öggyet nagyot *csénderitt*.» «E loak köz*i csénderitt*ött.»
- csépjesz*: 1. hitvány, csenevész. «Suta érdjőnek mongyuk, met *csépjesz* nyírfa teröm rájta.» 2. kúszált hajú, kócos. «Nē micsa *csépjesz* e feed.»
- *cseresznye: cseresznye és meggy közös neve.
- csijámpozik*: káprázik (szem).
- csingójázik*: valamibe kapaszkodva himbáldózik.
- **csiptetű*ő: egy hosszabb és egy rövidebb ágú, villaalakú faragott faeszköz, melylyel a vastag zsoltáros könyv lapjait leszorítják, hogy éneklés közben be ne csapódjék.
- *csisszent: 1. hegyeset köp a fogai közül; 2. fecskendez. «*Csisszent*-nek a vizipuskával.»
- *csonk: egy csomó, csapat, falka, sereg. «Ety *csonk* virágom vagyok.» «E csuokák este min *csonk*ba jédnek.» «E divűőfán had [hat] darab [dió] és van ety *csomba*.»
- csuora*: madárijesztő.
- csöntörke*: 1. kisebb fatuskó. «E porongyon szedik e *csöntörkét*»; 2. (átv. ért.) gyermek.
- *mök-csörszöl: coit. «*Mökcsörszölte* váj *éccér* Kátát.»
- *csucsúltat: altatgat. «*Csucsúltassa* e gyérmököt.»
- *éssze-csukorít: összezecsucorít. «Nē hogy *ésszecsukoriccsa* [ez a gyermek] e szájját.»
- ki-csűjed*: kidülled. «Úgy megütte, hoty szinte *kicsűjett* e széme.»
- csűpörködik*: kapaszkodva függeszkedik.
- **éssze-csürkés*z: összegyűjt. «*Éssze-csürkészem* hólminot, hogy együtt légyén.»
- dacc*: kidudorodás (a kenyéren). «Any, aggyon *daccot*.»
- *denneg: zümmög, dünnög. «Úzd el aszt a legyet, ne *dennegj*ön ott a gyérmök körül.» «Egész nap mind e fülembé *denneg* ez e gyérmök.»
- der-dúr*: zörtőlődő, zsémbeskedő.
- *diktom: 2—3 soros erkölcsös verses mondás (a káté végén). «Mű csak *diktomot* tanuóltunk ez oskolágha, de e mostani gyérmökök másfjéle verseköt és tanuólnak.»
- *dob: ököllel való ütés. «No juo *dobot* kapott e hátára.»
- *dobászkól: lábbal tapod valamiben. «Sárba *dobászkól*t, azér ön e lábod.» «Ott *dobászkól* e sárba.»
- *még-doból: megver. «Mét sírsz?» — «*Mégdoból*t anyám.»
- *dobolúozdi: ütlegeléssel járó gyermekjáték.
- *döglük: lusta, restel valamit tenni. «*Döglük* kivinni e szemetet.» «Mjég enni jēs *döglük*.» «*Dögli* félkapálni e függgyit.» «Mjég aszt és *döglöd* méktenni?»
- dörditt*: csattogtat, pattogtat az ostorral. «Egész nap mind ott *dörditt* ez odvaron.»
- döröszölűödik*: dörzsolódik. «E bihájnak viszket, azét *döröszölűödik* annyit.» «E disznyúó és mind oda *döröszölűödik* e fálhoz.»
- *ki-dugad: kibomlik. «Nézz még, ez e kéve *kidugatt*.»

- *dugaszt: 1. kinyomkod. «*Dugasztottam* e mérgöt e kezemből.» 2. fejt. «E fiszfának e *ledugasztott* héjjábuól esenájják e totorintát.» «*Kidugasszák* e bágánt e büöri-büöl.» 3. a fűzfavessző héját a fájáról lefejti. «Gyértök fíjűk *dugasztani*.»
- *dúrál: duskál. «*Dúrált* e vagyomba, miégés szegény lett belijölle.»
- **földúrassza ez órát*: haragszik, duzzog. «Mikör vágják *földúrassza* ez órát iés mérgösön néz.» «Gyula *földúrasztotta* az orrát.»
- düszüő*: börtüsző.
- écsem*, stb.: fiatalabb testvér (akár fiú, akár leány).
- *ied: repül. «Úgy vágat e lóvál, mintha *iedne*.» «*iÉd* e haja utánna.» «E galamb jobban tud *iedni*, mind e vereb.» «*Atoliédött* éty tük, leszállott ez odvarunkra.» «É tükök *biédettek* e kérbe.» «Foktam úgy verebet s *eliédött* e kezemből.»
- *iedöz: repül, száll, lebeg. «Ez üli e tükök fölött *iedöz*.»
- *égy-arányú: egyforma. «Oan kijét *égyarányú* gyermöke vagyon.»
- ielüő-in*: verőér, pulzus. «Tapogassa *ez meg*, hogy lükög *ez ielüő-in*.»
- *eppe-bizé: az ám, éppen bizony. «*Eppebizé* tám neköd adom.»
- *iert. «Kegyent *hoa iert*? hisz nem *iertnek együtt!*»
- *el-essüősil: esőre válik. «Ha ez üdüő *elessüősil*, nem tudunk szántani.»
- *éstájerés: valami táncz, stájer polka.
- étet*: etet. «Tíjelbe *éetni* kell e méhököt.» «*Mik* kell hogy *étessem* e disznuyókot.»
- étüődik*: bosszankodik, mérgelődik, gondokkal emészti magát. «Egyre *étüődik*, pántolódik *ez ura* miján.» «Éj ne *étüögy* mán jábá mijánna.» [MTsz.: *ételődik* és *étődik*.]
- **tyhászkelő asszony*: a gyermekágyas asszony, midőn szülés után négy hétre először a templomba megy.
- *falu: látogatás. «Ményök *faluba* Kátához.» «Nem engedí ez annya, hoty *faluba* járjanak hozzá e legényök.» [Hól vóltál?] «*Faluba* e szomszédnitt.»
- *faluz: mulat, beszélget. [Hól Ilona?] «Né ott *faluz* János-sal.»
- *fěj: fő, parancsoló, első. «Aszonta, hogy ő [a bíró] kell kihírdesse, met ő e *fěj*.»
- *féjködik: feslik, fejlik. «E tálp *leféjködött* e csizmánruól.» «Adég dölgosztam, hogy e büör min *feféjködött* e teneremön.» «Kezd *leféjködni* a furnír [a szekrényről].»
- *fiel: barát, társ, hasonló állapotú. «Kerezd *feledöt* héj, avál figurázz!» «Mit akarsz *viellem*, nem vagyok *feled*.» [V. ö. *feleym* HB.]
- *mék-feled: elfelejt. «Emikör éfíjú vugtam, tuttam éleget [mesét], de immám *mékfeletem*.»
- *félés kenyér: zsírral megkent piritós kenyér.
- mék-félöz*: a polyvát «*félözövel*» lesőpri a búzáról. «*Félöz még* e búzát.»
- *fénköves kupa: tok, melyben a fénkövet tartják.
- *el-fér. «*Férj el töllem*»: hagyj engem békén. «Immán nem *férhetsz el* attól a lótól? mét ütöd?»
- *mék-fértyéktet: forró zsírban megpirít. «*Mékfértyéktetöm* e hágy-mát.»
- mék-figuráz*: megtréfál. «*Mékfigurászták* e tanítuót.»
- *filinkás-sapka: olyan báránybőr-sapka, melynek két oldalán szalag-csokor van.
- *filinkázik: fityeg, lóg. «Ne valami *filinkázik* e zsebödből.»
- firikól*: erőlködik. «Ni ott *firikól* egymaga ekkora munkába.»

- «Eleget *firikólt*, de nem tutta elvégezni.»
- firkoraca*: a legdurvább csepü.
- **fiság, füság*: 1. 50 darab kétfilléres, vagy 50 darab húszfilléres papirostekercsbe csomagolva. «Buodizsár [a kereskedő] atta eszt e *fiságot*, úty hiszöm 50 keréczár van benne.» 2. a vadászpatron papiroshüvelye.
- **fiságol, füságol*: a kétfilléresek, vagy húszfilléresek ötvenenként papirosba csomagolja. [«Hogy van Boldizsár uram. mit csinál?»] «Nö láthassa a tanár úr, *füságolom* az aprópénzt.»
- *fiszfa-nadrág: zsákvászomból készült nadrág, melyet a kőművesek szoktak viselni munka közben. «Fu tikálom e *fiszfanadrágját* ez uramnak.»
- *fiszfa-pap. [«Ez az asszony a felesége?»] «Az, a *fiszfapapnál hütölték*» (vadházasságban élnek).
- fórtáj*: a liter harmadrésze. «Három *fórtáj* tíj, az egy liter.»
- *foj: jár, fut, kószál. «Örökkjé *fójj*a e falut, sosincs itthon.» «*Bié-fójt*a mán ez egész falut.» «E tűz min *bié-fójt*a ez árcáját.»
- *bié-fojat: bejár, összeviessza jár. «Gombászni vutak s *biéfojatták* ez egész érdüöt.»
- *font-kő: a mérlegelésnél használt vasból vagy sárgarézsből készült súlymérték.
- *fórhám [vagy talán: *fár-hám?*]: kétujjni széles fekete szalag, melyet az asszonyok a homlokuk fölött szorosan a fejkötőjükre kötnek.
- *fuotikál: foltoz. «*Fuotiká*lom e firizsömöt.» «*Fuotiká*lom e *fiszfanadrágját* ez uramnak.»
- **futuóz-ik?*: futójátékot játszik. «Gyértök lijánkák *futuózni!*»
- *mék-futtat: szántás után kissé, nagyjából megboronál. «*Mékfutattuk* e füödet.»
- *gáláz: pompázik, czifrálkodik.
- «Mos *gáláznak* e gúnyával, nem úgy mind régön.»
- *gámbi: nagy, sovány, esetlen járású (ember vagy ló). «Nö ott a nagy *gámbi*, hogy lépik!»
- gáncserozik*: párosodik. «A nyüvestén lúd *gáncserozik* a gánárral.»
- ganyélik* e disznuó.
- *ganyé-pópa: kisebb trágyadomb, melyet ősszel sokat leraknak a szántóföldeken, hogy azután széthányják.
- össze-gazól*: összeszid. «Igázánt összegazólt!»
- *gebbög: lassan, totyakosan jár. [Hól ez öreg?] «Nö ott *gebbög.*»
- giékény ucca*: keskeny, rövid utca.
- gelegógya*: ostoba ember, a ki azonban mindenbe beleszól.
- *belié-gelegógyál: közbeszól. «*Belié-gelegógyált* e szovamb.»
- *gerébe-hánt: a csepünek a legdurvábbja, kőc.
- *gibél: a padlás homlokfala.
- guób*. Halmágyon nem maga a kemencze, hanem csak alsó ürege, a hol a tüzelőfát tartják. [Vadr. 561. *góab* téves.]
- **gondoskodik valamire*: ügyel, vigyáz valamire. «Élveszti [a gyermek a krajczárt] met nem tud *gondoskodni réja.*»
- *göbe: otromba testű, ostoba. «Ne légy immán ön *göbe!*» «Ó te *göbe!*»
- *göcsörög: összekuporodva ül.
- *fél-gujásodik: feldagad. «Úgy megütte e feemöt, hoty *félgujásodott.*»
- *gút-szele: guta, gutaütés. «*Gút-szele* érte e fjéltestömöt.»
- *gürüzdöl: karczol. «Jáj hogy *gürüzdöli* e pálinka e tórkamot!»
- *habari-bolond: szeles. «Ó te *habari-bolond*, nem tucv vigyázni?»
- *háborog: veszekedik. «Jába siérszik e szívem, de miégös min *háborognak* e lejányaim.»
- *hallám: hallomás. «*Hallám*buól hallottam, de nem tudom urát adni [kitől hallottam].»

- *hallogat: félfüllel hall. «Csak *hallogattam* emikór beszéljték, de nem tudom.»
- *hámos rokoja: lajbival összevarrt szoknya.
- *mék-hámporodik: megsavanyodik, megromlik. «E t^éjék *mék-hámporodott*.» «*Hámporodott szemü*: gyuladt szemü.
- *hánt. «Itt Halmágyon csak a lovat hámozzák, az almat háncsák.»
- *harang-botikuó: harangnyelv.
- *háránt: 1. hárit. «*Háráncs* tovább e köveköt.» «Mindenképpen réjám akarta *hárántani* [a mit ő tett].» 2. söpör. «Eszte szemetet *háráncsam el* e szögilletbűöl.» «*Leháráncsuk* e port ez asztálról.» «*Hárándzsle* e garádicsot.» «*Kihárántom* e házat.»
- *él-hárászól: szétszór, széttereget. «*Elhárászójja* e divót e fűdön.»
- *ki-hárászól: kitisztít. «*Kihárászolom* e lédáinkot.»
- *hehög: vékony hangon nevet, hehe-féle hangot hallat.
- heppög*: beszél. «*Leptibe heppög*: lassan beszél.
- *heppöget: 1. akadozva, szaggatottan beszél. «*Mékheppögeti* e beszédöt.» 2. taktusban dob. «*Leheppögetöm* neki je kévéköt e szekjérrűöl.»
- *hêrcég: nehezen lélegzik, hörög (a haldokló).
- *hêrcéget: uszít (kutját).
- hêrgéja*: a fogarasi havasokon nevelt félvad ló. (4—5 ember is kell hozzá, hogy lefogják, ha a fogarasi vásárra hozzák.)
- *mék-higojodik: meghibban. «*Mék-higojodott* ez esze.»
- *hajuókázik: hajókézik, csolnakázik. «Ményünk *hajuókázni* ez Uotra.»
- *hilledeg: gyöngé, beteges, vézna. [Kijé ez e gyéngé gyêrmök?] «E tesvérömje.» — «Jáj, szegém be *hilledeg!*» «Hát eszt e *hilledek* csitküöt ez e juo kanca csitküosztá?» «Neköm ijen *hilledek* káposztápálánt nem kell.» «Ez oan sárik szén embört mongyuk *hilledegnek*.»
- *hirip: szuszogó, nehezen lélegző ember. «Mény él t^é *hirip!*»
- hizluó-pajta*: disznóhizláló ól.
- *hódól: hódít, csábít. «Magikhosz *hódólták* ez embörököt.»
- hopsa*: egy többektől közösen megvett marhának levágása és húsának felosztása. «*Hopsághoz* állottunk mü es.» «Vásárnap e meszárrostuól vészünk, de máskór csak *hopsábuól* lehet kapni.»
- hopsa-hús*: társaságban, közösen levágott marha husa.
- *höngörgő-fa: fahenger, melylyel a fatörzseket gurítják.
- *húpik: gyermekjátékban fal felé fordulva kezével eltakarja szemét, hogy ne lássa hová bújnak a többiek. «Te immán *húptál* éleget, most én jövök.» «Nem *húpik* jól, mindörökkjé kuku csól.»
- *húpó: az előbbi gyermekjáték neve. «Gyerökök, jáczoggyunk *húpót*.»
- *húpózdi: u. a.
- *húplott: 1. vén, ránczosképű (ember vagy asszony); 2. elviselt, elnyútt (ruha). «On *húplott* immán ez ién gúnyám.»
- *húrkált: összebogozódott. «Erűösen *húrkált* ez e pamut, nem tuggya kibontani.»
- húros*: rendetlen. «*Húrosan*, szêrteszéjjél hágy mindent ez asztalon.»
- hutyorog*: 1. roskadozva jár; 2. összekuporodva ül. [Hól céséd?] «Odabenn *hutyorog* e garádcson.»
- *hümmöget: hímez-hámoz, lassan, akadozva beszél. «Mongyad immá, ne *hümmögess*.»
- hütellenül*: törvényes esküvés nélkül, vadházasságban. «*Hütellenül* laktak egymással.»
- *hütölődik: megesküszik (pap előtt).

- «Hütellenül laktak egymással, de most immán mékhütelőttek.»
- *igazánt: igazán. «*Igazánt úgy vuot.*»
- *ki-iköl: kiszabadul, kivergődik valamiből. «Elik tudott *kikölni* e pótkából.» «No mjégés *kikölt* e szekere e likbuól.» «Most es csak bájjal tudott *kikölni* beljölle [a betegségből].»
- *irúó: 1. palavessző. «*Irúót* vettem é léányomnak.» 2. írnök. «Itt lakik ez *irúó*, eki e jegyző úrnál vagyon.»
- *íromba: ügyetlen, nehézkes. «Bülög ez ökör, *íromba* járású.» «E más ökrök es *írombán* járnak.»
- *írontat: arról a lóról mondják, a melynek nagyon egyenletes, síma galoppja van.
- *ispik: valami jószagú kékvirágú növény.
- még-iszamodik*: félrebeszél, elmegy az esze. «Mi lét, váj *mégiszamotál?*» «*Mégiszamodott* ez esze.»
- *jáván: «Ügyej magadra, míg *jáván* vagy»: míg jó dolgod van.
- *jél-kaboláz: az ekét összeköti a kabolával. «*Félkabolázszuk* ez ekét.»
- *kadár-gat: csóvál. «E kutya *kadár-gassa* e farkját.» [V. ö. *kandargat* MTsz.]
- *kadarint: 1. megforgat. «*Mék-kadarintom* ez ostórt e levegüöbe s úty csapok hozza.» 2. koralakú mozgással szájába visz. «Ez ökör e nyelvvel *biékkadarinca* e füvet.»
- *él-kadarodik: az egyenes útról lekanyarodik. «Vigyázz, met *él-kadarottál* e kászával.»
- *kafól: 1. ugat, csahol. «Héj ez a kutya mennyit *kafól!*» 2. megszid. «*Mékkafolta* a szomszéggyát.» «Mét *kafól* ingöm!»
- *kaftyól: főz.
- kalantyú*: az osztovátának az a része, melyre a nyüstöt felkötik.
- *kalindál: kalandozik, kóborol.

- «Örökkjé szeret *kalindálni.*»
- «Egész nap *kalindál* ez úccán.»
- kandé*: félkör alakú, mozgatható fogóval ellátott vasfazék.
- *kántár: egykarú, egyszerpenyőjű mérleg, mázsáló. «*Kántárra* tettük e [leölt] disznyuót.» [V. ö. *kompona.*]
- *mék-kántároz: megmázsál. «*Mék-kántárosztuk*, hogy lám mennyit hüz.»
- karikuós*: karikalábú. «Nö micsa *karikuós* ez e gyermök, szegény.»
- kármantjú*: 1. aratók karját védő hosszú vászonujj. 2. kötött kézcsuklómelegítő.
- *káspáluodik: 1. karmol. «Még est *káspáluottatok* gyermökök!» 2. kapaszkodva felmászik. «[A maeska] *félkáspáluodik* e fárg, verebet lét.»
- *kászú: nagy, sovány, vézna ember.
- *kászú-harang: kolomp, melyet a lovak vagy ökrök nyakára akasztanak. «Mégmútatom ményenü e *kászúharang.*»
- *kátkány: mindent tudakoló, mindenbe beléelegyedő (ember). «Ne légy immán oan *kátkány* embör tésüs.»
- *kausa: tejmerő kanálformájú, fából faragott ivóedény a mezei kútaknál.
- le-kécen*: lecsattan. «[A pistoly *kakasa*] csak *lekéccent*, de nem sült öl.»
- kécsula*: kalap. (De csak egy gyermekjátékban. Ha több fiú együtt van, valamelyiknek a fejéről ledobják a kalapot és lábukkal ideoda rugdossák, így biztatva egymást: «*Kécsula* hêj! rúgjad e *l. sulát* hêj!») [V. ö. MTsz.: *kacsula.*]
- *kegyéd: pedig. «Én odadnám, *kegyéd* nem tartoznám viélle.» «Ugyan sokat nyerítettöz, *kegyéd* vuona mét búsújjon.»
- *kékbeli: kaputos, városiasan öltözött ember.

- *kénszörget: kényszerít. «Jágbá kén-szörgetnek ingöm!»
- *fél-kérd: kikérdez. «*Félkérdöttiek* [a bírák] Kovács Andrásnak e bicskjája ményenü vuot.»
- *kérés: adó, közszégi munka, mindenféle közszolgálatás. «Mos több e *kérés*, mind régön.» «Any-nyi e *kérés*, hogy csak győzzed aszt és fizetni.» «Őn nyomorú vén vagyok, mígég e *kérést* mék kell hogy aggyam.»
- *kérészt: szerencsétlenség. «*Kérészt* lett vuona, ha ez Uot kijaradott vuona.»
- *kérésztülibe. «Ez odvár *kérésztülibe* áll e csúr.» «Elosztották *kérésztülibe* e füödet.»
- *keserü-téj: aludt tej.
- *készitt: főz. [Mít dolgozik itt (a konyhában) néni?] «*Készittök.*» «Mú úgy mongyuk bukatárkodik váj *készitt.*»
- *él-készül: megérik. «Míg e búza nem *készült el.*» «Mingyát *élkészül* ez úrpjérérűő álma és.»
- *kétréncica: gyűjtőszálka.
- *kézán-hús: a zsiradék nélküli olcsó juhhús (mert csak a faggyú az értékes).
- *kiadás: mindenféle előjárásági parancsnak vasárnap, a vecsernye után, a bíró által való kihirdetése. «[Hány órákor történt?] — Hát úgy *kiadás* tájba.»
- *kilás-kő: vasból öntött kilós súly. [V. ö. *font-kő.*]
- *kilin-kalán: csepengetyű. «Éggy rossz *kilin-kalánt* kötték e börnyú nyákára.»
- *kirkára: zsirban kisütött túró.
- klocár*: patkány. [MTsz.: *klocán* téves.]
- locsán*: 1. törökbúza szára, 2. csutkája, torzsája valaminek. *Alma-kocsán. Káposztakocsán.*
- *kuoda: az utolsó a sorban (kül. gyermekjátéknál). «Te vagy e *kuoda!*»
- *kodán: régi négykrajczáros pénz-
- darab nagyságú és alakú cserép-darab, melyet a gyermekek a *likbavető* játéknál használnak. *Likbavetőjő kodán*-nak is mondják.
- kompona*: kétkarú, kétserpenyőjű mérleg. [V. ö. *kántár.*]
- *mék-kopól: megkopogtat. «*Mék-kopólta* ez ablakomot.»
- *kórmányoz: géppel kapál. «E törökbúzat hármaccór *kórmányoz-zuk.*» «*Kórmányozni* akártam menni e törökbúzába.» «*Élkórmányozzuk* e füödet, hogy e törökbúza fél légyén dombozva.»
- *kosár: a bíró háza előtt levő kör-alakú, méternyi magas kerítés, melybe a bitangul talált marhát zárják.
- *koslica: kézi kosár. «Zsákolok neki e *koslicába.*»
- *kosztorat: gólya. «E tetűön *fiész-kölnek* e *kosztoratok.*» «üÖsszel esmjég élménnek e *kosztoratok.*» «Úgy és mongyák, hoty *kosztorat*, úgy és, hogy gója.» *Kosztorat-fiészök.*
- *kuótya: több darabnak együttes, summás árban való eladása. [Mennyibe került ez a fazék?] «Nem tudom, mer *kuótyán* vettük.» «E fazakas *kuótyán* és aggy e fazakait.»
- mék-kozmál*: megkozmásodik, megromlik (a leves).
- *kölödörös: szalonnás-galuskaleves.
- *kőszántuólag: ferdén. «*Kőszántuólag* szántotta e füöggyt.» «*Kőszántuólag* esött e doszka.»
- *kúodus laska: töpörtyüvel és búzákásával töltött, főtt laskatészta, melyet levesbe főznek.
- *küllancs-fa: szilfa.
- *kupa: pléhdoboz. «*Nádmézes kupa*»: henger alakú pléhdoboz, melyben a kereskedők a czukorkát tartják.
- *kuptáskodik: lábatlankodik a konyhában. «Ez e gyermök szereti itt *kuptáskodni* mellettem.»

- kürülés*: gondozás. «Szeretöm e *kürülés*át e márhának.»
- *kurucsa: kereszt. «E fogarasi temetőbe sok *kurucsa* vagon, de nállunk nincs.» «Kérészt vāj *kurucsa* ez étyfielékepen jó elié.»
- *kurucsáson: keresztbe. «*Kurucsáson* kötik e bugját és.»
- *belié-kutúl: belenyúl. «Örökkié *belié-kutúl* ez e gyérmök e tájba.» «Mit *kutúlsz belié* [a tejes fazékba]?»
- *él-kutúl: bepiszkít. «Nő hogy *él-kutúltad* e karincádot.»
- *össze-kutúl: összepiszkít. «*Össze-kutúltad* magadot.»
- *kükürül: kukorékol. «Hallottád-e valahaj, Hogy ez anyád valagaj, *Kükürűjjon* hájnalbaj, Egy naty száalma kalabbaj.»
- *küntön: rövid cső, melyen át a füst a csempekemenczéből a kéménybe jut. «Tedd e pityüökát e *küntömbé*, méksül.» «E máj fütűőbe nincsen *küntön*, csak e régikbe vuot.»
- kürülbjé*: körül. «Itt *kürülbjé* e vetésök mind szépök.» «E menyilakodalom vuot *kürülbjé*, mindenikbe vuotam.» «E *kürülbjé* valójó szomszécéság.»
- *küss: fiatal. «Kjét évvél *küssébb*, mind én.»
- *lapis-cipuo: olyan czipó, melyet káposztalevélbe takarva sütöttek meg.
- *lárma-dob: riadó. «*Lárma-dobot* vérték e katonák.»
- *látor: férjes nő szeretője. «Az ez asszony e *látóval* megölte [az urát].»
- *lázqszet: lázit. «*Lázqszották* e népet.»
- leb*: 1. perzselő melegség, mely a fütött kemenczéből kiárad; 2. légvonás. «*Leb* érte e küssazont e tőnplomba, mos beteg.»
- *lebédeg-gusa: vmi torokbetegség (mandulagyuladás?) «*Lebédeg-gusája* vuot e léányomnak.»
- leffett*: lógó, csüngő, lekonyult. «*Leffett* fülü lö.»
- *le-leffög: lelóg, lecsüng. «*Leleffög* e rongy e firizsirűöl.»
- *lefförnye: az ökör torka alatt lelógó ránczos bőr. «Mékszúrta valami ez ökröm *lefförnyéjít*. «Micsa szép *lefförnyéje* vagon [az ökörnek].»
- *lepcse: pocsolya.
- *lepcsög: jár a szája, fecseg. «Ne *lepcsögj* annyit, fogd bijé e *lepcsödöt*.»
- *lepcsölűő: toll- v. vászonpamacs, melyvel a sülő kürtőskalácsot locsolgatják.
- *libickünyázik: tóken keresztbefektetett deszka két végén ülve föl s lehintázódik (két gyermek). «Gyere tő, *libickünyázzunk!*» «*Libickünyáznak* e gyérmökök.»
- *lőgluo: lógós(ló). «Ma csak kijét lóvál mények, de huonap e *lőgluót* és bijefogom.»
- *lőgluo-fa: rúd, melyhez a harmadik lovat fogják.
- *lőgluo-hám: a lógós számára való hám.
- *mög-lúgól: megszapul. «*Mög-lúgójjuk*, hogy oan léssz mind e huó.»
- *lűbbent: sántít, járás közben magától húzza egyik lábát (pl. szélütés következtében). «*Lűbbent* e lábávajl.»
- *lűrbón-lapi: babérlevél.
- *májég: mostanig. «Elmönt még e réggél s *májég* sem jött még.» [11 óra tájban mondta.]
- mák*, *mákuó*: anyai részről való nagyapa.
- mányi*: anyai részről való nagyanya. (V. ö. *nagyapuo*, *nagyanyuó*.)
- *le-marad: kimegy a divatból. «E himös ing már *lemaradott*.»
- *márcsi: zsírban megpirított hagyma, melyet kenyérral szoktak felmártani.

márgyás. Szólások: «*Márgyás* keringötte!» «Ejnye *márgyás* atta köjke!»

masinál: géppel csépel. «Mához éty híjétre *masinálunk*.» Emikór *kimasináltuk* e búzánkot, bétég vuotam.»

maszától: piszmozg.

*még-melegül: megmelegedik. «Éröst *mégmelegülték* e lovaim.»

merett szemü: nagyszemü.

*mérrég: morog, zúgolódik. «Dug bié e szádot, né *mérrégj*.» «Éréggy immá, hálgass, úgyös jábá *mérréksz*.»

**míjél, míjel*: művel, cselekszik, csinál. «Ne *míej* oan lármat.» «Rosszul *míjélték* eszt e posztútót.» «Oan dólgot *míjeltek*, hogy *mégriészegöttek*.»

*míg-míjél: feldolgoz. «*Mégmíjélik* e kendórt.» «*Mégmíjeltük* e posztútót zekének.»

*mirigy-ing. Dögveszes időben régen összegyűltek egy este az asszonyok, megfonták a kendert, megmatolláltak, osztovátára tettek, megszótték, kiszabták, inget varrtak belőle és reggel a falu végén feltűzték egy póznára, hogy a mirigy be ne jöhessen. Az ilyen inget neveztek *mirigy-ing*nek.

*mocskoskodik: mos, súrol, s efféle munkát végez. [No mit csinálnak?] «Né *mocskoskodunk* itt e konyhába.»

*mondikál: beszél, jár a szája. «Jól *mondikál* ez e tú lőjányotok!» «Mind *mondikál*, hogy nem gyűzőm hálgatni.»

*mondva: megrendelésre. «*Mondva* csenáltak eszt e firizsömöt.» «E kalapot nem *mondva* csenáltassuk, csak úgy vésszük e vásáron.»

mor: a marha testének egy része. «E váll tetejin vagyon e *mórja* e márhának.»

*még-mórjász: 1. megtépáz. «Le-

estek e füdre, akkor juól *még-mórjászták* egymást [a verekedők]; 2. megcsiklandoz. «Éregy fogd meg s *mórjász* még juol.»

*morog: káromkodik. «Ne *morogj*, met *mégvör* ez isten.» «Oan rusnyán *mórógott*, hogy hálgatni és vétök.» «Ajhogy *morog* ez ez olá.»

mositt: mos. «Csak *le mosittom* ez asztált, asztán megyek.» «Ésóp *félmosittom* ez edenyököt.»

bié-mosztol: bepiszkít. «Egészen *biémosztolta* magát ez e gyermök.»

*mucorodik: kuczorog, kuporodik, meghúzza magát. «Híttak, s oda *mucorottam* melléje e doszkára.» «*Fél mucorodik* e lődára.» «E mácska *biémucorodott* e guóbbá.»

*mucorog: u. az. «Ott *mucorog* szegény e kapuba, várja ez annyát.» *bié-muhosodik*: bemohosodik. «Ennek e fának nem *muhosodik bié* ez uódalá.»

*mumu: mumus, rém, melylyel a gyermekeket ijesztik. «Hálgass, met minyát hívom e *mumut*.»

*munka: 1. feltűnés, izgalom. «Ak-kór nagy *munka* vuot itt Hál-mágyon» [mikor megölték azt az embert]; 2. gazdag, befolyásos ember. «Ezelőött nagy *munka* vuot, de most sémmi.» «E bíruó nagy *munka* e faluba hēj, avál szóba se lehet állani!» «Ne légy oan nagy *munka*!»: ne tartsd magadat olyan nagyra.

*múrrant: zúg, dördül, nagyot szól. «Háj mekkorát *múrrantott* e fál» [mikor összedölt].

*múrrantás: dördülés. «Mékhal-lották e puska *múrrantását*.»

*mustura: hadgyakorlat. «Most viszik e katonákat e nagy *musturára*.»

nagyanyúó: apai részről való nagyanya.

nagyapúó: apai részről való nagy-
-atya.

*nap-tártúó: napernyő. «Mű csak

szálmakalapot teszünk e feünk-
re, de ez uraknak *naptártójik* és
vagyon.

nárádás: fortélyos.

*neszörebolond: szeles, szeleburdi,
féleszű. «Né micsa *neszörebolond*
ez e fíjú.» «Ó te *neszörebolond!*»

*neszörjésködik: szeleskedik, hebe-
hurgyan tesz-vesz.

nótina: olyan júp, mely már nem
mondható báránynak, de még nem
lehet megfejni. [MTsz.: *nótin.*]

nyaklúó: egy méter hosszú rúd,
melynek két végére félkör alak-
jában egy-egy szíj van erősítve.
Szántáskor a lovak nyakába
akasztják [U-U].

nyáskálúódik: fára, háztetőre, erre,
arra mászkál.

*nyereködés: kereskedés. «Nagyba
vittjék e *nyereködést.*» «E *ken-
dőnyérködés* után gazdagottak
még.»

*nyerítettöz: hangosan kaczag.
«Ugyan sokat *nyerítettöz*, kegyéd
vuona mét búsújjon.» «Ne *nye-
rittözzetök* immán annyit!»

*nyírdál: üt, vág. «Vigyázz, met
mégnyírdalak!» «Védd ez ostórt
s *nyírdáld* még e loakot, hogy
mennyenek ki e tilosbúól.» «Eljé
vészék éty hutyorúót s jóól *rád
nyírdalok.*»

*még-nyomúl: meghúzódik. «Ha
valakim vuona *mégnyomúlniék*
melljé, de csak magam vagyok
éjen öregön, nincsen semmi
nemzeccségöm.»

nyovadoz: fulladoz.

nyovaszt: fullaszt, fojt.

mégnyügöz: összeköti a ló két lábát.
«Ara kell [a békó], hogy *még-
nyügözük* e lovat viélle.»

*uóra-kéckettető: órainga.

orozba: 1. titkon. «E tik *orozba*
költ.» «*Orozba* marjó kutya.»
2. tiltott módon v. helyen. «Ne
féjjön, nem kászólok jén *orozba.*»

*oskolól: tanít, iskoláztat. «Mos
immán *oskolójják* ez embórt.»

ospotáj: ispotály.

*öregeég: falusi tanács, képviselő-
testület. «Aszt hátjroszta ez
örekeégbe.» «Aszt hátjroszta ez
örekeég, hogy nem építtének.»
«Bjéválásztották ez *örekeégbe.*»

*pácsuó: mézes pogácsa.

pálántól: ültet (növényt). «Elpá-
lántoltuk e répát.»

*pántolúódik: aggódik, töpreng,
búsul. «Ó hadd, ne *pántolúógy*
azon ez ostobaságon.» «Égyre
étjódik, *pántolúódik* ez ura mi-
jáj.» «Hadd él, hoty *pánto-
lúógyék* immán, megérdemli,
mét nem vigyázott.»

*ki-pányásztat: hosszú kötéllel ki-
köt. «*Kipányásztassa* e lovait.»

*pártá: a leányoknak dob- v. kö-
csög-alakú ünnepi fejdísz.

*pártá-sapka: magas tetejű bá-
ránybórsapka.

*mék-pattant: kissé kinyit. «Jáj
micsa meleg vagyon, *pattandzsd*
még ez ájtúót éty kicsit.» «Mikór
mékpattantottam ez ájtúót, mi-
nyát megláttam.»

*él-péccen: elszakad. «*Élpéccent* e
cíjérnjám.»

*mék-péccen: kissé eltörik. «E naty
terü alatt *mék-péccent* e tengéj.»
«No *mék-péccent!*» [mondta egy
fiú, mikor egy száraz vessző, me-
lyet hajlíítani akart, félig eltö-
rött].

*pécek: a szíjon levő csat. «Éltö-
rött e düszüm *pécke.*»

*bié-péckél: a csatnak vas szegét a
szíjnak egyik lyukába beereszti.
«Mínyá jövök, csak *bié-péckélém* e
szijumot.»

*le-penderitt: ledob, leteremt, föld-
höz vág. «Na csak, ingöm nem
penderítesz le oan könnyen.»

**mék-pénzeli mágít*: meggazdago-
dik.

*pergembúza: pergelt(pörkölt)búza.
[V. ó.: pírity-paraty.]

*pihól: liheg, gyorsan lélegzik.

*pika: üres, gazdátlan (lyuk, a

- gyermekjátékban.) «Ez egyik lik *pikám* maratt.»
- *püle: polyvaféle, a mely a kukoriczacsövön megmarad, ha a szemeket lefejtették, 2. frissen fel-főtt tejnek vékony bőre.
- mék-pilisznyuódik*: megpenészedik. «*Mék-pilisznyuódott* e búza, met esött.»
- pilisznyuós*: penészes.
- pintuók*: «Nem ér éty pintuókot!»
- pipa*: csap. «*Pipát* vérnek e hórduóba.» «*Hórduópipát* vettünk.»
- *píry-paraty: denevér. «E mű törnyunkba és annyi e bűdös *píry-paraty*.» A gyermekek estefelé bojtortjánt dobnak a denevér felé és ezt éneklük: *Píry-paraty* gyere oljé, *Perembúzá*t adok, E fa tetejébe Egy nagy gombojégot.
- *mék-piszkosúl: megpiszkosodik.
- puokura*: székérkenőcs [MTsz.: *pakura*].
- *mék-porosúl: meg orosodik. «*Mékporosúlt* e bügesűő.»
- él-posszant*: 1. szétnyom, ketté tör. «Ap, *posszancsa él* neköm eszt ez álmát.» 2. [V. ö. MTsz.] «Nü tē nē, *élposszantotta mágát*.»
- *puótká: nyűg, teher. «Ményenü *puótká* vaty te e feemön!»
- *puótkaság: baj, kellemetlenség. «Mennyi *puótkaság* vagyon evél e gyèrmökkel!»
- *puozuna: két, vékonyabb végén összekötött fűzfavessző, melyekkel a szénaboglyát leszorítják és megkötözik, hogy a szél el ne fújja.
- *fél-puozunáz: pozunával megköt. «Kurucsáson *puozunásztuk fél* e bugjánkot, hogy e szíél él nē vigye.»
- *prunkuj: gyermek. «Kjét kicsi *prunkujom* vagyon.»
- *puci: kicsiny. «Puci loat vett ápm.» «Ez ő lova és csak oan *puci*.»
- *pucórguó fuszuja: gyalog fuszujka.
- *pucuri fuszuja: u. az.
- *pula: penis.
- *pucok: a tüzhely melletti kő, melyre a fahasábnak nem égő végét teszik.
- pupuza*: bűdös banka.
- *fél-pupuzál: felcziczomáz. «Ne hoty *félpupuzálta* mágát.» «*Félpupuzálta* e kontyát.»
- *púrc: fing. «Csak fogja még juól, ne féjjen, nem szakad le e *púrca*.»
- *púrcant: fingik. «*Púrcantott* éggyet e gyèrmök.» «*Elpúrcantotta* mágát.»
- puzdori*: izgékony, mozgékony, nagyon eleven.
- *mék-piszkosúl: bepiszkolódik. «Mind *mék-piszkosúlt* e háta és e biajnak.»
- *rágádáj: bojtortján.
- ránt*. «Ne micsa szép csúrt *rántott* oda éty híet alatt.»
- *rása. «*Küjél rása*, pedől *lássá*»: cifrán öltözködik, pedig szegény.
- rása-szoknya*: vmi finomabb fajta szövethől készült szoknya. [MTsz. más.]
- rásporól*: reszel. «E másikkal füt *rásporólnak*.»
- *rä-rát: forró zsírral leönt. «*Rä-rát*nak e köldörösre.» «E fuszuja mékfjött, csak rä kék hogy räsak.»
- *rekög: 1. bög. «E bijajok *rekögnek*.» 2. brekeg. «E küs béka kuncog, e nagy béka *rekög*.»
- *rekent: bög. «E biaj *rekentött* éggyet, vjájja, hogy mékfjéjjen.»
- renyüódik*: csodál, bámul vmit. «Ügy *renyüöttek* e gyèrmökök e virágomnak.» «Erössen *renyüötünk*, emikör mékhalottuk.» [MTsz. más jel.]
- renyüöködik*: sóhajtoz, sopánkodik, jajgat.
- *repigel: dob, hajgál. «Gyèrmökök ne *repigéjjetök* e fájra, me bjétöritök ez ablakot.» «E gyèrmökök kövel *repigelnek*.» «Nem szabad

- itt *repigelni!* » *Repigelték* eszt e szegén parasztot.»
- *repitt : dob. » *Mégrepített* öty követel. » *Ügy lerepítették* e fűdpre, hogy!» » *Biérepítették* e hib lakábjá.» » *Csonkba repített* e keréjzárókat.» » *Mégrepítottam* egy verebet.»
- ricáluódik* : hancuzoz. » *Né mind ött ricáluódnak* e gyérmökei most és ez uccán.» [MTsz. más jel.]
- *ripa : szakadékos, vízmósásos hely, árok v. víz partja. » *Ön kevjes széna tórmótt* hogy még e *ripókot* és lekészálták.»
- *rosáca : orbáncz. Ráolvasással gyógyítják. Innen : » *No ez ugyan e rosácámra* ólvasott : rám pírított, lehordott.
- *rossz-tetemény : babonázás. [Mi lélte e gyérmöködöt?] » *Beteg e rossz-tetemény* mián.»
- *fél-rottyant : felfőz. [Mi esénál njén?] » *Félrottyantom* né je káposztját.»
- *le-rottyant : ledob. » *Lerottyantoták* e zsákot e szekiérrüöl.»
- roszincsen* : ribiszke.
- *még-röccsen : megrándul. » *Gödörbe léptem* és *mégröccsent* e dörökam.»
- *röccsent : ránczigál, huzogat. » *To tyog*, met mikór lépik, mind utánna *röccsenti* je testit.»
- *rönköjék : kistermetű, kövér, köpczös személy.
- *röszög : visít, éles hangon sír. » *Nem hallod*, hogy *röszögnek* e disznyók? mét nem acc nekik?» » *Mennyit röszög* ez e gyérmök!»
- vissza-sandól* : visszasompolyog. » *Visszasandól* e kapuba.»
- *satis-polka : schottischer polka, vmi táncz nem.
- *serög : fonó. » *Serögbe járnak* ez asszonyok.» » *Serögbe mēnyēn* e tánár úr, ha beszédöt akar hallani.» » *Asszonserög* és va-
gyon, meg *lőgserög* és va-
gyon.»
- *sikántozik : csúszkál a jégen.
még-sinköl : megajándékoz. » *Méksinkölte* je szegényeköt és.»
- *sittyent : vékony vesszővel, vagy ostorral éleket suhint. » *Sittyentēngk* e legényök ez ostórrál.» » *Sittyentik* e márlhjt, hogy mēnyēn.»
- *sittyöget : u. az.
soad, *sovad* [MTsz. : suvad].
ki-soad : észrevétlenül, hirtelen kisurran [a szobából].
sovaszt : vág. » *Lesovasztott* neki egy juo darab kenyeret.»
sójtogat : sujtogat. » *Ne sójtogass* ez ostórrál.»
- *mék-sokasul : megsokasodik. » *Méksokasultak* immán ez embörök.»
- *suóp-ájja : kocsiszín, félszer, nyitott faskamra.
- *sor : sorozás. » *E fiam immá má-soccór vuot sor* alatt.»
- *súditt : hajlós vessző végére nedves agyagból formált golyót tűz és messzire elhajtja. » *Gyere Jün, súdittani!* » Szólás : » *Hogy e menkö súdiccon még!* »
- *süg : láb (mérték). » *Egy süg* e singnek fele.»
- *sügik : elzsibbad, megszibbad. » *Üty sügik* e kezem.» » *Elsügött* e lábom.»
- *suhotor : sietve jár, suhog. » *Csak üty suhotor* ez uccán.» » *Hirtelen elsuhotót* mellettem.»
- süllő* : száraz, lehulló vakolat, melylyel súrolni szoktak.
- el-supól* : elpáhol, elver.
- mék-supól* : megver, megrak.
- *sutál : egymás kezébe kapaszkodva, hátradólt felső testtel gyorsan körben forog (két gyermek). » *Addik sutálnak* e gyérmökök emíg elesnek.» » *Ne sutáj-jatok* má annyit, éljég vuot.»
- *sutúl : suttog, titkolózik. » *Ésszebújnak* és *sutúlnak.* »

- *sutulás: suttogás, titkolódzás. «No vugt ott *sutulás*, de menyí!»
- *mék-szagosúl: megszagosodik. «*Mékszagosúlt* e búza.»
- *le-szál: alább hagy (a büszkeséggel). «Immán üdeje, hogy *leszáljon*.»
- *szám: számolás, számtan. «Koszta jobban tud e *számba*, de egyjébbe nem.» «Ez jén fijam e *számot* nagyon jérti.» «Ez írás nehezebb neki, mind e *szám*.»
- *szapól: szapul.
- *szárhegy: a csizmaszár felső vége. «Né egész *szárhegyik* sáros.»
- *szárka-méz: mézga.
- *szédett-hém: vmi himzési minta.
- *szég-vég: szomszédság. «E mű *szégvégünk* mind ögy kútbuól iszik.» «Itt e *szégvégöm* nincsen oan rossz gyérmök mind e tietők.»
- *szégyönös: szégyellős. E fijam *szégyönös*, de e lejányom *szégyöntelen*.»
- *sziel-kapú: konyhának, istállónak külső, félmagasságú ajtaja.
- *széj-kert: vesszőkerítés, mely a legelőt a szántóföldtől elválasztja.
- széjsűő*: szélső.
- *szélpáloskodik: szeles észszel tesz-vesz. «Ne *szélpáloskogy* annyit.»
- *szém-búga: szemöldök. «Né a *széme búgája*, hoty féldagatt.»
- *széméj: arcz. «Mégdagatt e *széméjöm*.» «*Széméjre* nézve eliég szép, de belüöl csak ez isten tuggya ményenü.» «Rút *széméjje* vagon ennek ez asszonnak.» «Jába *takárt* e burduguósza e *széméjít*, mjégcs mégüsmértem.»
- szér*: 1. sor, rend; 2. (ucca-)sor; 3. községi munka, robot. «Ményék *szérbe*, ki kell takarittani ez árkot.» «Községi *szérbe* kültíék.» «Én nem járok *szért*, immá öreg vagyok.»
- *él-szértitt: elszór, szétszór. «*Él-szértittöte* e törökbúzát ez asztalon.» «*Szertitsd el* e szénát jobban.»
- *szeretüősködik: szerelmeskedik. «*Szeretüősköttek* egymással.»
- **szíáz, szíjáz*: konyha, a szék. eresz.
- *szúrkos: kormos. «E *szúrkos* kovácsokot.»
- *szúrom-szém: margaréta virág.
- *születte-héje: szülőhelye. «Itt hájak még e *születte héjemön*.» «Mindennek e *születte héjin* jobb.»
- **mék-szünik vmitöl*: felhagy vmi-vel. «*Mékszünhetniél* te jés májn e pétélüödiéstüöl.»
- *szücessiég: kedv. «E kinek *szüecessiége* vagon e dolokhoz, ögy nap sokat élvégezhet.»
- *tá: társ. «Itthom vagy-é *tá*?» «Félküötíél-é *tá*?» [Csak ROZSONDAI úr szíves közléséből. Magam nem hallhattam, azért lehetséges, hogy valósággal: *té*.]
- *tájdokoshodik: ügyetlenkedik. «Ménny él ne *tájdokoshogy* annyit!»
- fél-takár*: összegyűjt. «*Fél-takárjuk* e szénát.»
- *tapsil: tapsol. «Né hoty *tapsil* [a gyermek] örömbibe.»
- *mék-tapsil: megpfoz. «No ugyan jüöl *méktapsilta* kijét felüöl.»
- *tarié: fodros vászongallér, melyet kis gyermekek nyakára szoktak tenni.
- *tárka-rece: vmi himzési minta.
- táttogó*: oroszlánszaj (virág).
- *tífféntálk: lágy, tuiyimutyi ember. «Ó be semmi, *tífféntálk* embőr vagy!»
- *tehöget: tegez. «Mű *tehögessük* ez urunkot, de e kuóboriak nem.» «E városba e gyérmökök es *mék-tehögetik* ez annyikot.»
- *tekerményös: tekervényes. «Ez ez ucca *tekerményös*, Itt e lejány oan kényös, Ügy nyukszik e legény alatt, Mind e nyúl e bukór alatt.»
- *mék-tömöttül: tömötté, erős tes-

- tüvé valik. «Hőj de méktéméttült ez e fíjű!»
- tépőjág*: gyámoltalan, élhétetlen.
- *tengeri-fiszfa: jegenyefa.
- fél-tépéredik*: felnő, felserdül. [Hogy felnőtt ez a gyermek! «Hőj fél-tépéredett szegénke.»]
- *térjész: széles, ágas, lombos. «Né éggy egész *térjész* fát rájzolt ki ez e gyémök.» «*Térjész* fa ez e mű epórfánk, van árnyieka éljég.»
- *tetemény: babonázásra való eszköz (rend. vmi feltűnő alakú rongydarab). [Né mit tálláltam e pájtába!] Vigyázz, met *tetemény!*
- tikmonyos-rátott*: tojástántotta.
- tírtyög*: totyog, totyakosan jár.
- tírtyent*: vékonyan elposszantja magát.
- *tólváj-szarka: tövisszúró gébics.
- *tórgója: kis kétkerekű szekér, melylyel a szántáshoz való eszközöket a mezőre szállítják.
- *totorinta: fűzfa héjából készült hosszúkás síp. «E fűzfának e ledugasztott héjjábuól csönájják e *totorintát.*»
- *tosszant: rendetlenül dob, hány, vet. [Hua tétted e scsprüt?] «Né oda *tosszantottam* e sziázba.» «Csak *letosszantotta* e tekenyűöt iés futott ki ez odvárta.»
- *török-muskáta: piros muskátli.
- *tüjti: éldégél. «Emég ez uram élt, addég *tüjöttük* mű és, mind e többi embörök.» [Hogy van az öreg néni?] «Hőj csak *tüjti.*»
- *türcsi: kis, kövér, törpe növésű gyermek.
- *túrta: mákos laska.
- *tuturál: kezével trombitál. «Eriggy, mēnny, ne *tuturáj* annyit!»
- *úrjaz: urak módjára öltözködik, beszél, él. «E fíjatalok máju *úrjaznak.*»
- urál*: kér. «*Uráltak*, hogy légyen békesség.» «Nem adott enni, met aszt akarta, hogy *urájjam.*»
- rëa-utasodik*: rájön, nyomába jut vminek. «*Rëautasottam* e levjél-irúóra.»
- *üdüő-koronkiént: néha.
- ügyübe-valúó*: ügyes.
- ülés*: tartózkodás. «Ha megunnya ez *ülést*, jön haza.»
- ünüő*: tehén.
- üpörködik*: ágaskodik, kapaszkodik vmi után.
- üz*: rossz szag. «Üze vagyon e húsnak.» «On *üzös* szájja vagyon, hogy nem lehet közijél menni hozza.»
- üzübe*: tüstént, gyorsan.
- *még-vág: himlő ellen olt. «Éljött [az orvos], hogy *mégvágja* e gyémökököt.» «Mind *mégvágják* e gyémököt, eki oskolába jár.» «Sjérszik, mikör *mégvágják.*»
- *vakog: haragos hangot ad (a tyúk, ha a fészken megérintik).
- *vakoncs: vakand.
- *vakoncs-túrás: vakand-túrás.
- ki-válágász*: kivesz (titkot vkiből). «Addig, addig, hogy mjégés *ki-válágásza* beljüdle.»
- *változ: fehérenmüt vált. «Éty hiétön csak öccér *változunk*, de e múlt hiétön háromször és *leváltoztunk*, mer ez essüő *mégvért.*»
- varizsól*: turkál, kotorgat, kapargat. «*Varizsolnak* e gyémökök e füembe.»
- ki-vártyog*: kikotyog, kifecseg. «Oan ez ez asszony, hogy mindönt *ki-vártyog.*»
- él-vederödik*: elteved. «*Élvederötünk* ez érdüöbe.»
- *végrehajtúó: zsirban megpirított hagyma.
- vekkendöz*: nyugtalankodik, fészkelődik. «Any, János, biément és ott *vekkendöz* ez ügyon.» «Ne *vekkendöz* azonn e székön, mjék kitöröd e lábát.»
- él-veszeszi magát*: öngyilkossá lesz. «Amerikába mént s ott *elveszesztötte magát.*»
- retöllüő*: vetéllő (a szövöszéken).

vicog: vihog, nevetgél. «E leányok *vicognak*.»

vígán: nyári szoknya.

vigyori. «Mikór fiatal *vuotam*, akkór *vigyori vuotam*, de most *élfonnyattam*.»

világra oan: éppen olyan. «Ez e gyermök *világra oan* mind ez *anya*.»

világiskodik: mulat, forog a világban. «Ő *árva vuot*, nem *világiskodott* annyit *mim* mások.»

világosul: művelődik, felvilágosul. «Mos má *világosul* e népség; *élfhatták* e régi *beszédöt*.»

vírjad: virrad.

vírköl: a kiszakított kenyértésztát lisztben megforgatja és kissé összegyúrja.

viszköl: ficzkándozik. «Foktam *ety küs halacsakát*; úgy *viszkölt* e kezömbe.»

viszkolyódik: nyughatatlankodik, fészkelődik. «Ne *viszkolyógygy* annyit.»

vizesség: nedves, esős idő. «Ijen *vizességbe* *nëm* lehet e *mezűön* *dólgozni*.»

vonittuóra köt: úgy megköti (a spárgát, pántlikát), hogy a csomó egy huzásra felbomoljék (ellenkezője: *bogra köt*).

vonogál: 1. huzogat. «*Vonogájja* ez *újjait*.» 2. kenetet, masszíroz. «*Vonogájja* *még* e *nyakamot*, *met* *mékesémérlöttem*.»

vonogált-kényiér: bundáskenyér, szegény vitéz.

biézuboktat: hirtelenül belép, ajtóstul berohan. «*Hirtelen biézuboktatott* hozzánk.»

kérésztül-zuboktat: keresztülcserket. «*Kérésztülzubboktat* e *vetjésön*.»

zürből: szürsölve iszik (tejet, vizet).

zsáklás: tartarisznyálás. «*Sijess* e *zsáklással* *met* *indulunk*.»

zsákol: feltarisznyál, ételt pakkol. «*Zsákolunk* e *gyermöknek* ez *ovodába*.» «*Zsákolok* *neki* e *koslicába*.» «*Biézsákolunk* *retköt*, *hägymát*, *emít* *lehet*.»

zsámba: sántikáló. «*Hól* *vaty* *te* *zsámba*!»

zseb-ruva: zsebkendő.

zsitár: csösz, határpásztor.

zsrífogató: tepsi.

zsiszogat: suttog. [Hállottad-ê?] «*Hállottam*, *hogy* *zsiszogassák*.» «*Zsiszogattak* *valamit* e *kös-ségbe*.»

X. Összefüggő nyelvmutatvány.

1. *Hoty hogyan lëttek ez oláok.*

(Mesélte Daróci Jakab János.)

Há nem tom igaz-ê, váj nem igaz, de mongyák, hoty há mikór ez isten e világot mékteremtötte, mindönököt mékteremtött, hát akkór egy ördögöt és tereztött. És ez ördögnek kívánságya vuot, hogy ő és valamit teremcsön. És annyira szabacságyat adott neki ez isten, hogy ety farkast sárbuól csenájjon. No mékesenáltá ez ördög e sárbuól e farkast és létette ez érduő széjibe, hotyha mégindúlna. De mivel hogy nëm akárt mégindúlni, élmént ez istenhöz és kérté, hogy indiccsa még ez agyalfarkast. És aszonta ez isten, hogy mongya csak: édd

még ez ördögöt! — minyá megindúl. De ez ördög nem mérte jasztondani, hanem csak úty csúkta e sárfarkas fülibe: édd még ez istent! — hogy ez isten még ne hájja. És nem indult még. És ő esmént mékkérte ez istent, hogy megindúlna. És akkor aszonta: tő nem montad, édd még az ördögöt! Csak mongyad me megindúl. Dőz [de ez] ördök félt e fárkastuól. Hát nē micséndl, félmász éty fárg s onnat kijácsq: édd még ez ördögöt!

No az e farkas még és indult és biémént ez érduőbe, kovájgott e bukorba, hogy most és szokása van neki. Nó hogy ott ragadozott, üdüő réatüőtivel éccēr csak mékfiadzott és e fiai élpusztúttak valahogyan, valami fenevad megette. És hogy e csicsei mégdegettek, futott ide, futott oda, nem lélte e hejit.

Történt, hogy azalatt Truója városát ostromolták, és éty tērhes asszon kifutott ez érduőre és ott szült kiét fíjúgyermököt és azután és csak magikra marattak ott ez érduőbe. És emikór odajért e farkas, mégette eliēbb ez asszont és e fíjúkot és még akártq enni. De siérüttek e csicsei nagyon, odatta nekik, hogy szopjanak. E fíjúcskák és mék-szokták, hogy mékhuot ez annyik, és úty kúrálta üőkött hosszú üdüőig valamédég valami vadászok réik táláltak. Akkór biévitték őkött e városba és mékkérésztéltiék ez égyyiköt Rémusnak, e másiköt Rómulusnak.

És ehoty félnyüöttek, verbuálást indítottak. Sok mestörlegényököt magikhosz csábitottak és még e szép lijányokat és, ekinek ón szereteje vuot, magikhosz hódolták. És emikór annyira méksokasúttak, éty síkságra tányát vérték, ehól most vagyon Róma várossa. Ez ezekbüöl léttek e románok, vaj ez oláok, mer mü úgy mongyuk.

És még ez mái nagég és még vagyon e fárkastérmészet bennik. Mer emikór égyyik e mást tudássák, elüőre éty küs hompocskára réállanqk s ugy órdicsák égyymást: Úuuuu! mój Gyórgyē mój! emint e farkas szokott órdítani. Eddég van nē ez oláokruól.

2. Komám asszon káqassa.

Komám asszon káqassa
Félugrott e kapurg.
Mind aszt kukuriójjq,
Be k . . . a ez asszonyq.

Komám asszon jirizse
Ki van e kërbe vetve.
Komám uram üörözze,
Hogy e szíél él nē vigyē.

Aszt e szíél él nem viszi,
Met e fuot nem engedí.
Mind e ciérna mind e fuot,
Kilenc pēták árg vuot.

3. *E sórkantyúm tariéja.*

*E sórkantyúm tariéja, tariéja,
Pujuszkábuól, zibidom zittom
Zetelati latibom van rakva,
Zetelati latibom van rakva.*

*E szeretijóm túruóvól, túruóvól,
Túruóvól fut zibidom zittom
Zetelati latibom utánnq,
Zetelati latibom utánnq.*

XI. Halmágy helye a székely nyelvjárások sorában.

Halmágy nyelvének ismertetése folyamán világosan láttuk, hogy majdnem minden nyelvjárási sajátsága megtalálható a Székelyföldön is. Az egyes sajátságok elterjedésének külön-külön való vizsgálata azonban még arról is meggyőzhetett bennünket, hogy a míg Halmágy nyelvét egyedül csak az *ö*-zés kapcsolja némileg a nyugati székely nyelvjárásokhoz, ezek közül is csak a szomszédos, tőle éjszak-keletre elbúzódo homoródvidéki nyelvjáráshoz, addig minden más nyelvjárási sajátsága (hacsak nem közös vonása az egész székelységnek) újabb és újabb szálakkal a keleti székelységhez fűzi.

De sőt ezen összehasonlítás alapján közelebből még azt is állíthatjuk, hogy a keleti székely nyelvjárások sem egyeznek meg egyforma mértékben a halmágyi nyelvjárással. S a mi fölötté érdekes, legközelebb nem keleti szomszédjának, Háromszékmegyének nyelve áll hozzá, hanem az azon is túl fekvő Csíkmegyéé. Bizonyítja ezt az a körülmény, hogy több olyan sajátságot jegyezhetünk fel Halmágyon, a melyeket hiába keresnénk Háromszéken, Hétfaluban, a moldvai csángóknál és Gyergyóban, de megtalálunk a csíki nyelvjárásban. A legtöbb székely nyelvjárási sajátság elterjedési körének mai bizonytalan ismerete mellett ugyan mindig némileg kockázatos dolog azt állítani, hogy ez vagy az a sajátság itt vagy ott ismeretlen, de pl. saját tapasztalatomból állíthatom, hogy az *á* hangot nem használják Hétfaluban, valószínűleg Háromszéken sem (Gyergyóra nézve nem nyilatkozhatom), de már egészen bizonyosan használja a csíki nyelvjárás. olyan módon, mint Halmágy. Eppen így nem ejti az *á* hangú szótag előtti *ü*-t a keleti székely nyelvjárások közt sem Hétfalu, sem Háromszék, de igenis a csík-gyergyói és moldvai csángó nyelvjárás. T. Nagy Imre úr szívességéből azt is jelenthetem, hogy az ilyen *ü*-t a csík-gyergyói nyelvjárás területén Gyergyón kívül csak a felsíki járásban fekvő Csíkszentdomokos és környéke használja, tehát a középsíki nyelvjárás. Fölötté fontos körülmény az is, hogy az *ie*, *uo*, *üö*-féle kettőshangzókat az egész székely nyelvterületen Halmágyon kívül csak Középsíkban, Hétfaluban és a moldvai csángók közt hallhatni, ha talán nem is egyformán pontos megkülönböztetéssel.

T. NAGY IMRE úr azt írja ugyan nekem, hogy ezek a göcsejies kettőshangzók Csíkban nem hallhatók, de ezzel szemben bizalommal hivatkozhatom SIMONYI ZSIGMONDRA, a ki maga hallotta őket a csík-szeredai piacon (M. Ny. I. 223.).

Több-kevesebb bizonyossággal talán még fel lehetne említeni néhány olyan sajátást, a mely szorosabban a csiki nyelvjáráshoz kapcsolja Halmágyot, de az a tény, hogy Halmágyon kívül a középcsiki nyelvjárás az egyedüli, a mely egymás mellett használja az *á*, *a* hangokat és az *ié*, *uó*, *üő* kettőshangzókat, már magában is elegendő arra, hogy e két nyelvjárás közötti közeli rokonságot megállapíthassuk. Joggal feltehetjük tehát azt is, hogy ez a magában álló magyar falu valamikor a középcsiki nyelvjárás területéről (a megye politikai felosztása szerint: Felcsikból) telepedett ki. A középcsiki nyelvjárás egész területének tüzetes áttanulmányozása után talán még pontosabban is meg lehetne jelölni azt a helyet, a honnan ez a kitelepedés történt, és valószínűleg még jóval több bizonyítékkal (nevezetesen halmágyi tájszókkal is, v. ö. pl. csak: *isteniccse*, *teremticse*) lehetne támogatni e két vidék nyelvi összetartozását.

Habár tehát kétségtelennek tartom ugyan e közeli nyelvjárási rokonságot, a halmágyi nyelvjárást nézetem szerint mégis külön nyelvjárás-szigetnek kell tartanunk. Nem azért mert Halmágy az olábság és százság között valóságos szigete a magyarságnak, hanem azért, mert Csíkból való kiszakadása óta egyrészt újabb fejlődés, másrészt régi sajátások megőrzése által már jócskán el is távolodott a középcsiki nyelvjárástól. Ilyen újabb fejlődés bizonyára az *ö*-zés, kétségtelenül a szomszédos homoródividéri nyelvjárás hatása alatt, a kettőshangzók változatos alakulása, talán a hiátus kedvelése és több alaktani és mondattani sajátosság. Viszont sok régi és értékes, a többi székelységből már kiavult elemet őrizett meg nagyérdékű tájszókészlete. Ilyenek lehetnek: *akrándik*, *ied*, *hilledeg*, *húpik*, *ki-ikol*, *ményenü*, *szijáz* stb.

Végül még arról is kellene nyilatkoznom, hogy mi alapja van annak, hogy STEUER JÁNOS Halmágyot Hétfaluhoz és Gyimeshez hasonló csángó szigetnek tartja.

Valami köze, azt hiszem, lehetett valamikor egymáshoz ennek a három szigetnek, de ma már alig-alig van. A gyimesi csángó nyelvjárásokra vonatkozó irodalmi források sokkal gyérebbek, mintsem ezek alapján e tárgyban határozott véleményt mondhatnék. A hétfalusi csángó nyelvjárás és Halmágy között figyelemre méltó kapocs csak az *uó*, *üő* használata. Csekélyebb fontosságúak, mert valószínűleg Csíkban sem ismeretlenek, a hiátus némi kedvelése és a *viszsz*, *hoszsz*-féle igealakok. Ezzel szemben azonban jóval több és nagyon fontos sajátosság tekintetében, a melyeknek elősorolása most nem lehet feladatom, eltér a Hétfalu Halmágytól, s a jellemzők-

nek tartott csángó sajtásokok közül a kettőshangzón kívül egyetlenegy sem találunk meg Halmágyon. Tehát éppen nincsen elegendő okunk arra, hogy Halmágyot csángó szigetnek tartsuk.

Azt hiszem, több érzékkel ítélte meg BALASSA JÓZSEF Halmágy helyét a székely nyelvjárások sorában, a mikor már STEUERnek *Csíki székelység* című dolgozata alapján is azt mondta, hogy: «a halmágyi nyelvjárás . . . minden egyes elsorolt sajtáságában a középésziki nyelvjárással egyezik. A mint STEUER jellemzéséből kitűnik, nem is nevezhetjük külön nyelvjárásnak, mert Halmágy nem egyéb, mint a csíki nyelvjárásnak egy félreeső szigete».

* * *

Utóirat. Jóval e dolgozat befejezése után, a folyó év nyarán, faluról-falura vándorolva, bejártam egész Csíkmegyét. Tapasztalataimból, mint szorosán idetartozókat, egyelőre csak kettőt akarok e helyen feljegyezni. Az első az, hogy *á* hangnak az előtte álló *a*-ra se Gyergyóban, se Szentdomokos vidékén, se sehol az egész megye területén asszimiláló hatása nincsen. A második az, hogy *ie, úó, üő* kettőshangzókat a következő szomszédos helységek nyelvjárása ejt: Menaság, Szentgyörgy, Bánkfalva, Szentkirály, Zsögöd, Csíkszereda, Taploca, Várdotfalva, Somlyó, Pálfalva, Csomortán, Mindszent és Szentlélek.

Hogy van-e szorosabb kapcsolat az elősorolt községek nyelvjárása és Halmágy, Hétfalva s a moldvai csángók nyelvjárása között, erről a néprajzi szempontból is fölötte érdekes kérdéstről azt hiszem lesz még alkalmam részletesebben is szólni.

HORGER ANTAL.

Irtisi-osztják szójegyzék.

(Ötödik közlemény.)

ti (C.; interj.) ime | siehe da!

tibe I. (C.): vid. *tégpe* K.

tīden (C.); *tīdīy*, *tīdēy* eleven | lebend, lebendig. — *esen tīdēya tīvem tīdēy tonx kāt pox puyēdīvet menōt* (II : 66.) dein bruder ging in der compagne der lebendigen geborenen lebendigen geister. — ÉO. *lēlay*, *lēlēy*.

tiledem (I.) maga után húzni, vonszolni | sich schleppen, sich nachziehen (z. b. vom kleide).

tīliš hold; hónap | mond; monat. — (A hónapok nevei | namen der monate bei den Irtysch-ostjaken nach CASTRÉN:) 1. *χūjem tīliš* halporonty hava; április | laich-monat, april. — 2. *unž-ele-tīliš* fenyőnedű hava | fichtensplint-monat. — 3. *sūmet-ele-tīliš* nyírnedű hava | birkensplint-monat. — 4. *var-tīliš* lazaczcéze hava | lachswehre monat. — 5. *pūm-vērda-tīliš* szénakészítés hava | heuernte-monat. — 6. *tunt-vāsa-menda-tīliš* lúd-réce elmenésének hava | gänse-enten-fortgang-monat. — 7. *vēlek-juχ-tīliš* a lombjavesztett fa hava | monat der verödeten bäume. — 8. *kuray-χui-tīliš* a gyalogos hava | fussgänger monat (da die menschen nach dem zufrieren der flüsse zu fuss nach hause gehen). — 9. *tavay-χui-tīliš* a lovas ember hava | monat, in dem man mit pferden fährt. — 10. *ēne-tēt-čenc-tīliš* (l. alább | s. unten). — 11. *āi-tēt-čenc-tīliš* (l. alább | s. unten). — 12. *vōt-tīliš* szél hava | wind-monat. — 13. *varnač-tīliš* varju hó | krähen-monat. — (Hónapnevek az Obvidéken, a temljacsevi kerületben | namen der monate am Ob in der Temljatschev'schen wolost:) 1. *katt-oχta-tīliš* récezháló hava | enten-netze-monat, d. h. monat des entenfanges (vid. *katt*; ÉO. *kalt-uxti-tīliš* monat des entenfanges [der 7. m.] Tsch.), v. *χūjem-(χui-)tīliš* halporonty hava | laichmonat. — 2. *jink-tei-tīliš* víz színe hava | hochwasser-monat (wasseroberfläche monat); K. *āi-unt-(χou-)tīliš* a kis haljelenés (fölszállás) hava | monat des kleinen fischsteigens. — 3. *līpet-tīliš* levél hava | laubmonat (ÉO. *lībet-tīliš* laubmonat [der 8. m.] Tsch.); K. *ēn-unt-(χou-)tīliš* a nagy

haljelenés hava | monat des grossen fischsteigens; *jev-unt-tiľis* a sérinç megjelenésének (fölszállásának) hava | (in den Puschtin'schen jurten an der Konda) monat des aufsteigenden barsches (ÉO. *voňs-tiľis* [der 7. monat] Ber.). — 4. *var-tiľis* ezége hava | flusswehremonat. — 5. *sorož-tiľis* a czirok-lazacz hava | *sorož*-monat. — 6. *muysaň-tiľis* a mukszun-lazacz hava | muksun monat (ÉO. *muysaň-tiľis* [der 11. m.] Tsch.). — 7. *ség-tiľis* a menyhal hava | quappenmonat; *ňur-juřop-tiľis* (Konda) a kopasz fák hava | monat der kahlen bäume. — 8. *Ā-pöťta-tiľis* az Ob fagyásának hava | Obfrierenmonat (ÉO. *pöťta-tiľis* frierenmonat [d. 1. m. Tsch.], Obd., *as-pöťta-tiľis*). — 9. *moi-žui-tiľis* kérő (v. vendég) ember hava | freier (oder gast) monat. — 10. *una-tět-čenč-tiľis* nagy télháta hava | des grossen winters rücken (d. h. höhepunkt) monat. — 11. *ái-tět-čenč-tiľis* kis télháta hava | des kleinen winters rücken monat; v. *ái-(žui-)këndég-tiľis* a kis dühös hónap | der kleine böse monat. — 12. *vöt-tiľis* szél hava | windmonat; v. *kurük-tiľis* sas hó | adlermonat (ÉO., Obd. *kurük-tiľis* [der 4. m.]). — 13. *varžai-tiľis* varjú hó | krähenmonat. Vid. AHLQUIST: Über die Sprache der Nord Ostjaken: 143—145; Wogulisches Wörterverzeichniss: 11—12.). — *tiľis-žon* holdkirály | mondkönig (in mären). — *tiľis-žon ěva* holdkirályleány | mondkönigtochter (in mären). — *tiľišiň, tiľsiň; tiľišiňpe, tiľsiňpe* holdas; havi | mond-; monatlich; *tiľišiňpe ār tābet* (II: 80.) so viel wochen der monat auch zählt (poet.) = den ganzen monat; *tiľišiňpe ār tābet, žòunpe ār tābet* (II: 80.) id. — SO. *těľes*; ÉO. *tiľis, tiľsiň*. — Cf. zürj. *töľis*; votj. *toľéz, toľíž*.

tin pron. (3. pers. dual.) ök ketten | sie beide.

tin ár; menyasszony-díj | preis; brautpreis (КАЛЫМЪ). — *ěva-tin, ěvi-tin* leánydíj | mädchenpreis. — *tinda oľsó* | (ohnepreis) wohlfeil, billig. — *tinděp árú* | preishabend: *jim-tinděp jó árú* | für den (die, das) man einen guten preis bezahlt hat; *ěva jim-tinděp* (II: 82.) mädchen, für das man einen guten brautpreis entrichtet hat. — *tinesem* (f. *tinestam*) kereskedni, eladni | handel treiben, handeln, verkaufen. — *tinijem* (f. *tinidem*) eladni | verkaufen. — *tiněň, tinij; tineň* (C.) drága, becses | teuer, geschätzt; (a költői beszédben gyakran sajátosan használva | in poetischen ausdrücken oft eigentümlich gebraucht:) *nosěň kur-pāň tiněň tei* das ende der sich verjüngenden (teueren) fustsspitze; *kart sēgeret tiněň tei* (II: 192.) das ende der (teueren) eisenkette; *měrek žüdem tiněň rup i-kes vēröt* (II: 28.) mit drei schlägen seiner (teueren) schwingen war er fort. — ÉO. *tin*; *tinĽa, tinĽi*; *tinašlem, tinėslem*; *tinĽem*; *tiněň*. — Cf. zürj. *don*.

tiger-tojer KK. szitakötő-pillangó | wasserjungfer (libella), sib. russ. *српекоза*.

tiš bánat, aggodalom | trauer, kummer. — *tištem* (f. *tištedem*) búsulni | trauern. — ÉO. *těš*; *těštalem*. — Cf. zürj. *tőždinĽi*.

tit, tèt ruhaujj | ärmel. — *tit tei (tidet tei)* ruhaujj feje | ärmelende. — ÉO. *tit, lét*.

tít, tèt lélek, szellem; élet | geist, seele; leben (vid. Irtysch-Ostj. I : 145.). — *tít öttem* (f. *öttem*) az életet megtoldani, meghosszabbítani | (seele ansetzen, anlöten) das leben verlängern: *tít öttemai tèt* (II : 96.) K. lebenverlängerndes gewand; epitheton eines panzerhemdes. — ÉO. *lil, lél; lil öltépsa* verlängerung des lebens. — Cf. zürj. *lol*; votj. *lul*.

títpe, tétpe vegyített | gemischt (von beständen); cf. *tejtédem*. — *sentij-títpe*: vid. *sentij*. — *sümtéj-(sümtéj-)títpe*: vid. *sümtéj*. — *unžéj-títpe*: vid. *unžéj*. — ÉO. *léltem, títatlem* mischen.

tít-vāχ (poet. *tidet-vāχ*) ezüst | silber: *nuj ankenna jōkeājem, titem-vāχta sālana jōkeājem* (II : 198.) deine mutter hat mir zu ehren getanzt, mit dem klingelnden silber hat sie für mich getanzt. — *tít-vāχ, kām-vāχ* (poet.) ? ezüst | ? silber; vid. II : 250—253.). — KV. *sés-vāχ, sēs-vāχ* (B. MUNK.).

tíu (KK. poet. pron.): vid. *tu*.

tívdem, tívedem (f. *tívettam*) kimenni, kijönni | hinausgehen, herauskommen; cf. *tívem*. — SO. *tívdem*.

tívem (f. *tívdem*) születni, támadni | geboren werden, entstehen. — *voš küttepna ätt türum tívem tátna tívem nér-nānk, nér-žūt* (II : 104.) in der mitte der stadt liegt ein lärechen-, (oder) tannenbaum-holzblock, der seit der erschaffung der welt entstanden sein möchte. — *tívídem* (fr.). — *tívmem* (mom.). — ÉO. *télem*.

tívet tegez | köcher. — *tívet oy* tegeznyílás | köcheröffnung. — ÉO. *tégil, tul*.

tívi joy! tívi ja! (K.) fölkiáltás medveölés alkalmával | ruf, den man nach dem erlegen eines bären mehrere male vernehmen lässt (I : 128.).

tívídem (fr.), *tívmem* (mom.): vid. *tívem*.

tég belső; gyomor | das innere, der magen. — *tégpe* (adj.): *tābet-tégpe jeméj jink* heiliges wasser mit 7 schlünden. — Cf. *tégpe, téi* 3.

tég (teg C.) fark | schwanz. — *tanka-tég* evetfark | eichhornschwanz. — *tav-tég* lófark | pferdeschwanz. — *tégéj* mit einem schwanze, beschwänzt. — SO. *lej*; ÉO. *lė, li*. — Cf. jurák *taewa*.

tég (tėga); *teg* C. (pron. pers. 3. plur.) ők; övėk | sie; ihr. — *tėga voš* ihre stadt.

tėg, tėgde; *tėgėt* (adv.) ide | hierher, her, herbei. — *tėg meje* (II : 116.) add ide! | gieb her! — *tėg jőχtem (jūχtem)* (II : 124.) közeledni | sich nähern. — *tėg-pa — toχ-pa* (adv.) ide-oda | hierher und dahin, hin und her. — *tėgėt-togėt* (II : 50, 142.) ide-oda | hierher-dorthin; *tėgėt vedai, togėt medai* (II : 164.) hierher nehmen, dorthin geben (poet.), handel treiben. — SO. *tegenam*. — Cf. osztj.-szam. *tė, teka, teja* hierher.

tégdem, tégtemem, tégetta-vője : vid. *tégdem*.

tégénj : vid. *tég 2*.

tégpe (K.) belső | das innere; cf. *tég 1*. — *tégpeja, tègeja* (AK.), KK. *tégpega* (lat.) belé, belsejébe | in das innere, in die mitte, hinein. — *tégpena, tèpena* (loc.) K. -ben, belsejében | in dem innern, in der mitte. — *tégpénj, tégénj* (adj.). — *tibe* (C.). — SO. *tijbi*; ÉO. *lipa, lipi, líbi*; *lipija* (lat.); *lipina* (loc.); *lépénj* geräumig.

tèi (K.) merőkanál | schöpflöffel, kelle. — *tèi-vërda-çui* kanálgyártó | löffler, kellenmacher.

tèi, tèipe : vid. *tèi, teipe*.

tèi, tég (K.)? tüdő; belek; belső részek | ? lunge, eingeweide; innere körperorgane; cf. *tég 1*. — *tèi-süt* id. — Cf. zürj., votj. *tí*; jurák *tívi*, jensiszei *tíji*; kam. *thu*.

téjem : vid. *tèi 2*.

tégénj : vid. *tèi 1*.

tékmanj, tékménj ? haragos | ? zornig, böse. — *tékmanj sōç muðçota* KK. gleich einem erzürnten (?) störe. — ÉO. *lèkamtlem* erzürnen. — Cf. zürj. *lök*; votj. *lök* zornig, grausam.

tém = *tívem*.

téyer széle, vége vlminek | endchen, rand.

tép czérnagombolyag | zusammengewickelt garn. — *tépénj* (adj.).

tèpeja (lat.); *tèpena* (loc.) : vid. *tégpe*.

tépénj (adj.) = *tégpénj*.

tér, tèra ajtósarok | türangel; cf. *kér*. — ÉO. *sèri, siri*. — Cf. zürj. *zir, çir*.

termet elég! | genug! es genügt; — *çonetena tut vèda vègat tèrmet-li, ent tèrmet-li?* (II : 164.) wird bei eurem könig geld ausreichen das zu kaufen (eig. nehmen) oder nicht? — ÉO. *tàremlem*. — Cf. zürj., votj. *tírmí-*; votj. *tírmít* voll, genug, fülle.

térodem, turodem mutatkozni, jelentkezni | sich zeigen, erscheinen. — *pūçtet kunçep-penk-ida mèrt turodet* (II : 106.) sein dorf war gleich einem kammzahne kaum sichtbar. — ÉO. *lèramlem* bekannt machen, sich zeigen.

tértém (f. *térttem*) varázsolni | zaubern (ворожить). — *térténj* varázsló | zaubernd. — ÉO. *šertlem, šarltem, šərlem; šerténj* zauberer.

téskin zabola, gyeplő | zaum, zügel.

tét : vid. *tít*.

tét : vid. *tít*.

tét, tètta, tètte; *tette* (C.) (adv.) itt | hier. — *tet-sagat* (C.) innen | von hier. — SO. *tetti, tett*.

tétpen, tètpena (adv.) ezen az oldalon | auf dieser seite; cf. *totpen*.

tétpe : vid. *títpe*.

tō- (pron. Dem.) : vid. *tē-*.

todek (C.) poloska | wanze. — ÉO. *lotek*. — Cf. zürj. *ludik*.

togà (C.) szekér, v. taliga íve | bogen am wagen (= дуга).

togà, togàn (adv.) mindig | immer.

tōganem (poet.): vid. *tōxnem*.

tōgàr. vid. *tāgàr*.

togèk (Dem. adv.): vid. *togòl*.

togèy: vid. *toz* 2.

togèrdem, togèrdèdem (Dem.): vid. *tagardem*.

togo (adv.): vid. *toz* 1.

togòi, togùì, tozùì (adv.) el | weg, fort. — *togùì-ätmem* elvenni, elütni | wegnehmen (eig. heben), wegschlagen. — *togùì-zapinmem* letörni, kiforgatni | abbrechen, herausdrehen. — *togùì-zyotèmdem* kisegíteni | heraushelfen. — *togùì-keredem* elesni | wegfallen. — *togùì-keryem* id. — *togùì-löspittem*: vid. *löspittem*. — *togùì-menem* elmenni | weggehen; *menà togùì!* takarodj! | geh weg! (packe dich!) — *togùì-mörimem* letörni (intr.) | abbrechen (intr.). — *togùì-mörtem* letörn (trans.) | abbrechen (trans.). — *togùì-pacimem* eltaszítani | wegstossen, wegshieben. — *togùì-rèknem* elugrani | wegspringen, wegfallen. — *togùì-seurem* elcsapni | weghauen (mit dem schwerte). — *togùì-çonxom* elrùgni | (mit dem fusse) wegstossen. — *togùì-çušmem* elmenni | fortgehen. — *togùì-tävem* elvinni | wegbringen, wegführen. — *togùì-tejem* elrothadni | wegfaulen. — *togùì-vankmem* elmászni | fortkriechen. — *togùì-vejem* elvenni | wegnehmen. — *togùì-vèradem* fàradni, igyekezni | sich fort machen, sich fort bemühen; *man medoje togùì vèrattam?* (II : 120.) weshalb bemühe ich mich fortzukommen?

tōgop I. (C.) . . . | eishamen.

tōgos barát, pajtás | freund, kamerad. — ÉO. *lōxos, lūxès*.

tōgot (pl. *tōxtet*), *tōgut* toll; szárny | feder; flügel. — *pui-tōgot*: vid. *pui*. — *tōxtèy* tollas; szárnyas | befedert, beflügelt: *Tōxtèy-Kàrès* n. pr. (beflügelter-Karis) phœnix, riesiger fabelhafter vogel, greif (KV. *Türèm-Koarès*. — Vid. «Irt.-Ostj.» I : 132.). — *tōxtèy-kurpè* szárnyas lábú | mit eflügelten beinen (epitheton der rosse). — *tōxtèy-vōje* szárnyas állat, madár | (fliegend-tier) vogel; cf. *tegetta-voje*. — ÉO. *tōgol*; *tōxlèy, tōxlèy voi*. — Cf. *tavgi. tu, tua*; jenniszei-szam. *tua*; jurák *tu, to*; osztj.-szam. *tu*.

tōgot: vid. *tāgat*.

tōgot? tatfa, a ladik keresztfája | ? querholz im boote.

togòl, togùt, Dem. *togèk* (adv.) oda | dahin. — *togùt jànxnem àr, pira jànxnem èndam* (II : 114.) es giebt viele, die dahin gegangen sind, es giebt aber keine, die zurückgekehrt wären; vid. *toz* 1. — SO. *togonam*.

toz (*togo*), *tozta, tuz, tuxta* (adv.) oda; el- | dahin, dorthin; fort, weg. — *toz-estem* elereszteni, elönteni; odaengedni | weglassen, vergiessen; hineinlassen. — *toz-jirem* odakötni | anbinden. —

toχ-jimem folgyógyulni, föléledni | wieder gesund werden, wieder lebend werden. — *toχ-jöχtem* megjönni | ankommen. — *toχ-kattem* fölfogni | auffassen. — *toχ-keryem* beesni | hineinfallen. — *toχ-mejem* eladni | abgeben, weggeben. — *toχ-menem* elmenni | fortgehen. — *toχ-ömdem, toχ-ömdémdem* odatenni, betenni | hinlegen, hinsetzen, hineinlegen, einsetzen. — *toχ-panem* odatenni | hinlegen, hineinlegen, weglegen. — *toχ-pīdem* beesni | einfallen, her-einfallen, wegfallen. — *toχ-töχrem* bezárni | zuschliessen. — *toχ-vērem* odaerősíteni | befestigen. — ÉO. *togo*.

toχ versszak; az ének, siralom egy szakasza | vers oder abschnitt einer melodie, der klagelieder, des geheuls, musikphrase. — *toχéy, toχéy* adj. — *toχpe* (adj.): *χūdem-toχpe toχéy j's* (II : 88.) klagelied mit drei abschnitten. — Cf. *sau, sar*.

töχ hótalp | schneesuh. — *töχ-pént* hótalp útja | spur von schneeschuhen (auf dem schnee). — ÉO. *toχ, loχ; loχ-pant*; KV. *tout*. — Cf. *tavgi. tuta*; *jen. tudo*.

Töχ-jega (n. pr.) rechter nebenfluss des *Katém*, welcher den *Vigel-see* durchfließt; *Töχ-jega-iga* (n. pr.) name eines geistes, der an dem genannten flusse, in der nähe des *Vigel-tör* hausen soll.

toχéy, toχpe adj.: *vid. toχ*.

toχmem (f. *tögomdem*, ger. *tögommen*) harapni, szájjal v. orral megkapni (mint a madár stb.) | beissen, mit dem schnabel oder mit dem maule packen (z. b. von einem vogel, der ein stück brod gepackt hat oder von einem pferde, welches das zügeleisen mit den zähnen gefasst hat). — ÉO. *töχomlem*.

töχnem (f. *tögendem*; ger. *tögenmen*) előtálalni | begegnen, treffen (c. dat.). — *töχanem* (poet.) id. — *töχnūdem* (fr.).

toχrdem, toχrdīdem (fr.) Dem.: *vid. tagardem*.

töχrem (f. *tögorđam*) zárni | schliessen, zumachen. — *töχrsem* (augm.). — *töχrép* (AK.), KK. *töχrép* fedő; záró retesz | deckel; riegel; *töχribāda* (= *töχrép-īda*) gleich einem deckel. — ÉO. *tögorlem*; *töχrép*.

toχta: *vid. toχ 1*.

töχtem (C.) rágni; köszörülni | kauen; schleifen. — ÉO. *lōröllem, lūröllem*; SO. *loğolem*.

toχtey, toχtény búvárkacsa | grosser taucher (*colymbus cornutus* nach AHLQ.). — *toχtény-möχ* junges des grossen tauchers. — ÉO. *toχtény*.

töχtény (adj.): *vid. tögot*.

tom, toma, tomái, tum (pl. *tomét, tomit*) az, amaz jener. — *tomidem*: *tomidem, tum tūrum suyetna* (II : 112.) dort an jenem ende der welt. — *tömpeja, tūmpeja* postp. (lat.) arra felé | auf jene seite: *pōtta-jinkpe jeméy sārāt tōmpeja menmet kemne* als er auf jene seite des heiligen meeres mit nicht zufrierendem wasser gegangen war. — *tōmpena, tūmpena* (loc.) ott, amott | auf jener

seite, jenseits. — *tom pëlka* : *tom pëlkeja* (lat.) *amarra* | auf jene seite, *tom pëlkena* (loc.) *amott* | auf jener seite. — ÉO. *tom*. — Cf. *tavgi. tama*.

tōmdem : vid. *tūmdem*.

tomesem elöcsúszeni | sich heranschleichen.

tōn in ; ér ; ideg, húr | sehne, ader, saite. — *kur-tōn lábin* | beinsehne, fuissehne. — *vata-tōn rénszarvas lábszár-ina* | (rentiersehne) saite aus der Achillessehne eines rentiers für das saiteninstrument *dombra* (*vāres-juz*). — *tōwēz inas* | muskelig, sehnig. — *tōnpe inú* | mit sehnen, muskeln versehen : *ār-tōnpe tōwēz sápet* (II : 94.) vielsehniger, mit sehnen versehener hals. — ÉO. *lōn* ; SO. *lān*. — Cf. *zürj. votj. sōn* ; *jurák tōn* ; *tavgi tāy*.

tōnda, tunda nyírhéj ; nagy nyírhéjdarabok a sátor fedésére | birkenrinde ; grosse stücke baumrinde zum decken der zelte ; *tōnda-(tunda-)jēyet* korb aus birkenrinde. — *χōt-tōnda sátorfedő nyírhéj* | (haus-birkenrinde) birkenrindestücke, welche zum decken der zelte dienen : *jim-vāz χōt-tōnda* silberblech zum decken der häuser (in märchen). — *tōndēy, tundēy* (adj.) nyírhéjből való | aus borke. — ÉO. *tōndi, tōnta* ; SO. *tōndaz*.

tonz (C.) *pata* | huf.

tonz *bálványszellem, bálvány* | geist, götze ; tshude (C.) ; held. — *Pus-teipe-nārep tonz* : vid. *pus*. — *Tonz-χōt* (n. pr.) «Geister-Wohnung» ; name zweier jurten der Kl. Kond. wolost : 1. Jermakow'schen und 2. Tschilikan'schen. — *Tonz-χōt-jāgam* (n. pr.) «Geister-Wohnung-Haide» ; name eines kiefernwaldes neben den Jermakow'schen jurten. — *Tonz-χōt pëlkat sor jōgot* (n. pr.) name eines ostjakenhelden, des sohnes einer magd (II : 96.). — *tonz-ort* *bálványszolga, samán* | (geist-diener) heidnischer priester, schamane. — *tonz-sēm pētlēm* : vid. *pētlēm*. — *Tonz-čiv-pūdem jemēy tōr* (n. pr.) heiliger *Tōr*, auf den sich der göttliche nebel heruntergelassen hat (II : 26.) ; name des «Gross-Konda-tor»-s, unter welchem die grosse wasserfläche des unteren laufes der Konda bekannt ist (II : 221.). — *tonzēy sōt ār vānda* (II : 48.) hunderte zahlreiche von geistern (bewohnte) hügel (eig. geisterhügel). — *tonzēy, tojēy* (adj.). — ÉO. *lōnz* ; KV. *lōnz* ; *lōnz-ort*. — Cf. *osztj.-szam. loh, luoh*.

tōwēz, tōnpe : vid. *tōn*.

tōn I. (C.) *len* | flachs (= лѣнь). — ÉO. *lōn*. — Cf. *zürj. lōn*.

tojēy : vid. *tonzēy*.

top (C.) *hálópara* | floss am netze.

toppa : vid. *toppa*.

tōr tō ; áradványvízből keletkezett mocsár v. rét | landsee ; niedrige stellen der flüsse und seen, ausserhalb des fahrwassers, wo sich im frühjahr wasser befindet, im spätsommer aber oft nur üppige wiese die spuren des wassers zeigt (daher : sib. russ. *copy*

id.). — *āi-tōr* kis mocsár, posvány | kleiner see, lache. — *tōr-γump* tóhullám | seewelle. — *tōr-jokta*: vid. *jokta*. — *tōr-lula* búvárkacsa | (see-taucher) taucher. — *Tōr-pūgot* (n. pr.) «*Tōr-Dorf*»; name der Sorow'schen jurten (Ob. Dem. wol.). — *tōr-vanža* tavi gyep | (see-gras) gras, das an überschwemmten plätzen wächst (cf. *teu-vanža*). — *tōr-vōje* búvármadár | (see-tier) taucher. — ÉO. *lōr*; SO. *lār*.

tōra, Dem. *tōroγ* daru | kranich (*ardea grus*). — *tōrep-juγ*, *tōrep-juγ*, *tōrop-juγ*; Dem. *tōrop-juγ* *darvalakū hāfa* | (kranichholz) saiteninstrument, welches die figur eines kranich's ohne füsse hat und neun, gewöhnlich gleich dicke saiten, aus messingdraht besitzt. — *tōr(et)-kurpè* mit kranichsbeinen. — ÉO. *tōra*; SO. *tāraγ*; KV. *tōrè*; vog. *tari*, *tārèγ*; ÉO. *tōrōp-juγ*. — Cf. zürj., votj. *turi*; min.-tat. *turja*.

tordem vágni; nyírni | schneiden, scheeren. — *torimem* (mom.) levágni, leólni (állatot) | schneiden, schlachten. — ÉO. *tortlem*; SO. *lordem*.

Tōrem (C.): vid. *Tūrūm*.

torimem (mom.): vid. *tordem*.

torèγ ? idő | ? zeit: *ètta zunt torèyna* (II : 142.) zur zeit der aufsteigenden morgenröte. — Cf. zürj. *dīr* zeit, zeitdauer; *dīrji* zur zeit, während.

torèγ (adj.) reszkető, zitternd. — *torèyna vejājem* reszketni kezdeni | zu zittern anfangen. — *tada tūda ar γojen nārpaγ voča itpena tidet tei lepèyna vedājet, kīmdet tei torèyna vedājet* (II : 96.) bei den zahlreichen männern, die du in den krieg führst, zittern vor der landungsbrücke die enden der ärmel, zittern die enden der schösse (vor kälte). — ÉO. *torilem* zittern; vog. *torem*, *targem*. — Cf. osztj.-szam. *tarelnaγ*.

torèγ ? tüdő; mell; nyak | ? lunge, brust, hals (vid. *tarγet*): *ūgem tei pēt torèγiva eitèk jinkta γūdem umbā te-γamplitem* (II : 96.) ich warf über den scheidel meines kopfes auf (meinen) hohen hals (brust) (gleich wie) drei kellen kalten wassers. — *mèget-torèγ*: *vāres nóten mèget torèγ(em)īvet pātmen* (II : 70.) als dein rosshhaar-pfeil mich in die lunge der brust traf. — *torèγèp* (adj.): *vaxsār-torèγèp* *χui* mann mit einem fuchshalse(?), name eines sagenhelden. — ÉO. *tōriγ*.

tōrèp-juγ: vid. *tōra*.

tōroγ (Dem.): vid. *tōra*.

toroš (KK.): vid. *tareš*.

torpa kémény | schornstein, röhre (= *труба*). — ÉO. *turpa*.

Tōrum (C.): vid. *Tūrēm*.

tot: vid. *totta*.

totem: vid. *tatem*.

totèn (adv.) ott | dort (cf. *totta*). — *kēne-pūip* *χoi-cāvèr totèn*

nāvret (II : 196.) sie sprangen fort gleich hasenmännchen mit einem leichten hinteren. — *totén ūtta* dort lebender. — *ei-totén odébb* | weiter.

totitta (*totit, totét*) onnan | von dort; *totitta juvem* (II : 172.) von dort gekommener.

tōtma (adv.) titkon | heimlich. — *tōtmem* (f. *tōtēmdem*) lopni | stehlen. — ÉO. *lōlma*; *lōlēmlem*, SO. *lūtmem*.

totpa, toppa ólom; ón | blei; zinn. — SO. *lōlpa*; ÉO. *lōlpa, lōlpi*.

tōtpena, tōtpen (II : 48.) ama félen, amaz oldalon | auf jener seite; cf. *tētpena*.

totta, tutta, (tot) ott; akkor | dort; dann. — *péyai pēlka ūntēy kēt man tot vedem* (II : 198.) mit meiner linken hand fasse ich sie (wiege) dann. — *tot* onnan | von dort; dadurch. — ÉO. *toda*, SO. *totti*; *tol*.

tou: vid. *teu* 3.

tovothem (f. *tovothodem*) evezni | rudern. — *tovothājem* (f. *tovothēdājem*) (pass.) fortgerudert werden. — Cf. *tuvem*. — ÉO. *lōvēmlem*. — Cf. osztj.-szam. *tuvay*; tavgī. *tabatandum*.

tožek rozomák | vielfrass (gulo borealis). — ÉO. *lōžek*. — Cf. zürj. *latšeg*; votj. *lakša*.

tu, tuv, tuu pr. pers. (3. p. s.): vid. *teu* 1.

tū, teu csont | knochen, gebein. — *tūet možta tūet kēt* (II : 104.) durch seine knochen (sing.) sieht man knochen. — *tūvéy csontos* | knöchern. — ÉO. *lū*; *lūy* adj.; SO. *lōuy*. — Cf. zürj., votj. *lī, jurák lī, le'*.

tuatta, tuatēy: vid. *tvatta*.

tubat (C.) kosár | korb. — Cf. tat. *توبال* runder korb (ру-кошико).

tūbēy, tūpēy (adj.) utolsó | letzt. — ÉO. *tūpēy*.

tudagem I. (C.): vid. *tudem* 2.

tudem (f. *tuttem*) venni, vásárolni | kaufen. — *tudagem* I. (C.) fizetni | bezahlen. — *tudeyantem* K. (II : 164.) id. — SO. *ludem*; ÉO. *lōtlem, lūtlem*.

tūdem, tūtem (f. *tūttem*) hozni, vonni | bringen, schleppen, führen. — *tūdīdem, tūtīdem* (f. *tūdīttem, tūtīttem*) (fr.). — *tūem* I., *tūvem* K. (f. *tūdem*) hozni, előhozni | holen, führen, bringen; *man nuyat tágár, kēžeat tūdum* (II : 8.) ich werde dir ein panzerhemd und ein schwert holen. — *ai tūvem hírt hozni* | nachricht geben, bringen. — *tūmem, tūmem* (mom.). — ÉO. *tōlem, tūlem*; *tōtlālem, tōklālem*.

tudēy, tutēy: vid. *tut*.

tūdēy, tūtēy (I., AK.), KK. *tūdēy, tūtēy*: vid. *tūt, tūt*.

tūduš (C.) tűzszerszám-zacsó | (wahrsch. *tūt-uš* feuerkleid) beutel für feuerzeug (vid. *uš*).

tüem I., tüvem K.: vid. tūdem.

tūgor (C.) tülevél | baumnadel.

tuy, tuyta (adv.): vid. toɣ 1.

tui ujj | finger, zehe. — tui tei ujjhegy | fingerspitze. — AS. loi; ÉO. lui.

tüimem (C.) elfáradni | ermüden.

tüit, tüitey: vid. tüjit.

tujaz (C.) a hal farka | fischschwanz. — āgerna-tujaz (C.) kánya | weihe (falco milvus).

tujem, tujindem? kakukolni | kuckucken.

tüjit, tüit gyűrű | fingerring. — tüjite-kér gyűrűcsomó | bündel ringe. — tüjitey, tüitey (adj.) gyűrűs | zum fingerringe gehörig, mit ringen versehen. — ÉO. lui; luitéy.

tükom, tükum gyorsan menni, futni, rohanni | schnell gehen, laufen, stürzen: çunža tükom, it tükom, juç tükom, ñuda tükom: vid. çunža, it, juç, ñuda. — tükidem (fr.).

tul (C.) ostoba | dumm. — SO. tulpul; ÉO. tultul. — Cf. zürj. talala; jur. salla.

tülaš I. (C.); tülēš (K.) nád | schilfrohr (arundo phragmites). — ÉO. tülēs. — Cf. zürj. tolitš quecken (triticum repens).

tum (pron.): vid. tom.

tum, tom ime, erre | da, dann, nun: çazim tum ment (II: 116.) da steigt rauch empor; ödēy çoi pagēt tum vasczindöt (II: 96.) da sprang eines mannes sohn (in die mitte des zimmers); neyet ättem tatanpe joy tiliš tom ättet (II: 86.) zehn ganze monate, wie die frauen (kinder) zu tragen pflegen, trug sie ihn.

tumàn lakat; kules | schloss; schlüssel. — ÉO. tuman. — Cf. zürj. toman.

tümdem (f. tūmētem, tūmottem), tōmdem felölteni (ruhát) | anziehen, ankleiden, sich kleiden. — man uçam tūmde (II: 118.) ziehe meine kleider an. — tūndesem öltözni | sich ankleiden. — tūmdēp-tem (f. tūmdēptedem) (II: 50.) caus. öltöztetni | ankleiden, kleiden. — tūmētmem, tūmotmem (mom.). — tūmēt ruházat | kleidung. — tūmētta ruhátlan; meztelen | ohne kleider; nackt. — ñara tūmēt and ñara tūmēta id. — SO. tōmdem; ÉO. lōmētlem, lūmētlem; lomtēptalem, lūmētptalem; lōmēt; ñar-lōmētla. — Cf. jur. tōndāu; osztj.-szam. çondam, lōndam bedecken.

tumejem eltemetni | beerdigen, bestatten. — āi ankem meget-puipe (teri-tūm?) çovēn tumejem (II: 52.) den in erde verwandelten körper meiner tochter habe ich schon lange bestattet. — ÉO. samēltlem, sāmēltlem.

tumem (mom.): vid. tuvem.

tūmem (mom.): vid. tūdem.

tūmēt; tūmētmem, tūmotmem (mom.): vid. tūmdem.

tunda, tundēy: vid. tonda.

tunk faszög, ék, botocska; száka | holznagel, keil, stöckchen; splitter. — ÉO. *тугк*.

tunk (adj.) egyenes | gerade: *tunk-juz* gerades holz (von nadelbäumen). — ÉO. *туг*.

tunk moha; tözeg | moos, torf aus den wurzeln der carecidae (an den gestaden des Ob und der Konda (sib. russ. трунда). — *Tunk-jega* (n. pr.) name mehrerer kleiner flüsse in der Kl. Konda'schen wol. (Tobol. kr.); *Tunk-jega-äi-tör* (n. pr.) «Kleiner See am Tunk-flusse», name eines kleinen sees westlich von dem flusse Schepystsch (Чепыщ); *Tunk-jega-pügöt* (n. pr.) «Dorf am Tunk-flusse»; ostjakischer name der Schumilow'schen jurten (Kl. Kond. wol.). — ÉO. *тугк* moos.

Tunk-poç: vid. *Tuy-poç*.

tunkta, tunket, tuyet (conj. encl.) midön | wenn, als, so wie, indem: *notëy rotë jem notivet tontlet tunkta* (II : 194.) als sie es beim schönen vorderstevén des spitznasigen bootes (in's wasser) setzen; *jederyait šovimeta tuyet* (= *sagät*; II : 162.) als sich die auerhähne rütteln.

tunt lúd | gans. — *Tunt-tör* (n. pr.) «Gänse-See», name eines kleinen sees westlich von den Semeikin'schen jurten (Nar. wol.). — *tunt-vāsa vízi madarak* | (gans-ente) wasservögel; *tunt-vāsa-menda tiliš* (C.) lúd-récze távozó hónap | gänse-, enten-fortgang-monat, der 6. monat; *äi-tunt liba* | junge gans, gänschen. — *tuntëy ludas* | gänse habend; *tuntëy-mëg-çui* (poet.): vid. *mëg-çui*. — ÉO. *лunt, lont*; SO. *лont*.

tuy nyár | sommer. — ÉO. *туг*, SO. *лог*.

Tuy-poç, Tunk-poç (n. pr.) name einer höheren Gottheit, vermutlich des mondes, welche zu jagen liebt; die milchstrasse am himmel soll die spur ihrer schneeschuhe vorstellen, weshalb letztere von den Konda-ostjaken auch *Tunk-poç-pënt* «Weg des Tunk-poç» oder *Tunk-poç töç-pënt* «Spur der Schneeschuhe des Tunk-poç» genannt wird. Vid. «Irtysch-Ostj. I : 117—8. (cf. KV. *toutëy lonç, mord-ve-(? mort-vui-)lonç* milchstrasse). — *Tunk-poç-voš* (n. pr.) «Stadt des Tunk-poç»; überreste einer alten ostjakischen Erdburg neben dem jetzigen dorfe Samarovo (Sam. wol.), wo einst *Tunk-poç* gelebt haben soll.

tuya, tunka, tuya-ba akkor | dann; *seuy këtpe çüdem vort-çoi tuya tontäi* (II : 28.) drei vermittler (beim freien) mit stäben in der hand wurden nun ausgestellt.

tuydem, tunkdem számolni, olvasni | rechnen, zählen, lesen. — *vët tui tunkdem unday kët* (II : 186.) die hand mit den fünf gezählten fingern. — *tuydesem* (augm.). — *tuydepëy számolt* | gezählt. — ÉO. *луыгатлем, лунгётлем*; SO. *логдем*. — Cf. osztj.-szam. *tugolžam* lesen.

tuyet (conj. encl.): vid. *tunkta*.

tūp evező | ruder. — *tūp-pāṅ* az evező rúdjának fogantyújával szolgáló keresztfa | (rudder-finger) kleines querholz am oberen ende des ruders bei den früheren Irtysch-ostjaken, teilweise noch jetzt bei den Nord-ostjaken gebräuchlich. — *tūp-vēs* az evezőcsapástól okozott mélyedés a vízben | (rudder-loch) eine durch einen ruder-schlag verursachten höhlung im wasser. — *kēt-tūp* kormány-evező | (hand-rudder) steuerruder. — *pāṅṅ tūp* «ujjas», fogantyús evező | fingeriges ruder, ruder mit querhölzchen oben (vid. *tūp-pāṅ*). — *sēves-tūp* kormányevező | (hinterstevens-rudder) steuer-rudder. — *čes-tūp* kettős evező | gewöhnliches ruder (deren zwei von einem ruderer regiert werden). — SO. *lūp*; ÉO. *lōp*, *lūp*.

tupas I. (C.) éléskamra | magazin (valószínűleg CASTRÉNNAK hibás jegyzése K. *tabās*, ill. ÉO. *labas* helyett).

tūpēṅ (adj.): vid. *tūbēṅ*.

tur: vid. *tuvr*.

tūr (AK., I.), KK. *tūr* torok, nyak | kehle, hals. *tūr-sei* hang | (hals-laut) stimme. — *tūremem* (f. *tūremtem*) hangját hallatni | seine stimme hören lassen. — *tūrtem* (f. *tūrtemdem*), KK. *tūrtem* (f. *tūrtemdem*) id. — ÉO. *tur*; *tur-sē*.

tūr forrás | quelle. — EO. *tur*. — Cf. zürj. *šor*, votj. *šur* quelle, bach.

tūrēm: vid. *tūrum*.

tūrēṅ (adj.): vid. *tuvr*.

tūrēp, *tūrūp* (*tūrap* C.) átlátszó, világos (erdő); gyér, nem sűrű | durchsichtig, licht (vom walde); undicht (C.). — *tūrēp juz* lichter wald.

turodem: vid. *térodem*.

Tūrm (C.): vid. *tūrēm*.

tūrtem (AK.), KK. *tūrtem*: vid. *tūr* 1.

turt (C.) gyökér | wurzel (cf. *tar*, *ter*). — *Turt-Ās* (n. pr.) «Wurzel-Fluss»; *Turtas*, rechter nebenfluss des Irtysch. — AS. *lort*, FS. *lor*; ÉO. *lēr*; vog. *tār*, *tar*, *toar*.

tūrum, *tūrēm*, *tūrm* 1. isten; istenkép | gott; gottesbild; 2. ég | himmel; 3. világosság | licht; 4. időjárás | wetter; 5. világ | welt (vid. Irtysch-Ostj. I: 99.). — *āi kardēm tūrmem vēröt* (II: 88.) eine dünne eiskruste bildete sich auf dem schnee (*tūrum* wetter). — *it-tūrum* alvilág | die untere welt, die unterirdische welt. — *nūm-tūrum* felső, földi világ | die oberwelt, das irdische reich. — *sanka-tūrum* a világos, felső világ | die lichte obere welt: vid. *nūm-tūrum*. — *tom-tūrum* túlvilág | jene welt, das schattenreich. — *Tūrum-anka* n. pr. «Gott-Mutter»; die göttliche mutter, *Tūrēm*'s frau. — *Tūrum-āra* (C.) isteni ének, imádság | (gott-gesang) gebet. — *Tūrum-estem* istentől alábecsátott | vom himmel heruntergelassen, von gott gesandt. — *Tūrum-žōt* isten háza, templom | (gott-haus) gotteshaus, kirche. — *tūrumet žui* (poet.) a felső világ

embere | mann der oberwelt. — *tūrum* *χūtōt* nappalodott, szürkült | es graute, es tagte. — *Tūrum-iga* (n. pr.) «Gott-Greis»; name eines ehemaligen götzen in den Winter-Puschta jurten (Kl. Kond. wol.). — *tūrum it pētlōt az ég* besötétedett | es ist dunkel geworden. — *Tūrum-jig* égatya | (gott-vater) gott, der vater, der himmlische vater (beiname des *Tūrum*). — *tūrum-kāi*: vid. *kāi*. — *tūrum pētlōt*: vid. *tūrum it pētlōt*. — *tūrum pōszet*, *tūrum pōséget* harmatozik, harmat hull | es taut (tkp. das wetter oder der himmel tröpfelt). — *tūrum-pōl* (poet. II: 88.): vid. *poł* 2. — *tūrum sanka*: vid. *sanka tūrum*; *Tūrum sanka* (n. pr.) «Gott, Himmel-Licht»; das himmlische licht, gott. — *Tūrum sēmat*: vid. *sēm*. — *Tūrum-sir*: vid. *sir*. — *tūrum-sōz* égbolt; a világ felülete | (himmel-, welt-haut) gewölbe des himmels, oberfläche der welt (vid. *sōz*). — *tūrum sug világ sarka*; világútj | weltecke: weltgegend. — *Tūrum tādēm* istentől rendelt | von gott gesetzt, gestellt (cf. *tūrum estem*). — *tūrum tīvem tātna* (II: 104.) a világ keletkeztének idején | zur zeit der entstehung der welt. — *tūrum-vāz* égi sátor, ég | (himmelmetall) himmelszelt, himmel. — *tūrum vānem* istenarcz, isteni kép-más; bálványkép | (gott-gesicht) abbildung des gottes; götze, götzenbild; *tūrum-vānmap jemēy juz* heiliges holz mit der abbildung des gottes (so werden in der poesie gewöhnlich götzen in der gestalt von holzblöcken oder von posten (vid. I: 106.) genannt). — *Tūrum-šam* (C.) szent viaszgyertya | (gott-kerze) wachskerze (vor den heiligenbildern). — SO. *tōrem*; EO. *tōrēm*; vog. *tōrēm*.

tūrum a keczehálónak az a fonala, melylyel a halász meg-érzi, hogy halat fogott szerszáma | faden an einem fischfangergeräte (*vožem*), mit dessen hilfe man fühlt, wenn ein fisch in das gerät gekommen ist (сймà, снрка; vid. Irt.-Ostj. russ. übers. (II: 105.)). — *tūrum-sūgom* id. — EO. *tōrēm*.

tūrup (adj.): vid. *tūrēp*.

tus (adj.) jó, derék, értelmes | gut, tüchtig, verständig. — *tus-vēray* gut arbeitend; *tus-vēray-žoi* (-žui) ein geschickter arbeiter, meister. — EO. *tus*.

tusom csont | knochen.

tuš szakál | bart. — *tušēy* (adj.). — *tuš-pūn* szakálször | bart-haar. — Cf. zürj. *toš*; votj. *tuš*, *tōš*.

tušāk derékalj | matratze. — Cf. votj. *tušak*, *tīšak*; tat. *tušāk*; min. tat. *tōšāk*, *tōžāk*.

tušēy (adj.): vid. *tuš*.

tut száj | mund, rachen. — *vēs-tut* mamutrachen; *vēs-tuda* *tūem* (II: 98.) (poet.) in den mamutrachen führen, in's verderben führen. — *tudēy*, *tutēy* szájas | mund-; *tutēy*, *úātmēna juvōt* (II: 24.) er wurde mündig und zünftig (d. h. er fing an zu sprechen). — *tutpe* szájú | mit einem munde versehen; *pōžtēy-tutpe*

(II : 92.) mit einem schmutzigen rachen. — *tutta* (C.) néma (ohne mund) stumm. — SO. *tut*; *tutlay* stumm; ÉO. *tūt*.

tut, tutta adv.: vid. *tot, totta*.

tūt (I., AK.), KK. *tūt* tűz | feuer. — *tűtna tēvem* (poet. *tūt tēvem* II : 202.) tűztől fölemésztett | vom feuer verbrannt (tkp. verzehrt). — *tūt-keu* (I., AK.), KK. *tūt-keu* tűzkő | feuerstein: *tūt-keu, tūt-vāx* tűziszerszám | (feuerstein-feuereisen) feuerzeug. — *tūt-vāx* (AK., I.), KK. *tūt-vāx* tűzverő-aczél | (feuer-eisen) feuerstahl. — *Tūt vātta tadesem sөгét-pүнэ иvдaγ ұрт* n. pr. (II : 94.) «durch das Feuer gezogene Wadenhaare zählender(?) Held»; name eines ostjakischen helden. — *tūdēγ, tūtēγ* (AK.), KK. *tūdēγ, tūtēγ* түзес | feuerig. — ÉO. *tut*; *tut-ken*; FS. *tuget, tuγit*.

tūtem, tūtīdem K.: vid. *tūdem*.

tūtzaem I. (C.) turbukolni (halat a hálóba): köpülni (vaját) | fische mit einem stocke in's netz scheuchen; buttern. — *tūtzaep* I. (C.) turbokfa: vajköpülő bot | pfahl; butterstössel; (in mittleren teilen des Tobolskischen gouv. hat die stange, mit welcher man die fische scheucht, am unteren dicken ende eine höhlung, welche beim schlagen gegen das wasser einen dumpfen laut verursacht).

tutēγ (adj.): vid. *tut*.

tūtēγ (I., AK.), KK. *tūtēγ*: vid. *tūt*.

tutēγem, tutγem sikerülni, teljesülni, történni | gelingen, in erfüllung gehen, geschehen. — *pōroy suora teābet čup mōrteda zotān tutγet?* (II : 22.) wo würde es ihm gelingen, es schnell in sieben stücke zu zerbrechen? *manem tutγet* es gelang mir; *mett-īda tutγet?* (II : 44.) wie würde es geschehen?

tutta (C.): vid. *tut* 1.

tutta (adv.): vid. *totta*.

tuv, tuva: vid. *teu* 1.

tūvem (f. *tūdem*): vid. *tūdem*.

tuvem (f. *tuvdem*) evezni | rudern. — *kāt iga tuvdu pūteγen* (II : 78.) die zwei greise fingen an zu rudern. — *tumem* (mom.): *rūdeda tēdot, tumōt* (II : 20.) er setzte sich in sein boot und ruderte fort. — Cf. *tovottem*.

tūvēγ (adj.): vid. *tū*.

tūvmem (mom.): vid. *tūvem*.

tuvr, tur korhadt fatörmelék | faules, morsches holz. — *turat vat* ein mit morschem holze bestreuter ort; weiches lager. — *tuv-rēγ, turēγ, tuvray*; *tuvrēp, tuvrap* (adj.) mit faulem holze: *tēbet-tuvrēp tuvrrēp ōndēp* (II : 172.) mit weichem morschen holze gepolsterte wiege (in das kinderbett legt man faules, morsches holz, damit es den urin aufsaugt); vid. *ōndap*.

tvatta, tuatta (AK.), KK. *tvetta* nagyságu von der grösse, von dem wuchse (wird nach dem bestimmenden worte gesetzt): *pūγot tvatta ēne jiba* (II : 40.) dorf grosser uhu; *maγ pet tvetteja*

jitet tātna (II : 34.) wenn sie die grösse eines bibersohres erreicht haben. — *tvattey*, *tuattey* (AK.) (adj.) von der grösse, von dem wuchse, erwachsen, gross; *tuattey nēy tuattedat tolumdet* (II : 128.) so gross sie war, von (dieser) grösse würde sie (vor dir) emportau-chen. — ÉO. *lovat* grösse, ganz, all; *lovatēy* sehr gross, erwachsen. *tvetta* (KK.): vid. *tvatta*.

T'.

tada : vid. *tata*.

tadesem (f. *tadestam*), *tajesem* (f. *tajestam*) harczolni, hadakozni | kämpfen. — *man mendam tābet-ūgop mēnkat tadesta* (II : 118.) ich werde mit dem 7-köpfigen waldteufel kämpfen gehen. — *tadesidem*, *tajesidem* (fr.). — *tadimem* (mom.). *tadiy* hadakozó, hadi | kriegerisch, kriegs-; *tadiy kur* (poet.) kriegerischer fuss, kriegsfuss; *tadiy kur noz-pēydežeu* (II : 28.) auf kriegersfüssen (d. h. zum kriege) rüsteten wir uns (auf den weg) aus. — *tat háború*, *hadsereg* | krieg, kriegerschaar, heer; *tat jit* (II : 2.) es nähert sich eine kriegerschaar. — *tat-γui* (-γoi) *hadviselő*, *katona* (krieg-mann) krieger, soldat. — *tat-jaz* *hadi nép* | kriegsvolk. — *tat tankta éne žot* grosses gemach, wo sich die krieger versammeln (gemeindehaus für kriegsversammlungen bei den früheren ostjaken): cf. *mor*. — *tat-ūz* *hadvezér* | (kriegerschaar-haupt) oberbefehlshaber, führer im kriege. — ÉO. *läl*, *läl-γo*. — Cf. zürj. *tis*.

tagajem, *tažajem*, *togajem* *gágogni* | nach art der gänse und enten schreien, gackern. — *tagay*, *tažay* (II : 86.) adj. nach art der enten oder gänse schreiend, gackernd.

tagēr *szabad tér*, *legelő* | freier platz, weide, flecken. — ÉO. *šager*, *šakar*.

tajesem (Dem.), *tajesidem* (fr.): vid. *tadesem*.

taž (adv.): vid. *tež*.

tažajem : vid. *tagajem*.

tažay : vid. *tagay*.

tažmài (nach ANDERSON = *taž-nai*) *apró*, *fájdalmasan csipő légy* | moschka (thrips). — Cf. *nēyk-taž-nē* fliege.

tažēt, *tažt* *bokor*, *fűzfabokor* | strauch, weidengebüsch; cf. *sagēt*.

tak 1. *vége*, *darabja vlmely tárgyának* | endchen oder stückchen von irgend einem gegenstande, eisenstück u. s. w. : *tera-tak* *gyökér-vég* | wurzelstück; *őnyet-tak* *agancsvég* | geweihendchen 2. *föld-fok* | landspitze (C).

tak *kalapács* | hammer. — ÉO. *šāk* hammer.

takem (f. *taktem*) *dobni* | werfen, aufwerfen. — *íalaz takem köpni* | (speichel, schleim werfen) speien, spucken; *palaz takem id*. — *taksem* (augm.) *dobni*, *hajítani*; *köpni* | werfen, schleudern;

spucken; *kur taksem* (II : 144.) lábbal topogni | (bein-werfen) mit dem fusse stampfen; *palaz taksem köpni* | (speichel werfen) speien, spucken. — *taksidem* (fr.). ÉO. *laklem, lakselem* spucken; *taklem* werfen.

tamplattem forgatni, ide-oda forgatni | drehen, umdrehen. hin und her drehen (trans.). — *tamplat(ta) çui* kóborgó, csavargó ember | unsteter mann, einer, der sich an einem orte herumdreht, herumschländert. — *Poi-lipetta tamplat-çui* (n. pr.): vid. *poi* 2.

tanç (K.) hosszában széthasított és szárított csabakhal | der länge nach zerspaltene und gedörrte rotaugen.

tant: vid. *tant*.

tapa: *tapa pîdem* és *tapa, voça pîdem* (II : 106.) susogni | flüstern, einander worte zuflüstern. — Cf. *tapçæm*.

tapâl ölelés, csók liebkosung, kuss. *tapâl vejem* ölelkezni, csókolózni | sich umarmen, sich küssen, sich liebkosen; *evem tapâl vejem* (II : 116.) id., *mosem tapâl vejem* (II : 116.) id. (vid. *mosem*). — Cf. votj. *çup* kuss; zürj. *lapka kilni* schmatzen; votj. *çupaiü* küssen.

'*Tāpar*, *Sābar* (n. pr.) tjaparisch; zu der Narym'schen wolost (am Irtysch) gehörig; zu der '*Tāpar*-stadt gehörig. Vid. «Irt.-Ostj.» II, s. 253 - 261. és «Über das Volk der Sabiren», «Rev. Orient.» 1900, IV.); cf. *Sébër*. — '*Tāpar-çui* (n. pr.) ostjake aus der Narym'schen wolost; aus der '*Tāpar*-stadt (in der poesie). — '*Tāpar-çay* (n. pr.) 'Tāpar-volk. — '*Tāpar jittay nāra* (n. pr.) «Säbel des Tjapari-schen (Hand-)gelenkes»; name eines wunderbaren säbels des fürsten der '*Tāpar* stadt, von welchem erzählt wird, dass er immer von menschenblut triefte: *nēy vérat, çui vérat ouwöt*; vid. «Rev. Orient» 1900, IV, 260. — '*Tāpar-mir* (n. pr.) Narym'sche wolost (Tob. distr.). — '*Tāpar-nēy* (n. pr.) «'*Tāpar*-Frau», frau aus der '*Tāpar* stadt (in der poesie); frau aus der Narym'schen wol. (jetzt). — '*Tāpar-voš* (n. pr.) '*Tāpar*-stadt, alte ostjakische erdfestung auf einem hügel, neben den Zingalin'schen jurten (Nar. wol.). Ihr voller name ist *Javetta-kētpç-çui* '*Tāpar voš*: vid. *Javetta*, jetzt wird sie *Voç-oçta* genannt. — ÉO. *Šaper, Šaber, Šoper, Saper* (= tob.-tat. *Sébër, Sčvër*).

tapçaş (C.) hölgymenyétfogó hurok | hermelinschlinge. — Cf. osztj.-szam. *tapkos, tapkus*.

tapçæm (C.), *tapçem* susogni | flüstern. — *tapçæsem* (C.); *tapçesem* (f. *tapçestam*) augm. — SO. *topçam*, ÉO. *lopçem* sprechen; *lopçtem* (fr.) flüstern.

tapkem elfutni, menekülni, nyargalva futni | weglaufen, entfliehen, im galopp laufen. — *tau vör tapköt* das pferd lief im galopp. — *tapkedem, tapketem* (iter.); *ošniga té-tapketöt* (II : 148.) der bär fing an fortzulaufen.

tāràs kereskedő | kaufmann. — *tāràs-çui* id.; *T'āràs-çui*.

Moi-γui (n. pr.) «Kaufmann-Bräutwerber» (II : 108.); name eines märchenhelden. — ÉO. *šorās-γo*.

tārūs, tōrūs, tōres I., K. ezer | tausend (1000). — *tārasmet* I., AK. ezredik | der tausendste. — SO. *toras*; ÉO. *šorēs, šurēs*. — Cf. zürj., votj. *šurs, šuris*.

tātza, tātza; cātza (C.) kasza | sense. — Cf. tat. *čalki, čalji*.
taf: vid. *tađesem*.

tata, tađa atya. atyuska | vater, väterchen (gewöhnlich in der anrede). — *tať-aya* (= *taťa-aya*) atyai nagyanya, nagynéne | (vaters-mutter) grossmutter (von vatersseite), grosstante. — *tať-apa* (= *taťa-apa*) K. atyai nagynéne, nagyanya | (vaters ältere schwester, tante) ältere tante, grosstante, grossmutter. — *tať-tata* (= *taťa-tata*) K. atyai nagyatya | (vaters-vater) grossvater (von vatersseite). — ÉO. *šasa, šäsi; šat-šasa, šät-šäsi*.

tađdem (*tađetem*) veszekedni, szidni | zanken, schimpfen. — ÉO. *lavitlem, lautlem* sprechen; schimpfen.

tebara Dem.; *cebara* I. (C.) adv. jól | gut. — Cf. votj. *tseber*; mordw. *tsebär* gut, hübsch.

tēdak K.; *cēdak* I. (C.) ivóedény, veder | trinkgefäss, tonne.

tegem, tigem (C.): vid. *tu-kem*.

teger (C.) adj. fösvény | geizig. — ÉO. *šaker*.

teγ; taγ (C.) adv. nagyon, teljesen | sehr, ganz. — *ei teγ még inkább* | noch mehr: *nānk ei teγ vērāi* (II : 146.) der lärenchenbaum war noch fester geworden. — *teγ jouradem* egészen begöngyölni | ganz einwickeln: *mant teγ jouradem* ich wickelte mich ganz ein. — *teγ mojäjem* agyonveretni | zu tode geschlagen werden. — *teγ porem* (II : 150.) halálosan megharapni | todt beissen. — *teγ tagamem* (II : 106.) erösen, halált okozóan a földhöz verni | heftig zu boden werfen, todt zu boden schleudern.

teka nagybátya (anyai öcs) | so wird der jüngere bruder einer frau von deren sohne genannt (der ältere bruder der frau wird von demselben *aya-tata* «mutter's älterer bruder, oheim» genannt). — ÉO. *leγo* schwager (mannes bruder). — Cf. tarantsch. **تغا** oheim, jüngerer bruder des vaters; alt. *tai* onkel (bruder der mutter); esag. **تاغ** id.

tele (C.) adj. vékony | dünn. — ÉO. *sēl, sēla* rein, dünn,flüssig.

telem, kelem sirni | weinen. — *teleyedem* (inch.). — EO. *sellelem, šallelem* weinen.

tēnak, tēnek, kēnak (C.) szemölcs | warze.

tenxrem recsegní, ropogni | knarren, lärm machen. — *tenxradem* id. — ÉO. *šixerlem, šixarlem; šaxremalem*. — Cf. alt. *saγera* sausen (von einem pfeile, einer kugel).

teva, tuva juvem elszomorodni, unatkozni | traurig werden, langeweile empfinden. — *teva, tuva jiden-na* (II : 118.) wenn dir die zeit zu lang wird.

tí (pron.): vid. *tu*. — *tí-ba—tída, tam-ba—tam-ída* (II : 62.) úgy meg úgy | dieses ist so und dieses ist so, so und so, das und das (wenn man eine erzählung oder gespräch nicht wörtlich wiederholen will). — *tída, tìde* (= *tu-ída, tí-ída*) úgy | so. — *tigem* (C.) (= *tí-kem, tu-kem*) annyi | so viel. — *timent* (C.) ilyen | ein solcher wie dieser hier. — *tisir, tesir, tissir* (= *tí-sir, te-sir, tu-sir*) ilyen | so beschaffen, ein solcher wie dieser; *tisir metsir* milyen? was für ein? (tkp. solch' einer, was für ein?) — *tisirat* ilyen | von solcher beschaffenheit. — *tissirat* (C.) id.

tissir, tissirat (C.): vid. *tisir, tisirat*.

tit (pron. dem.): vid. *tut*.

tit, titti (C.) ime! | siehe da!

tođem, tótem (f. *tótem*) állani | stehen. — *tég to'et jara tagajà, tomit to'tet jara taganà* (II : 132.) sie stellten sich zu einer seite und jene standen zu der anderen seite. — *tođidem* (fr.). — *tođumdem, tofumdem* odaállani, fölmerülni; állítani | sich stellen, vor einem emportauchen; stellen, setzen; *nož-tođumdem, -tofumdem* fölállani, fölegyenesedni | aufstehen, sich aufrichten, vor einem emportauchen. — *totnem* (mom.). — SO. *lűdem*; ÉO. *lailem, loilem, lollem*; *lolimtle, lolamtlem* stehen.

togatem, togatidem: vid. *togolem, togotidem*.

tógol, sógol tűzhely | kaminartiger herd. *tógol-lož* tűzhely zuga | (herd-ecke) platz zwischen dem herde und der wand, wo man holz aufbewahrt. — ÉO. *sožal, sořal*.

togolmem (mom.): vid. *töxladem*.

togotem, togatem mosni, mosakodni | waschen, sich waschen. — *togotajem* (pass.) gewaschen werden. — *togotidem, togatidem* (fr.). — ÉO. *logetlem, lořotlem*; *logotilem, logotsilem*.

tož (K.) nád | schilfrohr (*arundo phragmites*), тростникъ.

töxladem, tūxladem kezdeni | anfangen. — *töxolmem, togolmem, tūxolmem* (mom.) schnell anfangen.

toł kátrány | teer (деготь). — ÉO. *tuk*.

toléy: vid. *toluy*.

toléy (adj.) kormos, piszkos | russig, schmutzig.

tóloz (K.) hóval elegyes víz | wasser mit schnee vermengt. — *tājemat severdai toloz pot vēröt* (II : 88.) aus aufgetautem und zugefrorenem schnee hat sich eine so feste kruste gebildet, dass sie nur mit einem beile zu zerhauen war. — ÉO. *solož*.

toluy, toléy fuvó; szél, légvonat | blasend, wehend; luftstrom, wind. — *tān vōt, ūs vot toluyyna veimen* (II : 148.) nachdem er vom frühlings- und herbstwinde umweht war. — *toluyettajem* (f. *toluyettedajem*) vom winde umweht werden. — Cf. zürj. *tölz*-wehen, verwehen; *tölöd*-wehen, wegwehen.

tondem, tonđidem, tonđumdem: vid. *tontem*.

tont hó | schnee. — *tont-sēm hópehely* | schneeflöckchen; (cf. *šōgot*). — AS. *lant*; ÉO. *lois, los'*.

tontem, tondem állitani, helyezni | stellen, setzen (bei CASTRÉN «stehen» (? !)). — *tontidem* (fr.). — *tontumdem, tondumdem állitani, helyezni* | stellen, setzen; *jox tontumdem a házba vinni* | in's haus bringen. — ÉO. *loslem; loslem, loislem*.

tontzaem, tontzem botlani, inogva járni | stolpern, wanken: *tontzamen menem* (II : 118.) stolpernd, hin und her, wankend gehen.

tozatem (C.) *sütni* | roden, braten.

törès (Dem. num.): vid. *táràs*.

tor (C.) *kerek köszörükö* | runder schleifstein.

töràs (KK. num.): vid. *táràs*.

tötza (C.): vid. *tätza*.

totindem ein hölzchen wechselseitig mit der oberen und unteren handfläche emporwerfen und fangen (kinderspiel); *totindem-jux* spielholz (im erwähnten spiele); cf. *sotjindep*.

totnem (mom.), *totumdem*: vid. *todem*.

tu, tuv (poet. *tiu*), *ti ez* | dieser. — *tu-ida, tida* (adv.) *úgy* | so. — *tu-kem* (cf. *ti-kem, ti-gem, te-gem* C.) *annyi* | so viel; *tu-kemna, tu-kemne, tuv-kemne* K. (adv.) *ezután, ekkor* | nach diesem, nachher (in erzählungen). — *tu-peta, tu-petu* azért | deshalb. — *tu-pirna* (KK. poet. *tuv sotay piretna* II : 24.) *ezután* | nach diesem. — *tu-pis* Dem. most | (dieses mal) nun, jetzt (in erzählungen); cf. K. *tu-kemne*. — *tu-sagát éppen, e pillanatban* | jetzt, in diesem augenblicke. — *tu-sir, tisir, tissir ilyen* | so beschaffen. — *tu-tagajü* oda | dahin: *tu-taganà ott* | (an jenem orte) dort, da; *tu-tagivet onnan* | (von jenem orte) von dort, von da: *tu-tätna akkor* | (zu jener zeit) dann. — *tut az*: akkor, das, dieses: so, dann: *totta permen-pis, tut voça te-jüguttan* (II : 116.) wenn du da einmal vorbei kommst, so gelangst du in die stadt an. — *tudat* (instr.) *azért* | deshalb. — *tutna* (loc.) *akkor* | dann. — *tut-pede, tut-pete* (ÉO. *sit-pada*): vid. *tu-peta*. *tuvivet* (abl.) *azalatt* | indessen, während dieser zeit: *nuy tuvivet taven zojitte* (II : 116.) du berühre indessen dein pferd.

tuges (I.) *magános domb* | hügel (so werden in dem gebiete des unteren Irtysch jene isolirt stehenden hohen hügel genannt, welche die überreste des ehemaligen rechten steilen ufers sind; sib. russ. «чуга́сь» aus dem ostjakischen entlehnt. Zwei solcher hügel befinden sich nahe bei den Zingalin'schen jurten (Nar. wol., Tob. kr.) und einer an dem rechten ufer des Irtysch innerhalb der Den-schikow'schen wolost. Auf diesem hügel liegt das russische dorf Чугасная, welches diesem ausdrücke seinen namen verdankt.

Tuges-tör (n. pr.) («Hügel-See») kleiner see, östlich von den Zingalin'schen jurten neben dem hügel: *'Tuges-unt* ('*Tukes-unt* C.)

(n. pr.) «Hügel-Berg»: name eines hügelns neben den Zingalinschen jurten (Nar. w.). — Cf. zürj. *tšuk* einzelstehender berg.

tügolmem, tūzolmem; tūzladem, tūzlatem: vid. *tōzladem*.

tul gomb | knopf. — ÉÖ. *sul*.

tun áldás, szerencse, jólét, gazdagság | glück, segen, wohlfahrt, reichthum. — *tunay, tunéy, tuniy* szerencsés, áldott, jómódú | glücklich, angenehm, gesegnet, wohlhabend. — ÉÖ. *sün, sun; sünéy*.

tunem ugrálni, szökdelni | hüpfen, springen: cf. *kunem*.

tuniy (adj.): vid. *tunay*.

'*Tunka-unt* n. pr. (II: 32.) «Tjunka-Berg», name eines teiles des steilen ufers des Irtysch(?) in der gegend des unteren laufes dieses flusses.

tuyen (KK.) iz. izület, gelenk. — *tuyen-ūz* (gelenk-haupt) spitze des gelenkes bei gebogenem finger (II: 96.). — Cf. FS. *tagan* faust.

tūrum (C.) csíkos evet | das gestreifte eichhörnchen (бурундукъ). — ÉÖ. *šurém* *mustela vulgaris*. — Cf. jur. *tarau, taraha* eichhorn.

tut, tutna, tut-pete: vid. *tu*.

tuv, tuvivet: vid. *tu*.

U.

ūbet, ūpet haj | haar (beim menschen). — ÉÖ. *ōpét, ūpét*. — Cf. jur. *ūōbta, zābt*; tavgi. *ābta*; osztj.-szam. *apt, upte*; kam. *ūble*.

ūdap, ūdop, ōdap (pl. *ūtpet*) szúnyog ellen való vászonsátor | kleines zelt aus leinwand zum schutze gegen die mücken (уолоръ). — SO. *ōṭap, ōṭep*. — Cf. tat. *odag* hütte aus zweigen, heu oder birkenrinde.

ūdem, ūtem (f. *ūtta*) (I., K.), KK. *rōdem* (f. *vōtta*) lenni; élni | sein; leben. — *ūdem, ūdém* lét; élet | sein, dasein. — *jim-ūdem*: vid. *jim*. — *ūdedem, ūdédem, ūtedem* (iter.); *metta ūdédeden?* wie geht es ihnen? — *Ūdétteu!* gott sei dank! (tkp. wir leben!). — *ūdīdem* (fr.). *ūtmem* (I., K.), KK. *vōtmem* (mom.). — *ūtmīdem* (fr.). — SO. *vātem*, ÉÖ. *ollem, ullem, rollem*; *ullalem* oft sein; *ulém* dasein. — Cf. zürj. *völ*-sein, *ol*-leben: *olan* leben, *olmös* sein, *zustand*.

ūdem, ūtem (K.): vid. *edem, edem*.

ūdet: *ūdet ūz sivedém nai* (II: 24.) epitheton einer ostjaken fürstentochter (das erste und dritte wort blieben unübersetzt).

ūdādem (fr.): vid. *ūdem*.

ūdēn, ūdon ón | zinn. - *paškàn-ūdēn* ólom | (flinte-zinn) blei (cf. *totpa*).

ūdop: vid. *ūdap*.

ūdem, ūtem (AĀ.), KK. *ūdēm, ūtēm* úszni | schwimmen. — *vēt ūdem* a part fele úszni | dem ufer zuschwimmen. — ÉO. *usī-lem, uslem*. - Cf. zürj. *uj-, ujal-*; votj. *uj-, uja-*.

ūges ökör | ochse. — Cf. tat. *اوگور*.

ūgēn: vid. *ūχ*.

ūgop: vid. *ūχ*.

ūχ, uχ fő; főnök | kopf, haupt; chef. *ūgot eudem* mit einem geschorenen oder beschnittenen haupte; *sarēn ūχ, magēn ūχ kittetājet* (II : 174.): vid. *kittēm* (? *ūχ* ?). - *χōt-ūχ házi úr* | (haus-haupt) herr des hauses. *moi-ūχ násznagy* | (hochzeit-haupt) haupt des brautwerberzuges. *tal-ūχ hadvezér* | (kriegsschaar-haupt) führer einer kriegsschaar; oberbefehlshaber. *tuyen-ūχ*: vid. *tuyen*. *voč-ūχ városfejedelem* (stadt-haupt) stadtfürst. — *ūχ panem* fölhajtani, köszönni | (kopf legen) den kopf zum grusse beugen (= *ūχ, sāpet panem*; ÉO. *og pontu* HUNF.). — *ūχ-pete* a fej búbja, teteje; a kalap teteje | (kopf-fläche) kopfscheitel: oberfläche des hutes; *ūχ-pedet rōχnem nāmet kēyēt* (II : 166.) filzhut mit einem durchlöcherten boden. - *ūχ-sōχ, ūχ-sūχ* fejbőr | kopfhaut, scalp. *ūχ-ta* fejetlen | (ohne kopf) kopflos: *ūgot ēndam ūχta moi jīt* (II : 50.) es nähert sich der kopflose brautwerberzug, der ohne kopf ist. — *ūχ-tai, ūχ-tai* a fej búbja | (kopf-oberfläche) scheidel; *ūχ-tai-(tēi-)kova* kuckuk vom scheidel des kopfes; vid. *kova*. — *ūgēn* fejes | kopf-, haupt-, chef-; *ūgēn-χoi* (*χui*) haupt, chef, führer. *ūgop* fejű, köpfig; *χovas-(χouvas)-ūgop* mit einem grauhaarigen (?) kopfe; *kākēn-ūgop* mit krätzigem kopfe; *kāt-, χūdem-, ūeda-, vēt-, χūt-, tābet-ūgop* 2—7-köpfig; *surnēn-ūgop* mit grauhaarigem (?) kopfe. — *ūχpe* mit einem kopfe; *vojev-ūχpe tus pesan* (II : 170.) schöner, mit tierköpfen geschmückter tisch. - ÉO. *uχ, oχ*; FS. *ōχ, oχ*; AS. *ouχ*; ÉO. *oχēn*. - Cf. tavgī.-szam. *aevúa*; jen. *ēba*.

ui (K.) zsir, faggyú, halzsír | fett, talg, tran. — *χut-ui* halzsír | fischtran. — *pišēn-ui* ? kenderolaj | ? hanföl. — *soχ-ui* tokhal-zsír | stórtran. — *ujēn* fett. - SO. *voi*, ÉO. *voi*, *voianj*. - Cf. zürj. *vī*, votj. *vōi*.

uidēn széles | breit, weitflächig (von wasser- und landflächen).

uigit I. (C.) rét | wiese. — *uigit-pēlek* (C.) réti oldal | wiesen-seite; so wird von den ostjaken das (linke) flache aus nordischen wiesen, sumpfen, haiden bestehende ufer der flüsse genannt (cf. *jāgam-pēlek*). — ÉO. *uit*; *uit-pālek*. — Cf. zürj. *voit*, *uit*.

uimem (mom.): vid. *ujem* 1.

uimem (mom.): vid. *ujem* 2.

uir, ur (II : 66.) KK. tájék, oldal, seite, gegend. — *kāt uira* (II : 34.) (= *kāt jūroga*) nach zwei seiten.

ujem (f. *uidem*) mászni, csúszni | kriechen, sich schlängeln (nach art der amphibien); *úāgat rōtna tēgēt ujet, tojōt ujet* (II : 50.) mit seinem tiefgehenden boote wand er sich hierher und wand sich dahin. — *uimem* (mom.). — *ujdem* (fr.). — Cf. zürj. *uj*-schwimmen.

ujem (f. *udem*) (I., AK.), Dem., KK. *vojem* (f. *vodem*) látni; tudni sehen, wissen; *ent uimen* (ger.) ungesehen. — *uimem* (mom.). — ÉO. *utlēm, vitlēm*. — Cf. zürj. *vidž-*; votj. *uti-*.

ujem: *vōi-ujem* nyílt hely az ingoványban | offene schwache stelle im sumpfe, welche weder einen vogel, noch ein säugetier erträgt. — Cf. zürj. *vōialan* sumpfig (wo man einsinkt); tat. *اويوما* feuchte und morastige stelle.

ujdem (fr.): vid. *ujem* 1.

ujēy: vid. *ui*.

umbā, umpa merőkanál | schöpfkelle (ковшъ). — ÉO. *umpa*. *ūn, ūna* nagy, öreg | gross, alt; vid. *ēne*. — *ūn-pajār*: vid. *pajār*. — *ūna-tēt-čenc-tīliš* name des 10. monats: vid. *tīliš*. — ÉO. *un, ūn*; *un pojār*. — Cf. zürj. *una* viel, menge; votj. *uno* idem.

unda, unta (Dem., I., AK.), KK. *vanda, vanta* postp. -ig | bis nach; bis zu der zeit, wo. — *muŋ joŋ kerettai sēvat ūŋ kerettu unda* (II : 60.) bis wir mit unseren bezöpften häuption wiederkehren. — *mēg-sōŋ unta unta* (II : 162.) bis zum ende der erde (eig. bis in's innere der erdoberfläche): *ūgem pentt unda* (II : 18.) bis mein kopf (in denselben) versinkt. — *ŋun-unda* (AK.), KK. *ŋuna-vanta* meddig? | bis wann? — SO. *andaga*.

unday, ünday: vid. *unt* 1.

under belső, kebel, gyomor | das, innere, leib, magen. — *kēt-under* marok (hand-inneres) handgriff, innere fläche der hand, wenn die letztere geschlossen ist. *undertājem* teherbe esni (nō-rōl) | schwanger werden (von frauen); *nēyet undertāi* (II : 120.) seine frau wurde schwanger; *tabet-piš ken ŋōtna ēnmettem jiaŋen undertāi* (II : 120.) deine in dem steinernen hause mit sieben abteilungen auferzogene schwester ist schwanger geworden. — ÉO. *undēr, ondēr*.

undēy (AK.), KK. *ündēy* adj.: vid. *unt* 1.

undēy, untēy adj.: vid. *unt* 2.

ündēp-īma, üntēp-īma (üntpet-īma) anyós | schwiegermutter (mutter der frau). — ÉO. *üntēp-imi*.

unŋa fenyő | föhre, kiefer (cocha). *jāgam-unŋa* heidekiefer (kiefer die auf trockenem boden aufgewachsen ist und gutes material zu tischlerarbeiten bietet; cf. *tēt*). — *unŋ-ēle-tīliš* I. (C.) «Kiefern-Splint-Monat», der 2. monat am Irtysch). — *unŋēy* kiefern-: *unŋēy-titpe*: vid. *titpe*. — ÉO. *unŋi*, SO. *onŋēŋ*.

unžem (f. *untčem*) átlépní, áthaladni | übertreten, überschreiten : *út unžem esküt szegni* | einen eid brechen. — *unčmem* (mom.). — ÉO. *unžilem, unžlem, unšlem* über (einen fluss) gehen. — Cf. zürj. *vudž-*.

unžěj (adj.): vid. *unž*.

unč, *unš* nyelma lazacz | renkenart (coregonus nelma), нельма. — ÉO. *uns, unš, vunž*. — Cf. osztj.-szam. *vanže, vuenž*; zürj. *udž*.

unčmem (mom.): vid. *unžem*.

unt (AK.). KK. *ünt* belső, has, kebel; szív | das innere, bauch, leib; herz (fig.). — *ei menmen üntemat* (II : 32.) ich ging in einem fort (eig. in meinem inneren); *ei ütmeu ündevat* (II : 92.) so lebten wir fort (eig. in unserem inneren); *ünday çoi sor ündemna tum namasem*: vid. *ünday*; *měj soç unta unta* (II : 162.): vid. *unda*; *iges tu tātmidet undedāva* (II : 8.) einmal seufzte er auf aus dem inneren der seele; *untem ömestem* (II : 208.) ich richte mich an mein herz, ich richtete meinen sinn darauf. — *unday, unděj* (AK.), KK. *ünday, ünděj* belső | innere, innerlich; mein herz oder meinen geist betreffend. — *ünday çoi sor ündemna tum namasem* (II : 98.) ich mit einem inneren begabter mann dachte in meinem tiefen inneren nach: *tuvu çoi ünděj çör tot toľumdöt* (II : 90.) da wuchs der mann in seiner eigenen gestalt vor ihm empor: *vět tui tuçdem unday kēt* (II : 53.) in eigener hand mit den fünf gezählten fingern. — *unděj* (AK.), KK. *ünděj* belsejű, belseível való | mit innerem, magen versehen; *evěj unděj něj* (II : 74.), *pağěj unděj něj* frau, welche mädchen, knaben in ihrem inneren trägt. — SO. *ont* das innere; ÉO. *unt* bauch.

unt, *vont* erdő; hegy, domb; az Ob és Irtysch erdős hegyi parttája | wald, urwald; berg, hügel; festes land, die bewaldeten und erhöhten (rechten) ufer des Ob und des Irtysch (gegensatz zu *jāgam*). — *As-unt* (n. pr.): vid. *As*. — '*Tuges-unt* (n. pr.): vid. '*Tuges*. — *Unt-jega* (n. pr.) «Wald-Fluss», name vieler flüsse im ostjakischen norden. — *Unt-jega-jāgam* (n. pr.) «Haide an dem Waldflusse», name einer haide in der Kl. Kond. wol. — *unt-pai* (wald-hügel) erdei sziget a mocsárban | waldinsel im sumpfe. — *unt-pėlek, unděj-pėlek* erdei oldal, táj | wald-seite, urman-seite: das erhöhte bewaldete ufer grosser flüsse (beim Irtysch, unteren Ob und anderen gegen norden fliessenden strömen das rechte): gegensatz zu *jāgam-pėlek*. — *unt-tonç* erdei szellem | waldgeist. — *unt-vānda* földfok | (steiles ufer, landspitze) landspitze des steilen bewaldeten ufers. — *unt-vöje* (AK.), KK. *untem-vöje* (poet.) erdei állat; medve; rénszarvas | waldtier; bär; rentier. — *nūrém-vöje, unt-vöje kur evetta çui* (II : 146.) jäger auf haintiere (elentiere) und waldtiere (rentiere): *untem-vöje ene sitem totta sűtmem* (II : 202.) da starb ich den grossen tod des bären. — *unděj, untěj* erdei;

dombos parti wald-, waldig, zum erhöhten ufer gehörig; *undēy pčlek*: vid. *unt-pčlek*. — ÉO. *ūnt*, *vōnt*; SO. *vont*; ÉO. *ūntēy*.

unta (postp., conj.): vid. *unda*.

untem: *untem-vōje* KK. (poet.): vid. *unt-vōje*.

untēy: vid. *unt* 2.

ūntēp-īma: vid. *ūndēp-īma*.

untpa, *untpe* (? = *unt-pa* «inneres-seite») vlni alatt levő | unter etwas befindlich; *untpeja* (lat.) postp. alá | unter (mit accus.); *tapēr untpeja toz tukōt* unter den kehricht, dahin kroch er; *tušāk untpeja fontāi* (II : 150.) sie legte ihn unter die matratze. — *unt-pena* (loc.) alatt | unter (mit dat.): *rať-čar untpetena toz ōmleden* (II : 122.) unter das bettgestell da stellten sie ihn hin. — *untpīvet* (abl.) alól | aus; *font untpīvet* aus dem schnee heraus (изъ подъ снѣга).

unttamem (mom.): vid. *unttem*.

unttem (f. *unttedem*; imp. *untta*) tanítani, szoktatni | lehren, gewöhnen; part. præt. *unttem* tanított, szoktatott | gelehrt, abgerichtet, gewöhnt; *nožsa* (*nōgosa*) *unttem* (II : 34.) zum zobel(fange) abgerichtet; *tať(a) unttem* an das kriegführen gewöhnt. — *unttājem* (pass.) tanítatni; tanulni | gelehrt werden; lernen (C.). — *unttādem* (f. *unttāttam*) (frequ.). — *unttamem*, *unttemem* (mom.). — *unttēpsa* lehren, unterricht, gewohnheit; *unt-vōje jem unttēp*; *untta* (II : 90.) wo die rentiere (sing.) zu verweilen pflegen, gewöhne dich da an. — ÉO. *ūntlem* sich gewöhnen, lernen; SO. *onltēm*; ÉO. *ūntl-īlem* lernen; *ūntlēpsa*.

unt (K.) a halak fölzállása a folyóban tavaszkor | steigen der fische flussaufwärts im frühjahre (szib. or. «ВОНЗЪ»). — *āi-unt-(čou-)tīliš* K. (monat des kleinen fischsteigens) name des 2. monat bei den Konda-ostjaken. — *ēn-unt-(čou-)tīliš* K. (monat des grossen fischsteigens) name des 3. monat bei den Konda-ostjaken. — *Jev-unt-tīliš* KK. «Barsch-aufsteigen-Monat», name des 3. monats. — ÉO. *us*, *os*, *vońs*.

ūp (AK.), KK. *ūp* (pl. *ūbet*, *ūbet*) após, ipa: a férjnél idősebb sógor | schwiegervater; älterer mannesbruder. — *ūp-iga* após | schwiegervater. — *ūp-īma* (C.) anyós | schwiegermutter. — ÉO. *up*; *up-imi*; SO. *op*.

ūpet: v.d. *ūbet*.

ur (K.) kis, hosszannyúló hegyhát völgyek s mocsarak közt; fenyvessel borított magaslat | kleiner länglicher bergücken (гривка) zwischen niederungen und sumpfen; kiefernwaldhain auf einer erhöhung (cf. *or*). — *anžey ur* kleiner landrücken, wo unter anderen gewachsen hagebutten gedeihen; *jūméy ur* kleiner landrücken, wo traubenkirschbäume wachsen. — ÉO. *ur*, *or*. — Cf. zürj. *vör* wald, busch.

ur: vid. *uir*.

ur (AK.), KK. *ür* felülete, oldala vmely tárgynak | fläche, kante, facet (eines gegenstandes). - *züdem ür* (KK.) háromoldalú tárgy | dreikantiger gegenstand. - *urëy* (AK.), KK. *ürëy* oldalas. szögletes mit einer fläche, kante versehen, flächig, kantig; *zāzrāi ŋot pete urëy ŋot* nach den flächen des tannenhäher-schnabels (gestalteter) kantiger pfeil (epitheton der dreikantigen kriegspfeile der früheren ostjakenhelden). ÉO. *ur* linie, strich.

ür, ürr (adv. *üra, ürra*) K. fölös | überflüssig, ausser; vid. *ér, érr* (K.), I. *erek, erk*.

urām hosszas dombhát két melyedés közt | längliche erhöhung zwischen zwei niederungen, bergrücken, erdwall. — ÉO. *urām*.

urday (KK.): vid. *ürt*.

urdesem (C.) rendelni | bestellen (cf. *ordem*).

ürdëy (adj.): vid. *ürt*.

urëy (AK.), KK. *ürëy* adj.: vid. *ur* 3.

urës-juz (K.) hasábfa gespaltenes holz; cf. *ur* 3.

urmā (C.) ujjatlan kesztyű | fausthandschuh (рукавица).

ürt, vört (KK.) *ür*, fejedelem, hős | herr, fürst, held (cf. *jör*). — *ürt-ëva* fejedelmi leány, úri kisasszony, szépség fürstentochter, unvermählte fürstin, edles fräulein; schöne. *ürt-iga* hős, hős-öreg | heldenmann, heldengreis; *ürt-iga* anderer name des *Pairāzta* (I : 101.). — *ürda-zätëy-es* (n. pr.): vid. *zätëy-es*. - *ürda-zot* fejedelmi ház | fürsten-, heldenwohnung. — *ürda-jëga* (n. pr.) «Heldenfluss», linker nebenfluss des flusses Kaltscha (ob. Dem. wol.). — *ürday jink, ürdat jink* «Helden-Wasser»; epitheton einiger flüsse des ostjakenlandes, z. b. des Emders, der Konda und anderer. — *ürdat voš* fejedelmi város heldenstadt; epitheton einiger ostjakenfesten: *Karë-pöspat ürdat voš*: vid. *karë*. — *ürday* (KK.), *ürdëy, ürtëy* hōsi | helden-, herren-, fürsten-; *ürday jink* heldenwasser. — ÉO. *ürt, ür*; KV. *ātër, ötër*; ÉO. *ürtëy*.

urt (AK.), KK. *vort* Dem. hír, üzenet | nachricht, kunde, botschaft; *urt joztem* (II : 52.) üzenetet átadni | nachrichten übergeben (eig. nachricht laufen). — *urt joztöt* hír jött | es kam eine nachricht; *üntpet-īmivet urtna jüztai* (II : 122.) von der schwiegermutter kam man mit einer botschaft. - *urt bidem* hírt küldeni | eine nachricht senden; vid. *vort*.

us, us-pa, us-ta (adv.) még, ismét | noch, wieder.

us, us I. (C.) adv. már | schon (— *ужь*).

us (AK.), KK. *vos* ásítás, okádás, rosszüllét, szédülés; szédülő, rosszul levő | gähnen, erbrechen, übelkeit, schwindel; übel, schwindelig; *usa* (lat.): *tëg-pa ankermedet-na ei-usa, toz-pa ankermedet-na ei-usa* (II : 114.) sieht man hierher, wird einem schwindelig; sieht man dorthin, wird einem in gleicher weise schwindelig. — ÉO. *üsëtlalem* gähnen. — Cf. zürj. *vos, vosni*; P. *ösni*, vomiren.

ūsem (f. *ūstam*) Dem., K. élni, lenni | leben, sein. — Cf. *ūdem*.

us-pa, us-ta (adv.): vid. *us* 1.

uč, uča köszönet | gruss. — *uč vërem* köszönni | grüssen. — *jim-ūdem uč vërem* (II : 130.) istenhozzádot mondani, búcsúzni | lebewohl sagen, abschied nehmen (cf. *peđa*). — ÉO. *uša, viša; uša verlem*. — Cf. zürj. *vidža olan?* bist du gesund? (grussformel).

ūč, ūš (K.) ruházat, ruha | kleidung, kleid. — *tav-ūš, tavuš* lóiga | (pferd-kleid) kummet: vid. *tav.* — *tūt-ūš; tūduš* (C.): vid. *tūt*.

uš nyírfa-tapló | schwamm am birkenstamme (чара). — *uš-jink* nyírfatapló-főzet | brühe aus dem birkenschwamme (wurde früher bei den Irtysch-ostjaken, wie noch gegenwärtig bei den nord-ostjaken, als medicin gegen verschiedene krankheiten getrunken). — ÉO. *uš*.

ūt, vöt vörös áfonya | preisselbeere (*vaccinium vitis idæa*), брусника. — *ūt-sëm* vörös áfonyaszem | eine preisselbeere. — SO. *ūl*. — Cf. *tavgi*-szam. *ūta* beere; jen. *ode*.

ūt: *Ūt-nānk jugop pai* (n. pr.) name eines kleinen bewaldeten hügels in dem besitzthume der Winter-Paschkin'schen jurten (Temlj. wol.). — Cf. KK. *vāt-nānk* (II : 88.).

ūtedem, ūtem (iter.): vid. *ūdem*.

ütem: vid. *üdem, edem*.

ūtmem (AK.) (mom.); *ūtmüdem* (fr.): vid. *ūdem*.

ūtta I. (C.) postp. über, gerade gegenüber; vid. *vätta*. — SO. *ūlti*; ÉO. *ulti*.

ūttedem (iter.): vid. *ūdem*.

ūtem (AK.), KK. *ūtem*: vid. *ūdem, ūdem*.

ūvedem, ūvetem inogni, inogva jární (pl. a részegről) | wanken, wankend gehen (z. b. von betrunkenen, vom boote).

V.

vada, vađa (C.) adj. ferde | schief. — *vada-sëm* (C.) ferdeszemű | schiefäugig.

vaderem, vārem epe | galle. — ÉO. *vošrem, voršem*.

vāgam (f. *vāztem*) (L, K.), KK. *vōgom* (*vōztem*) hívni; nevezni: kérni, kérdezni | rufen, nennen, bitten, fragen; *jigedivet vāgöt šermat* (II : 106.) er hat von seinem vater einen zügel. *puđdema vāgam* zu sich einladen: *nēyat vāztemen puđdemena* (II : 174.) wir rufen euch zu uns (beiden). — *vāgedem* (iter.). — *vāgīdem* (f. *vāgīttam* fr.). — Cf. *vēgem*. — ÉO. *vožlem, važlem*; SO. *rūgem*.

vāgaj, vāzaj (adj.): vid. *vāz*.

vāgat (L, AK.), KK. *vōgot vékony* | dünn: *vōgat* (*vāgot*) jermak dünne seide. — SO. *vōgol*.

vāgatmem (mom.): vid. *vāχtem*.

vāgattem, *vāgettem* (caus.) levinni a folyóhoz | herunter- (d. h. vom lande zum wasser) führen, herunterbringen (cf. *vāχtem*). — ÉO. *voçoltalem* ablassen, senken.

vāgedem, *vāgīdem*: vid. *vāgam*.

Vāglik-pūgot (n. pr.) Vaglikow'sche jurten am Salym.

vāga (C.) adj.: vid. *vada*.

vāχ (L, Dem., AK.), KK. *vōχ* vas, bronz, ércz; pénz, kopéka | eisen, bronze, metall; geld; kopeken (C.). — *vāχ-χūrup* vasdarab, vaskapocs | eisenstück, krampe. — *vāga-χōt* vasház | eisenhaus (in märchen). — *vāχ-sēm*: vid. *sēm*. — *vāχ-tapšāχ*: vid. *tapšāχ*. — *et-vāχ* (C.) vas | (einfach-metall) eisen. — *jem-vāχ*, *jim-vāχ* ezüst | (gut-metall) silber. — *kām-vāχ*: vid. *kām*. — *kart-vāχ*: vid. *kart*. — *nai-vāχ* (C.) tüzi aczél | (feuer-metall) feuerstahl; cf. *tūt-vāχ*. — *nemet-vāχ* bádog | (deutsch-metall) blech. — *nouva-vāχ*, *nova-vāχ* ezüst | (weiss-metall) silber. — *pétér-vāχ*: vid. *pétér*. — *sēm-vāχ* (C.) szemüveg | (auge-metall) brille. — *tit-vāχ*: vid. *tit*. — *tūrum-vāχ*: vid. *tūrum*. — *tūt-vāχ* tüzi aczél | (feuer-metall) feuerstahl, stahl des feuerzeugs. — *vānmētīt-vāχ* (-*vōχ*) = *vānem-ētītta-vāχ* tükör | (gesicht-schauen-metall) spiegel. — *vérdé-vāχ* réz | (rot-metall) kupfer. — *vāgan*, *vāχan* érczból, vasból való; vassal diszített; drága | metallen, eisern, mit metallverzierungen geschmückt; teuer; *vāgan* *nūr*, *vāgan* *saχ* mit metallplatten verzierte stiefel und kleider. — ÉO. *voχ*, *oχ*; *vérti-voχ*.

vāχsār (L, K., Dem.), KK. *voχsār* róka | fuchs. — *pégde-vāχsār*: vid. *pégde*. — *Vāχsār-iga* (n. pr.) «Fuchs-Greis»: name eines ostjakenfürsten aus der alten burg unweit der jetzigen Sargat'schen jurten (Nar. wol.). — *vāχsār-īma* nöstény róka | fuchsweibchen. — ÉO. *voχsar*; SO. *vokai*.

vāχta-vōje, *vāχte-vōje* (K.) kígyó | (? kriechendes-tier)schlange (cf. *vankem*).

vāχtem (f. *vāgattem*) (AK.), KK. *vēχtem* (f. *vēgettem*), (poet. *voeχtem*) leszállani, lejönni, a parthoz jönni | sich herablassen, herunterkommen, vom lande zum ufer niedersteigen. — *vāχtīdem* (fr.). — *vāgattem*, *vāgettem* (caus.) lehozni, levinni | hinunterbringen, hinabführen. — ÉO. *voçollem*; *voçoltalem* ablassen, sinken.

vai nyél, szár | schaft, stiel, griff. — *χandé-vai* ostornyé | peitschenschaft. — *kēže-vai* kés nyele, kardmarkolat | messerstiel, schwertgriff. — *lep-vai* a kéthegyű nyél nyele | schaft eines zweispitzigen pfeiles. — *íot-vai* a nyílvas nyele | pfeilschaft. — *ōyda-vai* a kopja nyele | speerschaft; auch als längemaas bei den früheren ostjaken (vid. *ōyda*). — *sōgot-vai*: vid. *sōgot*. — *tājem-vai*: vid. *tājem*. — *vajey* mit einem griffe, schaffe versehen; *vajey* *kēže* messer mit einem stiele.

Vai-jega (n. pr.) nebenfluss des *Katém* (Kl. Kond. wol.).

vaidem (f. *vaïttam*), *vajedem* (f. *vajettam*) K., KK. *voidem*, *vojidem* (f. *voïttem*, *vojïttem*) lefeküdni, feküdni, aludni | sich niederlegen, liegen, schlafen. — *kut ödém vaïttai* mély álomba merülni | in einen tiefen schlaf verfallen. — *it-vaidem* lefeküdni | sich niederlegen; *it ent vaïtt* (II : 166.) er legt sich nicht nieder. — *vaideptem* (K. *voideptem*) (caus.) lefektetni, elaltatni | einschläfern; *vaideptüdem*, KK. *voideptüdem* (fr.). — *vajemdem*, *vojemdem*; *vajem-däjem* (pass.) elaludni | einschlafen. — ÉO. *voijemlem*, *voijemtlajem*.

vajey (adj.): vid. *vai*.

valsám nyílfaragáshoz használt gyalu | hobel, dessen man sich beim Pfeilschnitzen bedient. — *valsántem*, *valsántem* faragni (nyilat) | schnitzen (z. b. pfeile); *íot valsántem* pfeile schnitzen; *íga íot valsántomen ómést* (II : 78.) der alte sitzt pfeile schnitzend. — ÉO. *valsám*, *valsēm*, *volšam* span.

van (adj.) rövid; közel | kurz; nahe. — *van namas* (II : 184.) kurzer verstand; *χου ūdāi*, *van ūdāi* hosszú, vagy rövid ideig volt | lang oder kurz (долго-ли, коротко-ли) in märchen. — *vana* adv. (lat.) közelre, magához | nahezu, zu sich: *vana jūxtem* sich nähern. — *vana tādem* zu sich ziehen, zusammenziehen. — *vanen* (C.), *vanna* (loc.) közel | nahe. — *vanetta* (C.) adv. a közelből | von der nahe her. — *van-oxter* (dim.) C. — ÉO. *van*; *vanén*, *vanna*; SO. *vanelta*.

vānda, *vānta* meredek part, meredek földfok | steiles ufer, landspitze eines steilen ufers. — *Katteda-vānda* (n. pr.): vid. *Katteda*. — *Sanžai-vānda*: vid. *Sanžai*. — *unt-vānda*: vid. *unt*.

vanda, *vanta* (KK.) postp. míg | bis: vid. *unda*; *χuna-vanda* (-*vanta*) (KK.) míg | bis wann: vid. *χun-unda*.

vandat I. (C.) forgács | span. — SO. *vandal*, ÉO. *vontél*.

vānder, *vāndér* (I., AK.), Dem., KK. *vōndér* vidra | otter, fischotter (lutra vulg.), *выдра*. — *χui-vōndér*, *χο-vāndér*, *χui-vāndér* hím vidra | ottermännchen. — ÉO. *vōndér*. — Cf. zürj. *vurd*; votj. *vudor*.

vanχ I. (C.), KK. *vonχ* gödör, barlang | grube, höhle. — *vōje-vonχ*: vid. *vōje*. — ÉO. *ονχ*. — Cf. sam. jur. *vāy*; tavgi. *bánka*.

vanχsem (K.) gyalulni, megfaragni | hobeln, behauen (cf. *vanģisem*). — ÉO. *vonχlem*.

vankem (f. *vanktem*) mászni | kriechen. — *vankmem* (mom.). — ÉO. *vanχlem*, *vanχilalem*; *vanygemlem* straucheln, stolpern.

vānta: vid. *vānda*.

vanta (postp.): vid. *vanda*.

vantem (f. *vantedem*) kérni; egybehívni; vezetni | bitten; zusammenrufen (viele; von wenigen gewöhnlich: *vāgam*); führen: *vantedem*, *vantetem* (iter.). — ÉO. *vantétalem* führen, leiten.

vanča, vanža gyp | gras, rasen. — *tör-vanža, tou-vanža*: vid. *tor, tou*. — ÉO. *vanži*.

vānem arcz | gesicht. — *kēže-vānem* késpenge | (messer-gesicht) messerklinge, messerschneide. — *vāimay* arczos | gesicht habend. — *vāimay* arczū | mit einem gesicht versehen: *zoi-vāimay* mit einem menschengesichte; *kāh-vāimay* mit dem gesichte eines steinfuchses; *kāt-vāimay* mit zwei gesichtern; *kāt-rāimay* *kēdēy kul* (II: 82.) mit armen versehener teufel mit zwei gesichtern. — *tūrum-vāimay, tūrum-vāimay* mit dem gesichte eines gottes. — *vānmētittvāz* = *vānem-ēttitta-vāz*: vid. *vāz*. — Cf. osztj.-szam. *vuend, vand*.

vāngisem (Dem.) *vāgni, szabni* | schneiden, zuschneiden (cf. *vānzsem*). — ÉO. *vāntišlem*.

vāimay, vāimay: vid. *vānem*.

vāipesem (f. *vāipestem*) horgászni | angeln (cf. *venepstem*).

var czége | stromwehre beim fischfange. — *var-žul* czégében fogott hal | fisch, der mit hülfe der stromwehre erbeutet wird. — *var-löz* czége zuga | ecke der stromwehre. — *var-tīliš* (C.) czége hava | lachwehre-monat, der 4. monat. — *varēy* czégéhez való | zur stromwehre gehörig; *varēy mēg-žoi* czégés ember | (poet.) mann, auf dessen gebiete die stromwehre errichtet ist; mann, der sich mit dem fischfange mit hilfe einer stromwehre beschäftigt.

vāres lószőr; fark | pferdehaar (cf. russ. *ворсѣ*): schwanz (C.). — ÉO. *vāras, varas*.

varesem, varësem; varesīdem, varēsīdem (fr.) (KK.): vid. *vëresem*.

varjūi varjú | krähe. — *varjūi-tīliš* varjú hava | krähen-monat, der 13. monat. — ÉO. *vorēyga, vorņa, vorgia*; SO. *urji*. — Cf. jur. *hārona, haryja; varje*.

vārsēm (f. *vārsedem*) hasadni, ketté válni | platzen, bersten, in zwei springen. — *ānktīdam vārseda juvet* (II: 156.) meine rippen drohen zu platzen. — *vārsožindem* id.

vāsa, vāsē récze | ente. — *vāsa-mōž* récze-fiók | (ente-junges) entlein, junge ente. — *vāsa-ŋot* réczyenyil | (ente-pfeil) pfeil für wasservogel (hat oft zwei spitzen und immer zwei kleine, in die entgegengesetzte seite gerichtete häkchen, die das zu tiefe eindringen des pfeiles in den vogelkörper verhüten: vid. Irt.-Ostj. II. tafel I.). — *vāsa-pit*: vid. *pit*. — *vāsēy* (adj.); *vāsēy-mēg-žui*: vid. *mēg-žui*. — ÉO. *vasa, vasi*; SO. *vāsez*. — Cf. votj. *vatsi, vati*.

vasa (K.) (= *vanža*?) ? fű | ? gras: *čāns vasa* *čtman žar* *ōmēt* (II: 160.) sie setzt ihr knie auf die graserzeugende ebene. — Cf. zürj. *vasta* wassergewächse.

vasedem, vasetem (f. *vasettem*) a szabad vizre kihaladni | auf einen freien platz des wassers herausfahren. — *nēk vasedem* a partról a viz közepe felé haladni | vom ufer der mitte des wassers

zu fahren. — *vasozindem* schnell auf einen freien platz (z. b. in die mitte des zimmers) herauskommen. — *metta mūdēy žōt sujedīva met ōdēy žoi paqēt tum vasozindōt* (II: 96.) aus einer der ecken des mit einem vorderteile versehenen hauses sprang dann eines mannes sohn (in die mitte des zimmers) heraus.

vasta I. (C.) zöld | grün; vid. *vosta*.

vat: vid. *rot*.

vata, veda, veta, vēta rénszarvas | rentier. *vata-tant* rénzuzmó | (rentier-korn) rentiermoos. — *vata-tōn*: vid. *tōn*. — ÉO. *vēla, vēli*; SO. *vēla, vēli*.

vateta KK. postp. (poet.) -ként, -kép | gleich. — *tunk-juqa vateta pata karyōt* (II: 84.) gleich einem stücke geraden holzes fiel er (d. h. spaltete er sich) in zwei. — ÉO. *vola* statt.

vātnay, vātnank KK. (*vāt-nānk?*): *pōi-juž vātnay sitay nēp ot menū* (I: 88.) in das aus espenholz gezimmerte grab geh du nicht; *avet sar vātnay ūnday ket te-odēntet* (II: 94.) sie fingen die aus dem inneren kommende, dem gänsegesnatter ähnliche(?) rede an (*vātnay* unübersetzt); cf. *ūt-nānk*.

vātta (vocalis elōtt *vātt*) adv. át, keresztül | über, quer. — *vātt ōmasta poiŷ ur* (II: 216.) ein quersitzender mit espen (bewachsener) landrücken; *sārat vātta nārtat vātta vērmen žūt-joy žuina tāgēttāi* (II: 114.) die über das meer (hinüber)geworfene brücke wird von 60 mann bewacht. — *vātta-menem ātmenni* | hinübergehen. — *vātta-tāvem āthozni* | herüberbringen; *kēžeat vāttatāvājem* mit dem messer durchschnitten werden. — *vātta-tādem, -tādesem āthúzni* | herüberziehen. — ÉO. *vatta*.

vāttay gazdag, módos | wohlhabend, reich.

vattap gyalu, vakaróvas | hobel, schabeisen. — *vattap-nur a gyalu fogója* | schabeisengriff. — *vattem* I. (C.) gyalulni, vakarni | schaben, hobeln. — SO. *valtap*; ÉO. *vołtēp* hobel: SO. *vałtem*; ÉO. *vołtlem*.

vat vékony, szűk | dünn, schmal, eng. *vat-žar* mozdíthatlan fapad, ágyállvány | (eng-fläche) unbewegliche hölzerne bank, bettgestell. — *vat-juž* sumpfporst (ledum palustre); борульничъ. — *vat-kurēp* vékonylábú | dünnfüßig, -beinig. — *vat-tant zab* | (schmal-korn) hafer (ÉO. *vas-lant*). — *vat-tēi-kēže* hegyes kés | (dünn-spitze-messer) scharfes messer. — *vat-tēipe* hegyes | (dünn-spitzig) spitz. — ÉO. *vas*. — Cf. *voj. vestszi*.

vač (C.): vid. *voč*.

vačai térdalatti inak | blutgefäße und muskeln, welche sich unter dem knie befinden (подколенная жила). — *sōgot-vačai* (II: 92.) wadenmuskeln (?).

veda, vedā, veta: vid. *vata*.

vēdat (C.): vid. *vēt*.

vedem (pl. *větmet*) velö | mark. — SO. *vělem*; ÉO. *vělem*. — Cf. zürj. *vem*; votj. *vijim*.

vedem (f. *vettam*) fogni (vadat v. halat), ölni | fangen, tödten. — *űz vedem tetvészni* | (kopf-haschen) ungeziefer auf dem kopfe suchen. — *vedidem* (fr.). — *vedidemem* (mom.). — *magát man nűrém-vője, unt-vője vedidemem-ne* (II: 148.) als ich früher elentiere und rentiere erbeutete. — *vetmem* (mom.).

vedőz; *vilaz* (C.) iszap, sár | flussschlamm, schmutz, kot. — ÉO. *vošlay*.

vedőy szép | hübsch, schön (gew. von gesicht); cf. *vet*.

veg, vei erö | kraft, stärke. — *vegem ent jűgűtt erömtöl nem telik* | bei mir reicht die kraft nicht aus. — *man vegem žötöt eröm kifogyott* | ich bin von kräften gekommen, ich bin müde geworden. — *két-veg kézerö* | armkraft, händekraft. — *kur-veg láberö* | beinkraft, fusskraft. — *pőroz-veg haserö* | bauchkraft. — *čené-veg háterö* | rückenkraft. — *vegey erös, hatalmas*; erös ember, hös | stark, kräftig, rüstig, mächtig; starker mann, held; *metta vegeyet mendet?* (II: 78.) was für helden ziehen vorbei! — *vegey jűnk* (stark-wasser) kraft-wasser (in märchen). — SO. *vok*; ÉO. *vei*; SO. *vokj*; ÉO. *veij*. — Cf. zürj. *vin*.

vězem (f. *vězettam*) KK.: vid. *cāztem*.

vei: vid. *veg*.

vejem (f. *vedem*) venni | nehmen; (c. instr.) *ladű, mujat nűyat veje!* (II: 152.) väterchen, nimm uns frauen! — *nűy vejem nösűlni* | eine frau nehmen, heiraten (von männern). — *nűya vejem nűl venni* | (jemanden) zur frau nehmen (ÉO. *nűna vělem*). — *vejidem* (f. *vejűtem*) (fr.). — ÉO. *vělem*.

věl, vēle, vēlek magános, nőtlen, férjtelen | einsam, unverheiratet. — *věl-žoi, vēle-žoi* űtölen ember, özvegy | unverheirateter mann, wittwer. — *žui-věle* (C.) özvegy ember | wittwer. — *ney-věle* (C.) özvegy asszony | wittwe. — *věl-nűy* özvegy asszony | unverheiratete frau, wittwe. — *věl-nűy-aya* (poet.): vid. *věl-nűy*. — *věl-őnda* (poet.; II: 202.) egyhegyű kopja | einspitziger speer. — *věl(e)-ort* nőtlen szolgál | lediger knecht. — *věle-ordėp* zum ledigen knecht, zur ledigen magd gehörig. — *věl-ort-ima* férjtelen szolgáló | ledige magd. — *věle-tėg*: vid. *věle-ört*. — *věle-tėgep*: vid. *věle-ordėp*. — *vělek-jűž-tiűš* (C.) monat der verödeten bäume, der 7. monat. — ÉO. *vel, vēle*; SO. *vellez*; ÉO. *vel-žo, vėla-žo, vel-nė*.

venep I. (C.) horog | angel. — *veneptem* (C.) horgászni | angeln (cf. *vanpesem*). — ÉO. *vanėp* schifferhaken.

venė, venš homlok, arcz, ábrázat | stirn, gesicht (cf. *vet*). — ÉO. *venž, venš, veš*. — Cf. osztj.-szam. *vand, vanže*.

vej vő; sógor | schwiegersohn, schwager. — *vej-žoi, vej-žui* vőlegény | bräutigam. — ÉO. *vej*; SO. *voj*; ÉO. *vej-žo*. — Cf. votj. *vin*.

vēr, *ver* dolog, cselekedet; úgy | sache, tat, geschäft, handlung. — ÉO. *ver*.

ver I. (C.): vid. *vēr*.

vēradem, *vērantem*, *vērasem*: vid. *vērem*.

verde (adj.): vid. *vērde*; *verdoztep* (C.) adj. vöröses | rötlich; *verda'at*, *verdagat* (C.) etwas rotes. — *verdežek* (C.) adj. rötlich.

vēredem felkölteni; fölserkenni | aufwecken; aufwachen. — *vēredājem* (pass.) fölserkenni | aufgeweckt werden, erwachen. — *vērdemem* (mom.) fölserkenni | erwachen. *vērekendem* aufwachen. — ÉO. *vērētlajem* erwachen.

vērem, *verem* (f. *vērdam*, *verdám*) csinálni; készíteni; válni, lenni | machen; werden. — *nuy žōten pāsāt* (instr.) *vēre* (II : 14.) mache ein zeichen an deinem hause; *totēn ūtta žoneu ūreda en vērdeu* (II : 162.) unsern dort lebenden könig wollen wir nicht aller sachen berauben. — *žianka vērdešen* (II : 172.) wollen wir schwestern werden. — *āt vērōt* es wurde nacht; *žatt vērōt* es wurde tag; *i-kes vērōt* (II : 28.) (er machte einmal d. h.) fort war er; *ei vērem-pa endam* (II : 106.) auf nichts acht geben, sich um nichts kümmern. — *vēr vērem* dolgot végezni | eine tat verrichten. — *vēradem* (f. *vērattam*) fáradni, dolgozni | sich bemühen, arbeiten; *tožūi vēradem* (II : 120.) fortzukommen suchen; *ūaurem tāida vēradem* kinder zu bekommen sich bereit machen. — *vēray* csináló, készítő | machend, arbeitend; *vēray-žoi* (-žui) készítő, gyártó, munkás | (arbeitend-mann) arbeiter. — *vērantem* machen, arbeiten; *žōt vērantem ort-nēy-ima* (II : 90.) im hause arbeitende sclavenmagd. — *vērasem*, *vēresem* (augm.). — *vēridem* (fr.). — *vērmem* (mom.). — ÉO. *verlem*; *vertalem*; *verililem*.

vēresem, *vēresīdem*: vid. *vēresem*.

vērmem: vid. *vērem*.

versemem, *versemīdem*: vid. *vēresem*.

ves, *vesey*: vid. *vēs*. — *vestem* (C.) durchlöchern, löcher machen.

vēs ? flohkrebs (*gammarus pulex*). — *vēsey* (adj.): *Vēsey-tör* n. pr. name eines see's in dem gebiete der Weit-Sogom'schen jurten (Kl. Kond. wol.).

vēs: vid. *vēs*.

veskar (C.) viszketés; rüh | jucken; krätze. — ÉO. *voskar* warze.

vestem (C.): vid. *ves*.

vēs, *vēs* mamut | mammut. — *Vēs-iga* (n. pr.) «Mammut-Greis»: ein wassergeist (die ostjaken stellen sich das mammut als ein übernatürliches wesen, viele als einen geist vor: als einen solchen nennen ihn die Konda-wogulen *Vil-kis*). — *Vēs-oxta* (n. pr.) name eines punktes des steilen ufers der Konda, 8 werst unterhalb der Boltscharow'schen jurten, wo ein wasserwirbel, welchen man

als sitz eines mammut's ansieht, beobachtet wird. — *vēs-teu* mammut-
esont | (mammut-knochen) mammutzahn. — *vēs-tut* mammut-
rachen. — Hierher kann noch das Was-Jugan'sche: *vēs-mūgol* (= *vēs-mūgot* Ir., K.) (mammut-leber) steinkohle beigefügt werden.

vēt öt | fünf (5). — *vēt-γat-joy* tizenöt | fünfzehn (15). — *cēt-joy* ötven | fünfzig (50). — *cēt-söt* ötszáz | fünfhundert (500). — *cēt-tēta*: vid. *tēta*. — *vēt-ūgop* ötfejű | fünfköpfig. — *vēdat* (C.) ötönként | je fünf. — *vētmet* ötödik | der fünfte; *vētmeta* ötöd-
ször | zum fünften male.

veta: vid. *vata*.

vetmem (mom.): vid. *vedem*.

vetmet: vid. *vēt*.

vet lám, ime | ja, doch (= ВѢДЬ). — SO. *vidi*.

vet arcz, ábrázat | gesicht; cf. *venj*. — *Tāran-vet*: vid. *Tāran*. — *vedij* (adj.) gesicht-; hübsch. — *vetpe* (adj.); *ei-vetpe*: vid. *ei*.

velem, vitem szándékozni, kezdeni | gesonnen sein, anfangen: *ūta vetet* (II : 108.) sie begannen zu leben. — ÉO. *ritsalem, utselem* gesonnen sein, wünschen.

vigai szür; darócz, daróczszür | oberrock (C.); schlechtes tuch, rock aus schlechtem tuche (gegensatz zu *nui*).

Vigel-tör (n. pr.) Вигельскій соръ; grosser see, der sich südlich von den Sommer-Puschtin'schen jurten (Kl. Kond. wol.) befindet.

vigem I. (C.): vid. *végem*.

vinā pálinka | wein, branntwein (= ВИНО). — ÉO. *vina*.

vintovka puska fajta | drehbüchse (= ВИНТОВКА).

vijydem (C.) csuklani | stammeln.

vié, viš határ | grenze. — *viša, viča* postp. (lat.) -ig | bis. — *višvet, vičvet* (abl.). — *čānē vičvet čupa zojāi* (II : 62.) bis an die knie wurden ihm (die beine) in stücke gehauen. — ÉO. *uš*. — Cf. zürj. *vūt*.

vit, vēt (adv.) a vízből a part felé, a parttól a szárazföld felé, az ajtótól a szobába | vom wasser dem ufer zu, vom ufer dem lande zu, von der tür in's zimmer. — *vit-γanumdem* parthoz érni | an's land stossen. — *vit-joztéptem* a parttól fölhozni, az ajtótól a szobába hozni | vom wasser an's land bringen, vom ufer in's land bringen, von der tür in's zimmer bringen. — *vit-juvem* a parttól följönni | an's land steigen, vom ufer an's land kommen. — *vit-kattem* a parthoz fogózni, kikötni | landen. — *vit-küdem* partra kelni | an's ufer steigen, springen. — *vit-menem* a parttól fölmenni | (aus dem boote) an's ufer gehen, vom ufer dem lande zu gehen. — *vit-nācērmem* a partra ugrani | an's land springen. — *vit-ńeresem* a partra vinni | vom wasser landwärts nehmen. — *vit-pūgot* (AK.) temető | friedhof; cf. *nēp*. — *vit-tüvem* partra hozni | an's land brin-

gen, vom ufer landwärts bringen. — *vit-tapken* fölfelé futni (a part irányában) | landwärts laufen. — *vit-udem* a part felé úszni | an's ufer schwimmen. — *vit-vāgam* a partra fölhívni | an's land rufen, vom ufer in's land rufen. — *vit-éüzem* a parttól fölfelé távozni | landeinwärts gehen. — *vitpa, vèpa* (= *vit-pa*) a part felé levő | hinten sich befindlich (z. b. vom flusse oder dessen ufer an gerechnet). — *vitpeja* postp. (lat.) a part felé | hinter (mit acc.), in der richtung vom lande od. ufer. — *vitpena* (loc.) postp.: *pūgot vitpena* hinter dem dorfe. — *vitel, vètel* (adv.): vid. *vit*.

vítax (C.): vid. *vedax*. — *vítxadem* (C.) bepiszkolni | besudeln.

vitem: vid. *vetem*.

vèda, vèta: vid. *vata*.

vég kiáltás | schrei; *végem* (f. *végdem*) kiáltani, ordítani, hangosan sírni | schreien, heulen, laut weinen. — *vigem* (C.). — Cf. *vāgam*.

vékér: *šékér-vékér* (II: 204.): vid. *šékér*.

vènkem vlmín rajta maradni, rajta akadni | sich halten an etw.: *notoda vāres ēgattai, vāres ent vènket* (II: 148.) hängt man ihm ein haar an seine nase, das haar würde sich nicht halten.

vènpredem meghúzni, feszíteni | anziehen, spannen: *vènprekindem* (II: 148.) id.

vér (*ver* C.) vér | blut. — *ver-sēm, vèr-sēmíta*: vid. *sēm*. — *vèray* (KK.), AK. *vèrèy véres* | blutig; *vèrèy-kurpè* mit blutigen füssen versehen; *vèrèy-kurpè sarèy tat* (epitheton des krieges). — *vèraype* (KK.) adj.: vid. *vèray*. — *vèrdarsey* (II: 86. KK.) (ob = *vèr-agèrsey*?; vid. *tagèr*) adj. (poet.)? véres | ? blutig; *vèrdarsey tusom* blutiger(?) knochen. — *vèrúay* (II: 210.) blutig. — ÉO. *vér; vèrèy*. — Cf. zürj., votj. *vir, ver*.

vèrde (*verde* C.); poet. *vèrдем* adj. vörös, vöröskés | rot, rötlich, orange (cf. *vèr*- «blut» és *-de, -te* hasonlító szócska). — *Vèrde-žõt* (n. pr.) «rotes haus»; ehemalige heilige stätte der Zingalin'schen ostjaken am abhange des hügels *Vožèy-unt*. — *vèrde-jinkpe* (poet. *vèrдем-jinkpe* II: 26.) mit rötlichem wasser: *Vèrдем-jinkpe Kèver-χυš-χοι úrday jink* (II: 26.) n. pr. «rotwässeriges heldenwasser des *Kèver-χυš-χοι*», beiname der Konda. — *vèrde-tanzpe* (poet. *vèrдем-tanzpe* II: 36.) adj.: vid. *tanz*. — *vèrde-tera* vörös festőfü | rote färbewurzel (*galium boreale*); vid. *ter*. — *Vèrde-tör* (n. pr.) «roter see», in dem gebiete der Njurkojew'schen jurten (Kl. Kond. wol.). — *vèrde-vāx*: vid. *vāx*. — *vèrdežek* (adj. dim. vöröses | rötlich: vid. *verdežek*. — ÉO. *vèrti; vèrti-vož*.

vèresem (f. *vèrestam*) (I., AK.), KK. *varèsem* felöltözni | sich kleiden, anziehen. — *sax-úvr* *vèresem* ruhát és csizmát húzni | kleider und stiefel anziehen. — *vèresüdem* (f. *vèresüttam*) (I., AK.), KK. *varèšüdem* (fr.). — *vèrestem* (caus.) öltöztetni | kleiden; *titem-*

vāyta sālaja vērestājem (II: 202.) mit klingelndem silber wurde ich geschmückt. — *vēsemem* (mom.). — *vēsemīdem* (fr.).

vērēy (adj.): vid. *vēr*.

vēriņay (adj.): vid. *vēr*.

vēs, ves lyuk, nyilās | loch, öffnung. — *χōt-χōnēy-vēs*: vid. *χōnēy*. — *īot-vēs* orrlyuk | nasenloch. — *tūp-vēs*: vid. *tūp*. — *vēsēy, vesey* (adj.) lyukas | löcherig. — *vestem* (C.) lyukasztani | durchlöchern. — *ĒO. vēs*; *vēsēy*. — Cf. zürj. *vošla*; votj. *ušto*.

vēt, vētet, vētpa (*vētpeja, vētpena*): vid. *vit*.

vōdem lenni, ēlni | sein, leben: vid. *ūdem*. — *vōtmem* (mom.).

vōdey (C.) szeles | windig: vid. *vōt*.

vōdēm (K.) adj. visszatetsző | widerlich.

vōdoz adj. gyér, kevésse benőtt | licht, schwach bewachsen; *vōdoz jenk* gyéren nőtt, alacsony térség az erdőben | lichte, niedrige stelle im walde.

vōgom (Dem.): vid. *vāgam*.

vōgot (KK.) adj.: vid. *vāgat*.

vōχ (KK.): vid. *vāχ*.

voχsàr (KK.): vid. *vaysàr*.

voχta-vōje, voχte-vōje (KK.): vid. *vayte-vōje*.

voi, vi zsír, faggyú | fett, talg. — *ĒO. voi*.

vōi: vid. *vōje*.

voidem, vojīdem (f. *voitem, vojītem*) (KK.), *voideptem* (KK.):

vid. *vaid m*.

vōindep (C.) bogynak való kosár | beerenkorb. — *vōindem* (C.); KK. *vōndēm* (f. *vōntēm*) bogyót szedni | beeren pflücken. — *ĒO. vōnsip*; *vōntēm*.

vōitmēm (mom.): vid. *vōtmēm*.

vōje, vōi (I., AK., Dem.), KK. *vōje* állat (általában s egyes különös állatfajokra alkalmazva) | tier (im allgemeinen und auch für spezielle tierarten, z. b. elentier, rentier, pferd, bär, vogel u. s. w. gebraucht). *ūuret nūt-sōt vōi sōgēva vaŋgisājet* (II: 10.) aus häuten von 80 elentieren waren riemen geschnitten; *vōjēyēn atpega vordundēyēn* (II: 28.) die rentiere sprangen nach vorne; *Mordamēg-χoi tōχtēy-kurpē jim vōjet tēg-ja tāvet* (II: 30.) des südländers schöne tiere mit beflügelten beinen (pferde) brachten sie mit; *vōje jūgutta χou mēgà* (II: 142.) in ein so entferntes land, wohin zu gelangen nicht mal einem tiere möglich ist; *vōje mārēy ei nūt* (II: 90.); *vōje niņay ei mār* (II: 90.): vid. *mār*. — *vōje-vonχ* medvebarlang | (tier-höhle) bärenhöhle. — *ēne-vōje jávor* | (grosses-tier) elentier (cf. *noχ*). — *χūdem-ōt-vōje háromēves jávor* | dreijähriges tier, dreijähriges elentier. — *χūt-vōje*: vid. *χūt*. — *jēm-vōje, jim-vōje* medve | (gutes tier) bär; *jēmēy-vōje*: vid. *jēmēy*. — *jīnk-vōje* (C.) hód | (wasser-tier) biber. — *nāyē-vōje*: vid. *nānk*. — *ūrēm-vōje*: vid. *ūrēm*. — *ōdēy-vōje* derék ember | (erster vogel) fig.

braver mann. — *orøy-vöje* K.: vid. *or*. — *pulaz-vöje*: vid. *pulaz*. — *röp-vöje* (C.): vid. *röp*. — *roz-vöje* (KK.): vid. *roz*. — *tegetta-vöje*, *tégetta-vöje*: vid. *tegetta*. — *töztény-vöje*: vid. *töztény*. — *unt-vöje*: vid. *unt*. — *vazte-vöje*: vid. *vazte*. — *čiš-vöje*: vid. *čiš*. — *vöjey* (I. AK.), KK. *vöjey* állati | tier- (elentier-, rentier-, bär-, vogel-); *vöjey-űzpe* mit tierköpfen geschmückt. — ÉO. *vöi*; SO. *vájax*; KV. *üi*.

vöjem (f. *vodem*) KK., Dem. *ujem* (f. *udem*) látni; tudni | sehen; wissen. — *mant zoda-jānzat voden* du wirst mich morgen sehen. — *vöjemdem*: vid. *voidem*.

vöjey, *vöjey*: vid. *vöje*.

vöjüdem: vid. *voidem*.

völbay adj.: vid. *völöp*.

völöp (pl. *völpet*) 1. bunkós nyíl | klumppfeil; 2. ? a hímrecze fényes nyaktollai | ? glänzende federn an den flügeln eines entrichs. — *völbédát jévdem* mit einem klumppfeile schießen. — *völöp-íót* bunkós nyíl (evet számára) | klumppfeil für eichhörchen. — *völbay*, *völpay* adj. — *soi-völpay*: vid. *soi*.

vön (Dem.) váll | schulter; cf. *teyer*. — *ega ömētken i vönēt* (II : 16.) sie setzten sich neben einander, schulter an schulter. — SO. *vän*.

vöndér (Dem., KK.): vid. *vändér*.

vöndem (f. *vönttem*) KK.: *voindem*.

vönz: vid. *ranz*.

vönzlijem szemmel inteni, kaesintani | mit den augen blinzeln. — *ort-nēy-imeja éne sēm vönzlijäi* (II : 46.) er machte der sclavenmagd mit dem grossen auge ein zeichen. — ÉO. *vönxa-sēm* schieläugig.

vönt hegy, domb, meredek part; erdő | berg, hügel, steiles ufer; wald; vid. *unt*, *vānda*. — ÉO. *vönt*.

vör: *vör és-zör-(zür-)iga!* (schattenbildgreis) betrüger! (als schimpfwort); *vör jigtap-éstap* (II : 106.) vaterloser! elternloser! mann (frau) unbekannter herkunft! (als schimpfwort); *vör jigtap-éstap éva űstan!* (II : 6.) ein elternloses mädchen bist du!

vör: *vör-tapkem* nyargalva futni | im galopp laufen.

vördemdem, *vördumdem* előre rohanni, elfutni | sich (nach vorne) reissen, fortlaufen; cf. *vortem*.

vorittem lopni | stehlen (воровать).

vörmem (II : 22.) entstehen, geboren werden. — *vörtem* okozni | verursachen, anstiften. — *vörtnem* (mom.) támadni, keletkezni | entstehen: *éne vresš vörtmet* (II : 22.) es entstand ein grosser streit. — ÉO. *vör*, *ür* ursache.

voronka fekete ló | schwarzes (= вороной) pferd; *voronka-pünép* adj. mit rabenschwarzen haare (von pferden).

vöröp ? keresztorrú madár | ? tannenheher, ронжа.

vorotzumdem: vid. *vortem*.

vört (KK.): (in *vočum-vört-iga*: vid. *voš*) hős, fejedelem | held, fürst; vid. *ürt*.

vort (KK.) hír | nachricht; vid. *urt*. — *vort-çoi* (pl. *vort-jaj*) KK. üzenethordó férfiak a menyasszonykérés alkalmával | vermittler beim freien, d. h. männer, die während der werbungsverhandlungen zwischen den beiden parteien die nachrichten überbringen.

vortem taszítani | stossen, anstossen. — *nik-vortem* a parttól eltaszítani | vom ufer stossen. — *vorotzumdem* id. — Cf. *vor-déndem*.

vörtem, *vörtmem*: vid. *vörmem*.

vos (KK.): vid. *us*.

vosta; *vasta* (C.) zöld, zölde, zöldeeskék, sárga | grün, grünlich, grünblau, grüngelb, gelb; *vosta-tera*: vid. *ter*. — ÉO. *vosta*, *vosti*.

vožem, *vočem* halászszerzőm neve | eine art fischreuse (важань; vid. II: Russ. Üb., s. 105); *vožem* ömsem od. *vožem* (f. *vočem*) bei der fischreuse des fanges wegen sitzen; *vožemat vožem* (II: 160.) mit hilfe einer fischreuse (*vožem*) fischen. — ÉO. *vöšém*, *üšém*. — Cf. zürj. *vodž* fischwehr.

voč, *vočëj*: vid. *voč*.

voča (*voča*): *čapa*, *voča pīdem*, vid. *čapa*.

vočem: vid. *vožem*.

vočum-vört-iga: vid. *voš*.

voš, *voč* (vocalis elött így is: *voš*, *vož*) vár, város, földvár | burg, stadt, festung, erdfestung (городокъ). — *Voč*-(*Voš*-)*itpa* (n. pr.) «burg-vordere»; Zingalin'sche jurten (Nar. wol.): den namen hat das dorf seiner lage vor dem hügel, worauf sich die reste der burg 'Tāpar-voš befinden, zu verdanken (bei CASTRÉN *Vadš-itpa* «dorf unter der burg», «Reiseber. 1845—49.» s. 42.). — *Voš-jega* (n. pr.) «burg-fluss»; so werden im ostjakischen norden viele flüsschen genannt, an deren gestaden burgüberreste sich befinden (vid. «Rev. Orient.» 1900, IV.); *Voš-jega-voš* (n. pr.) «burg an dem burgflüsschen»; diese burg hat ihren namen vom flusse *Voš-jega*, welcher sich in den see *Ebëtta-tör* ergießt, erhalten, während wiederum der fluss nach der stadt benannt ist (früher muss die burg einen anderen namen gehabt haben. Überreste dieser burg, welche noch jetzt für heilig angesehen werden, sieht man auf dem linken ufer des genannten flusses, 4 werst von den Schumilowischen jurten [Kl. Kond. wol.] entfernt). — *voš-kattëj* városi kikötő | burg-landungsplatz; landungsplatz bei einer stadt; *Voš-kattëj* (n. pr.) namen zweier orte: 1. der früheren ostjakischen ansiedelung an dem flusse Nasym (Temlj. wol.) und 2. eines ortes unweit des dorfes Gr. Altym (Berez. bez.). — *Voč*-(*Voš*-)*oçta* (n. pr.) «burg-obere»: vid. 'Tāpar-voš; *Voš-oçt-ima* (= *Voš-oçta-ima*)

(n. pr.): vid. *Astanai*. — *Voš-oŕta unt* name eines hügel, neben den Zingalin'schen jurten, unweit des hügel *'Tuges-unt*. — *voš-närt várhid* | (burg-brücke) landungsgerüst bei einer burg. — *voš-pai várhalom, várrom* | (stadt-hügel) überreste einer alten erdberg (городище). — *Voš-sőjem* (n. pr.): vid. *sőjem*. — *voš-tēt* a város egész népessége | (stadt-voll) die ganze bevölkerung einer stadt; *voš tēda ēne porē nuŕ vēre* (II : 94.) bereite du für die ganze stadt-bevölkerung ein grosses fest (ÉO. *voš-tēl*). — *voč-ūŕ* a város fejedelme | (stadt-haupt) stadtfürst, haupt der stadt. — *voč-ūrt* a város ura | (stadt-fürst) stadtfürst, gebieter der stadt; *vočum-ūrt-iga* (AK.), KK. *vočum-vört-iga* gebieter der stadt (epitheton der ostjaki-schen fürsten, da jeder ein städtchen und die angrenzende gegend beherrschte). — *Eliŕ-ai*, *Eliŕ-āret-voš*, *Xārda-voš*, *Xūt-voš*, *Jāvettakēpe-ŕui* 'Tāpar-voš, *Karē-pōspat ŕdat-voš*, *kittay-voš*, *Oŕajān-voš*, *Rut-voš*, *Tunk-poŕ-voš*, 'Tāpar-voš, *Voš-jega-voš*: vid. *Eliŕ*, *Xārda*, *Xūt*, *jāvedem*, *kārē*, *kittay*, *Oŕajān*, *rut*, *Tunk-poŕ*, 'Tāpar, *Voš-jega*. — *vočēŕ*, *vožēŕ*, *vošēŕ* városi | städtisch, zur stadt, burg gehörig; *vočēŕ-ŕui* (-ŕui), *vošēŕ-ŕui* városi ember | städter, bürger. — *Vošēŕ-jāgam* (n. pr.) «stadt-heide», name eines kiefernwaldes zwischen den Boltscharow'schen und Bogdanow'schen jurten (Kl. Kond. wol.). — *Vošēŕ*-(*Vožēŕ*)-tōr (n. pr.) «burg-see», name eines sees, westlich von den Zingalin'schen jurten neben dem hügel *Vošēŕ-unt*; *Vošēŕ-unt* (n. pr.): vid. *Voš-oŕta-unt*. — ÉO. *voš*, *vas*; SO. *voš*, *voč*; KV. *us*, *uš*; ÉO. *vošēŕ*; *vošēŕ-ŕo*.

vot, *vot i* (interj.) im, nos | nun, da (= *вотъ и*).

vot, *vat* hely, tér | platz, ort, stelle. — *saiŕ-vot*: vid. *saiŕ*. — ÉO. *vol*.

vōt szél; légvonat; levegő; időjárás | wind, luftzug; luft; wetter. — *ādem-tūrum-vōt*: vid. *ādem*. — *avas-vōt*: vid. *avas*. — *ŕatt-pāganta-vōt* keleti szél | (sonne-aufgehen-wind) ostwind. — *ŕatl-sui-vōt* déli szél | (sonne-seite-wind) südwind. — *ŕunda-pēlek-vōt* nyugati szél | (Konda-gegend-wind) westwind (am Irtysch). — *jit-vōt*: vid. *jit*. — *keu-vōt* nyugati, éjszaknyugati szél | (Ural-wind) westwind, nordwestwind. — *nūm-vōt*: vid. *nūm* (ÉO. *num-vot*). — 'Nimūn-tai-vōt keleti szél | (Demjanka-quelle-wind) ostwind (an der Demjanka). — *vōt-tiŕiš* szél hava | «wind-monat», der 12. monat. — *vōtājem* vom winde umweht werden (II : 82.); *vōdeŕ* (C.) windig. — EO. *vōt*, *vāt*; SO. *vāt*; ÉO. *vōtŕalem*, *vōtālem* lüften.

vōt (I., Dem., KK.), AK. *ūt* áfonya | preisselbeere (брусника), heidelbeere; *ŕōr-vōt*: vid. *ŕōr*.

vōtājem: vid. *vōt*.

votem (K.) megkötni, akadályozni | anbinden, hemmen, fest-machen. — *vōje votem suŕiŕ ŕurdat* (II : 28.) die an die rentiere gebundenen bereiften riemen. — ÉO. *volētlem* aufhalten, hemmen.

vōtmem KK. (mom.): vid. *ūdem*.

col sírás, panasz, ordítás | weinen, klage, geheul. — *votem* (f. *vottem*) sírni, ordítani | weinen, heulen. — *votnem* (mom.) id. *vreš* (*véreš*) KK. veszekedés, czivakodás streit, zwist. — *vreš vörtem* (II : 22.) es entstand ein streit; *vreš vörtem* veszekedést támasztani | einen streit erheben. — EO. *urā*; vog. *varetam* streiten; *variš* verfolgung (AHLQ.).

PATKANOV SZERAFIM.

Irodalom.

BARTAL ANTAL. Glossarium mediæ et infimæ latinitatis regni Hungariæ. A magyarországi latinság szótára. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkesztette —. Bpest.

KAUSCH MIHÁLY. A Tihanyi codex nyelvezete. Bpest.

KRAUSZ JAKAB. Nyelvphilosophiai problémák néplelektani alapon. Budapest.

MAHLER EDE. Adalékok az egyiptomi nyelvhez. Budapest. (Akad. Értek.)

PONGRÁCZ SÁNDOR. A magyarság keletkezése és őshazája. Történeti, nyelvészeti és ethnologiai vázlatok. Bpest.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakanskirja. XIX. (Y. WICHMANN: Wotjakische Sprachproben. II. — H. PAASONEN: Tatarische Lieder. — KARJALAINEN, PAASONEN és RAMSTEDT jelentése tanulmányútjáról stb.). Helsingfors.

Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia. XVI, 1. (O. KALLAS: Die Wiederholungslieder der estnischen Volkspoésie. I.) Hfors.

SZELÉNYI GYŐZŐ ÖDÖN. A német umlaut hangtörvénye. Bpest.

SZINNYEI JÓZSEF. Finn olvasókönyv mondattani példatárral. Harmadik kiadás. (Finn-ugor kézikönyvek. II.) Bpest.

QVIGSTAD, J. Lappiske plantenavne. (Lapp növénynevek. — Különnyomat a Nyt Magazin f. Naturvidenskab-ból.) Krisztiánia.

WIKLUND, K. B. Lårobok i lapska språket. Uppsala. (A lulei lapp nyelvjárás nyelvtana olvasmányokkal és szójegyzékkel.)

Ismertetések és bírálatok.

A germánok elágazása.

RICHARD LOEWE: *Die ethnische und sprachliche Gliederung der Germanen.* Halle, Niemeyer 1899. 59 l.

OTTO BREMER: *Éthnographie der germanischen Stämme.* Strassburg, Trübner 1900. 216 l.

RUDOLF MUCH: *Deutsche Stammeskunde.* Leipzig, Göschen 1900. 145 l.

A germánok elágazásának kérdése régóta foglalkoztatja a tudományt s GRIMM JAKABTÓL kezdve a kutatók nagyon különböző módon próbálták a germán egység megoszlását és az egyes főtörzseknek, a gótnak, skandinávnak és németnek, egymáshoz való viszonyát megállapítani. GRIMM a gót és a felnémet nyelvnek közelebbi rokonságát hirdette, a gót nyelvnek egyenesen «felnémet jelleméről» beszélt, e mellett azonban a gót és a skandináv nyelvnek bizonyos kapcsolatát is («ein gewisser anschluss an das nordische») engedte meg. SCHLEICHER ÁGOST (*Die deutsche Sprache*⁴ 91) a három nyelvágnak különállását vitatta, FÖRSTEMANN pedig (*Zeitschr. f. vergl. Sprachforschung* 18, 186) úgy képzelte a dolgot, hogy a germán egységtől («alturdeutsch») először a gót szakadt el, a német és skandináv még együtt maradt («mittelurdeutsch») s csak hosszabb idő múlva vált el a skandináv nyelv. HOLTZMANN (*Altdeutsche Grammatik* VI. l.) viszont azt tanította, hogy a góthoz legközelebb áll a skandináv, tőle legtávolabb a német nyelv. MÜLLENHOFF (l. most *Deutsche Altertumskunde*, 4, 121) és SCHERER (*Zur Geschichte der deutschen Sprache*² 7. l.) meg éppen külön egységbe foglalták a gótot és a skandinávot a *keleti germánság* neve alatt, szembeállítva vele a *nyugoti germánságot*, azaz az angolszász, friz, ószász és ófelnémet nyelvek összességét. E felfogást részletesen kifejtette ZIMMER (*Ostgermanisch und westgermanisch* cz. értekezésében, *Zeitschr. für deutsches Altertum* 19, 393). BRAUNE is a keleti germán alapnyelv szószólójául lépett fel (*Beiträge* 9, 545), főleg arra a hangtani momentumra figyelmeztetve,

hogy az ősgermán *uw* mind a gótban, mind a skandinávban *ggw*, az ősgermán *jj* pedig a gótban *ddj*, a skandinávban *ggj* alakban tűnik fel (ez utóbbi hangváltozásnál BRAUNE a magyar *gy*-re is figyelmeztet). A germánuságnak egy keleti és egy nyugati ágra való oszlását tanítja KLUGE is (*Vorgeschichte der altgerm. Dialekte*² 421), míg BRUGMANN (*Grundriss der vergl. Gramm.* I², 16) e felfogás helyességét kétségbe vonja s a hármas tagolás («gotisch, nordisch, westgermanisch») mellett foglal állást; őt követi STREITBERG is (*Urgerman. Gramm.* 15. §.).

Míg a most említettek mind megegyeztek abban, hogy a megoszlást *elágazás* képében fogták fel, úgy tekintve a dolgot, hogy az egyeséges germán nép először két avagy három, de magában véve ismét egyeséges törzsre oszlott s ezekből keletkeztek új meg új elágazódás útján az egyes nyelvjárások, addig SCHMIDT JÁNOS egész más szempontból tekintette a kérdést. Ismeretes, hogy SCHMIDT már az indogermán alapnyelv megoszlására nézve is tagadta a «családfeelmélet» helyességét; kifejtette, hogy amaz alapnyelvben is épül oly nyelvjárási változatok fejlődtek ki, mint a ma élő nyelvek körében egy-egy dialektus átmenetül szolgált az őt körülvevő nyelvjárások között csak miután e közvetítő nyelvjárások közül egyesek kivestek, lettek élesebbekké a határok s váltak külön az önálló nyelvek (*Die Verwandtschaftsverhältnisse der indg. Sprachen* 1872). SCHMIDT ezen elméletének megfelelőleg gondolta a germán nyelvegység megoszlását is (*Zur Geschichte des indg. Vocalismus* 2, 451): szerinte a skandináv nyelvnek mind a góttal, mind a némettel vannak rokon vonatkozásai, s az a kettő között mintegy átmenetül szolgál. SCHMIDT nézeteinek hatása az elágazás híveinek fejtegetésein is észrevehető, pl. ZIMMER és KLUGE említett műveikben a skandináv és a nyugati germán nyelvben mutatkozó egyezéseket a szomszédos érintkezés alapján magyarázzák.

Újabbán ismét más alapon magyarázták a germán törzsek és nyelvek rokonsági viszonyait. Volt már alkalmam e folyóiratban ismertetni KOSSINNA fejtegetéseit (*Indogerm. Forschungen* 7, 276); I. Ny. Közl. 29, 124.), a melyek szerint a gótok Skandinávia félszigetéről vándoroltak ki a Visztula torkolatának vidékére s így a gótok és skandinávok eredetileg egyazon nép voltak. Az ő felfogásához csatlakozott később BETHGE is (a DIETER F. szerkesztésében megjelent *Laut- und Formenlehre der altgermanischen Dialekte* cz. a. megjelent compendiumban, 1900), ő is a «keleti germán» egységet hirdeti, egyrészt nyelvbeli egyezések okából másrészt azért, «weil die germanischen besiedler des gebietes zwischen Oder und Pregel höchst wahrscheinlich aus Schweden und von den dänischen inseln gekommen waren» (XI. l.).

LOEWE a czímbe említett munkájában szintén KOSSINNA fejtegeté-

seiből indul ki. Míg azonban emez inkább etnologiai, főleg archaeologiai mozzanatok tartott szeme előtt, addig LOEWE nyelvi okokkal akarja támogatni ama felfogást. Szorosabb rokonság megállapításának kérdésében a nyelvi tanúságok közül tulajdonképpen csak a *közös újításoknak* van bizonyító erejük, mert az a körülmény, hogy két nyelv az ősnyelvnek oly sajátosságait őrizte meg, a melyek a harmadikban veszendőbe mentek, még nem tanúskodik annak a kettőnek szorosabb együvértartozása vagy hosszabb ideig együttélése mellett. Ama bizonyító erejű nyelvi újítások természetesen épp úgy lehetnek hangtani, mint ragozás- vagy szóképzésbeli, mondattani vagy jelentéstani egyezések. Ilyenkor mellékes az, hogy az újítások kisebb vagy nagyobb számmal fordulnak-e elő; fontosabb az, ha az újítások sajátzerűek, mert minél különösebb valamely nyelvi újítás, annál nagyobb valószínűséggel lehet föltenni, hogy nem véletlen fejlődésen alapszik. LOEWE már most a gót és a skandináv nyelveknek több jelenségét sorolja fel, a melyek szerinte ily «közös újítás» számba mennek; így pl. a már említett *w* $\rightarrow$ *u* és *j* $\rightarrow$ *g* (*ddj*)-féle hangváltozáson kívül feltűnőbbek, hogy a *w* tic. praes. mind a két nyelvben a gyöngye ragozást öltötte fel; hogy *-nan* végű inchoativ igéket melléknevekből is képezik (gót *fullnan* = óizlandi *föllna*). Nem lehet azonban tagadni, hogy a skandináv és a nyugati germán nyelvek is tüntetnek fel újítás számba menő egyezéseket, ilyenek a *z* $\rightarrow$ *r*-változás, a hangsúlytalan *ai*-nak *ä*-vé válása, a reduplicáló praeteritumnak két ablaut-typussá fejlődése stb. Sőt vannak, bár csekélyebb számmal, a gót és a nyugati germán nyelvnek is közös újításai: a szóképzés terén az *-injōn* nőneműképzőnek és az *-inassus* elvont főnévképzőnek kifejlődése. E jelenségeket LOEWE következőleg igyekszik megmagyarázni. A gótok történet előtti időben Skandinávia félszigetén laktak: ebből az időből valók a gót nyelvnek az északi nyelvekkel közös újításai. Majd az alsó Visztula vidékére vándoroltak a gótok: ekkép, ez új elmélet szerint, bizonyos történeti hitelességre tarthat számot JORDANES amaz elbeszélése, hogy a gótok Berig királyukkal «ex Scandza insula» jöttek. Ez az átkelés, LOEWE szerint az újabb bronz-korszak idejében (600–300 Kr. e.) ment végbe. Új hazájukban a nyugati germánokkal léptek nyelvi érintkezésbe s ebből az érintkezésből magyarázódnak amaz említett egyezések. Később a Fekete-tenger felől húzódnak a gótok s most már csak az északi és a nyugati germán nyelvek mutatnak fel — megint a földrajzi szomszédságon alapuló — egyezéseket. A Skandináviából kivándorolt gótok maradványait látja LOEWE (mint régebben BUEGE is) Gotland sziget lakóiban (*Gutar*).

LOEWE munkájának többi részeiben az egyes nyelvekakat illető részletkérdésekkel foglalkozik. A II. fejezetben azt vizsgálja, hogy a gótokon

kívül mely törzsek tartozhattak a keleti germánsághoz s mely viszonyban voltak ezek az északi germánokhoz. Kifejti, hogy a nyelv tényei nem bizonyítják e viszonyoknak szorosabb voltát; az archæologiai tanúságok azonban az együvértartozás mellett szólnak. A III. fejezet a nyugati germánokról szól. A Tacitustól említett ingvæonokat az anglofrizekkel azonosítja (v. ö. MÜLLENHOF *Deutsche Altertumskunde* IV, 120), az istævonok és erminonok területének a német nyelvtörület felel meg. Részletesebben szól a szász törzsről, melynek bölcsőjét a mai Holsteinben keresi. A longobardokról szólva, elveti BRÜCKNER feltevését, a mely szerint e törzs az anglofrizekhez tartozott.

A czímben említett második munka szerzője, BREMER OTTÓ, a germán törzsek általános ethnographiáját adja; szól a germánok eredetéről, jellemző testi és lelki vonásairól, legrégebb lakóhelyeiről, terjeszkedéséről és törzseiről, részletesen tárgyalva ez utóbbiak legrégebb történeti szereplését. BREMER e kérdések tárgyalásában gyakran nagyon is eredeti, sőt merész és kétes nézeteket kockáztat, itt-ott következtelenek is látszik vagy pedig nem fejt ki teljes szabadsággal felfogását. Különben e kérdések nagyobb részének tárgyalása úgysem tartozik e folyóirat keretébe; ezúttal e munkából is csak a germánok megoszlására vonatkozó fejezeteket emelem ki. A főkérdés itt is a gótok és az északi germánok viszonyára vonatkozik (83. s köv. §§.). BREMER szerint a gót és északi germán nyelvek eredeti egységének igazi bizonyítékait nem szolgáltatják sem a hangtani, sem a szóképzésbeli egyezések, hanem csak a szókincs megfelelő elemei. E szókincsbeli tanúságok persze inkább negatív természetűek s nézetünk szerint abból a körülményből, hogy pl. a német *geist jugend, zeit, gesund, gross, gehen, machen, sprechen, stehen, thun* és *ich bin* szavaknak megfelelő alakok megvannak a nyugati germánságban, de nincsenek meg a gótban és az északi nyelvekben, bajos a két utóbbinak szorosabb együvértartozására következtetni; lehet, hogy a nyugati germánság megőrzött oly szavakat, a melyeket a másik két ág, egymástól egész függetlenül, elveszített. BREMER tehát a gótnak és északi germánnak együvértartozását teszi fel, e szorosabb viszonynak magyarázata azonban ő nála a KOSSINNA-féle elméletnek éppen megfordítása. BREMER szerint ugyanis a Kr. e. első évezred közepe táján a germánok az Elba és Odera között laktak s erről ő és más tudósok újabban következetesen mondják: Skandinávia; v. ö. MÜLLENHOF, *Deutsche Altertumskunde* II-359) benépesítése. E skandináviai települők eredetükre nézve keleti germánok, BREMER szerint egyenesen gótok voltak, e gótok másik része régi hazájuktól kelet felé, a Visztula vidékére vándorolt (85. 5: «Es kann nicht wohl bezweifelt werden, dass sowohl die ostgermanischen Goten,

als auch die schwedischen Gauten-Goten von einem volke ausgegangen sind, d. h. dass die Goten zum teil nach Schweden ausgewandert sind, während der andere teil an die Weichsel zog.»).

A nyugati germánok állítólagos nyelvi egységét, BREMER szerint, nem úgy kell felfogni, mintha az egységes germán törzs egy külön keleti és egy külön nyugati ágra oszlott volna. Itt kezdettől fogva több nyelvjárás lehetett, az egységet sokféleség előzte meg, de a mikor a keleti germánok tovább vándoroltak, a magukra maradt különböző törzsek a folytonos érintkezésnél fogva bizonyos egységgé olvadtak (77. §.). A Kr. utáni első évezred első felében létesült egy *nyelvi szempontból* együvé tartozó nyugati germán csoport, ez azonban nem vált történetileg egységes néppé: a történetben az angolszászok, frizek, szászok, frankok, longobardok, thüringiaiak, bajorok és alemannok önálló népekül lépnek fel. Ezek közül egyrészt az anglofrizek, másrészt a németek kisebb nyelv-egységekké foglalhatók össze (80. §.). A német nép ethnographiai egységének, a mennyiben erről szólhatunk, csak az a történeti esemény vetette meg alapját, hogy az alemannok, bajorok, thüringiaiak és szászok a frankok politikai fenhatósága alá kerültek.

MUCH RUDOLFNak a czímbe említett könyve rövid foglatban ugyanazokat a kérdéseket tárgyalja, mint a BREMER munkája, csakhogy ezzel jórészt ellenkező felfogással. A germán egység megosztásának kérdéséről nagy óvatossággal szól. Az élő germán nyelveket egy északi és egy déli csoportba osztja be. amaz a norvég, izlandi, svéd és dán nyelveket foglalja magában, emez a német nyelvjárások összességét, hozzászámítva a longobard, friz és angolszász nyelveket is. A régekte keletre lakó germán törzsekre vonatkozólag — úgymond Much — azt lehetne várni, hogy ezeknek nyelve a nyugati fajrokonaikéval szorosabb viszonyban volt, mint az északiakéval, minthogy sem földrajzi, sem politikai viszonyok nem vontak köztük éles határokat. Mindamellet a gót nyelv ép az északi nyelvággal tüntet fel bizonyos egyezéseket. E jelenséget Much s úgy magyarázza, mint KOSSINNA és LOEWE: a bronz-korszakban, s. . . . . íleg már a kőkorszakban a germánok Európa északi részeiben lak. . . . . és onnan, a Skandináv-félszigetről vándoroltak törzsenként a mai Németország területére. Először a Keleti-tenger déli partvidékein telepedtek le, az Elba és Odera között, de még a bronz-korszak idejében túl is lépték e terület határait, Kr. e. 600 és 500 között valószínűleg már a Visztulát is elérték. Így a gótok is még Skandináviában éltek át nyelv-történetük kezdeteit s ebből a körülményből magyarázódnak az északi nyelvekkel közös nyelvsajátságaik.

Látnivaló, hogy a germánok elágazását tárgyaló újabb dolgozatok a régibb munkákétól meglehetősen eltérő eredményekre jutnak, eltérnek

azonban egymástól is. Hogy ebben a kérdésben sem lehet a teljes bizonyosságot elérni, annak oka persze a bizonyítás alapjául szolgáló anyag természetében rejlik. Egyben azonban megegyeznek az újabb vizsgálatok: a nyelvegység megosztásának kérdését nem lehet annak a felfogásnak egyoldalú alkalmazásával megoldani, a mely az úgyn. családta-elméletben nyert kifejezést; nem lehet az egyes törzseket olyanoknak tekinteni, a melyek egymástól egészen elszakadva, egymással nem érintkezve, egymásra nem hatva éltek és fejlődtek. Mindinkább tért hódít a *continuitas* elmélete s ezzel alapjában véve itt is az a felfogás érvényesül, hogy a nyelvnek a történeti időben szemmel kísérhető életéből következtetünk arra a korra, a melyből még nincsenek nyelvemlékek. A mint az újabb időkben azt tapasztaljuk, hogy az egyes nyelvi jelenségek (hangtörvények stb.) a nyelvterület egy-egy nagyobb részében terjednek, a nélkül, hogy a nyelvjáráások határainál megakadnának, úgy lehetett az régebben is, még ha a kapcsolat nem is volt olyan szoros, mint a mai nyelvjáráások között. Így igenis elfogadhatjuk azt a föltevést, hogy az északi és nyugati germánság között, vagy pedig a gót és a nyugati germánság között önállóvá válásuk idejében sem szakadt meg a nyelvi érintkezés és kölcsönhatás.

PETZ GEDEON.

Kisebb közlések.

A -z gyakorító képző. — A -z képző BUDENZ (UA. 32.) szerint az -sz, -s gyakorító képzővel azonos (mégpedig az előbbi alakból fejlődött) és a következőkkel egyező: finn. -*sk*, -*ks* (-*kisi*); votj. -*šk*, -*š*, -*ž*; zürj. -*š*, -*ž*; mord. -*š*, -*š*, -*ks*, -*kš*; cser. -*šk* (-*kš*), -*š*, -*ž*; lp. -*š*, -*č*; vog. -*s*, -*š*; osztj. -*s*. BUDENZ nyomán magam is, bár nem minden kételkedés nélkül, együvé tartozóknak vettem e képzőket (M. Nyelvhaszn. 56); de újabban ismét fontolóra vettem a dolgot és más eredményre jutottam.

BUDENZ az id. helyen azt mondja: «... az -*sk*-ből fönmaradt dentalis spirans részben még *z* (*ž*)-vé lágyult, vagyis az -*sz* (-*s*) mellett -*z* (-*zs*) alakot is öltött e képző (v. ö. *küszüb* és *közép*, *köz* [köz-*š*] a f. *keske*- ellenében MUGSz. 48. l.; *csúsz* és *csúz* rheuma).» — Ez ellen mindenekelőtt azt az ellenvetést lehet tenni, hogy a szóközépi és szóvégi *sz* > *z* hangváltzás (a hasonulás eseteit kivéve, a melyeket itt nem lehet számba venni) éppenséggel nem közönséges, hanem igen ritka a magyarban. S a mi példát tudunk rá, az egy sem régi keletű. A német *schuss*-ból lett *csúsz*, *csúz* a XVI. század hetvenes éveiben fordul elő legelőször (l. NySz. és Nyr. XVII. 168); s lehetséges, hogy itt nem is

független *sz* > *z* hangváltozás történt, hanem a *csúz* alak talán a föltehető *csúsz-betegség* (kiejtve: *csúz-b.*) összetételből vált ki. A *ronsz*-ból *ronz* nem hangfejlődés útján lett, hanem nyelvújításkori átalakítás.*) Az *ász*, *ész*-képzősek némelyike mellett előforduló *áz*, *éz*-végűek (pl. *markoláz*, *karmoláz*, *kaparáz*, TMNy. I. 410) talán az *-áz*-végű denominálisok (pl. *lárház*, *nótáz*) hatása alatt alakultak.

Régi keletű *sz* > *z* hangváltozás volna *küszöb* > *közép*, azonban e két szónak az azonossága — bármily hasonlók is — nem igazolható (l. erre nézve: NyK. XXVI. 409). Egyébiránt a *küszöb* : *közép* és a *csúsz* : *csúz* szavakra való együttes hivatkozást mostani fölfogásunk szerint már csak abból az okból sem tarthatjuk megengedhetőnek, mert ha csak ugyan *sz* > *z* hangfejlődés volna is mind a kettőben, olyan nagy közöttük a korkülömbőség, hogy együtt nem szolgálhatnak bizonyítékul. A *küszöb* és a *közép* ugyanis még a történelem előtti korból származó örökség (v. ö. votj. *os-kusip* «ajtóküszöb» [tkp. «ajtó-köz»], *kapka-kusip* «kapuküszöb» [tkp. «kapu-köz»] és osztjÉ. *kütip* «mitte, mittlere» l. *kuttep* «mitte», *kutép* «középső»), ellenben a *csúsz* és a *csúz* aránylag késő korban bekerült jövevényszó. Már most, ha az *-sz* képzőnek *-z*-re változását a történelmi korba helyezzük, akkor a *küszöb* : *közép*-re nem hivatkozhatunk; ha meg a történelem előtti korban végbementnek tartjuk, akkor a *csúsz* : *csúz*-ra való hivatkozás anachronizmus.

Hogy a történelmi korban történt volna az *-sz* képzőnek állítólagos *-z*-re változása, arra semmi bizonyítékunk sincsen. A régebb nyelvemlékek korából nem is lehet, mert egyazon betű (*z*) mind a két hang jele volt; később pedig, mikor a két hangnak állandó külön jele van, a két képzőalak már teljesen el van különödvé.

A történelem előtti korból szintén nincsen bizonyítékunk. Az olyan szavakat tekinthetnők bizonyítékoknak, a melyekben szóközépi vagy szóvégi finn *sk*-nak és szabályos megfelelőinek a magyarban *sz* is meg *z* is felelne meg. Ilyen azonban egyetlenegy sincs. A finn *keske*- «közép», pl. *kaska* «közép», md. *kesk*, *keska* «csipő, lágyék» ∞ m. *köz*, *közép* és *küszöb*-re nem lehet hivatkozni, mert a magyar *z-s* alakokat és a legközelebbi rokon nyelvekben levő *t* (*t*), *d*-s megfelelőiket semmiképp sem lehet az *sk*-s alakokkal egyeztetni (v. ö. osztjÉ. *küt* «zwischenraum, zwischenzeit», l. *kut* «zwischenraum», *köt*, *kutép* «középső»; vog. *kwotél*, *kwäfl* «mitte» stb. NyK. XXVI. 409; és v. ö. még szamojéd : O. *kode*, K. *töda* «zwischenraum»).

Egy szóval, a *-sz* képzőnek *-sz*-ből fejlődése éppenséggel nem valószínű; másképpen pedig a finn *-sk*-val és megfelelőivel való összetartozása nem képzhető, mert f. *sk*, votj. *šk* (stb.) ∞ m. *z* hangmegfelelésre egyetlen bizonyító adatunk sincsen.

Ennélfogva a *-sz* képzőt el kell választanunk az *-sz*, *-s*-től. De azért nem lesz rokontalan.

Ha a megfelelőit keressük, azon a nyomon kell elindulnunk, a melyet a *kéz*, *víz*, *száz*, *méz*, *ház*-féle szavak jelölnek, s ezek a nyomok a dentalis

*) MA. 1621-i kiadásában van ugyan *kivonszom*-on kívül *kivonzom* is. de ez (mint a megelőző kiadással való egybevetésből kitűnik) sajtóhiba e h.: *kivonyom*.

explosivák felé irányítják a kutatásunkat. Ugyanarra utal bennünket a denom. *-z* képző is, a melynek a rokon nyelvekben dentalis explosivák felelnek meg (l. Nyelvhasonl. 67).

Már most, ha ezeket az útmutatásokat követjük, megtaláljuk a frequ. *-z* megfelelőt a következőkben: m o r d. *ozadi-*, *ozado-* «ül» (*oza-* «leül») | *tonadi-*, *tonado-* «tanul, hozzászokik» (caus. *tonafti-*, *tonavto-*) | *siradi-* «elszéled» (caus. *sirafiti-*) | *naksadi-* «rothad» (caus. *naksafiti-*); ezen *-di*, *-do*-képzős igék, a melyeknek *-d*-je BUDENZ (UA. 175) szerint «homályos értékű», határozottan continuatív, ill. frequentatív jelentésűek || f i n n s é g: Vp. *lebaida-* «nyugszik» (∞ S. *lepäjä-*, *lepüä-*; megelőző *-j*, *-i* képzővel, v. ö. *lepo* «nyugalom», az alapszóból) | *kargaida-* «tánczol» (∞ S. *karkaja-*, *karkaa-*) | *juraida-* «dörög» (∞ S. *jyräjä-*, *jyräi-* | *magaida-* «fekszik» (∞ S. *makaa-* < **makaja-*) | *varaida-* «fél» (∞ S. *varaja-*, *varaa-*); a S.-ban a Vp. *-d* megfelelője elveszett, de megvan a nyoma a praeteritumban, pl. *lepäsi-*, *karkasi-* stb. (*-si* < *ti); — ez a képző az UA.-ban (id. h.) szintén a «homályos értékűek» közé van sorozva || finnS. (az UA. id. h. szerint szintén «homályos értékű» *-t*, *-d*-vel való refl. képzés): *antaut-* és *antautu-* (pr. 1. *antaudun*) «adja magát» | *heittäyt-* és *heittäyty-* (pr. 1. *heittäydyn*; K. *heittäüdü-*) «veti magát» stb. (közönséges refl. igeképzés); — a fS. *-ut*, *-yt* teljesen azonos a m. *-öz*, *-öz* refl. képzővel (pl. *nyújtöz-*, *rejtöz-*) || v o g. (a refl. és recipr. *-kat*, *-kät*, *-kät*, *-yat* stb. összetett képzőbeli *-t*, a mely nem váltakozik *-nt*-vel): *tüjtyat-* «elrejtözik» (*tüjt-* «elrejt») | *mäskät-*, *mäskät-*, *maszat-* «öltözöközik» (*mäs-*, *mas-* «ruhát ölt») | *särthät-* «dörgölözök» (*särt-* «dörgöl») | *älkät-*, *äljat-* «verekedni» (*äl-* «öl») | *khashkhet-* «egymást megismerni» (*khañs-* «ismer»). BUDENZ (UA. 71) ezt a *-t*-t a frequ. *-nt* (∞ magyar *-d*) változatának tartja, de nem valószínű, hogy annak a változata volna, mert *kant, *xant-féle alakok egyáltalában nem fordulnak elő, holott az *nt*-ből fejlődött *t* mellett a szó belsejében az eredetibb alak is gyakran mutatkozik (pl. vogÉ. *kitit*, *xürmit*, *nilit* «második, harmadik, negyedik» ∞ *kitentäi*, *xürmentäi*, *nilentäi* «másodsorra, harmadsorra, negyedszerre» | KL. *khut* «háti batyu» ∞ *khüntem*, *khüntä* «háti batyum, batyuja» | P. *khut* ∞ *khuntem*, *khuntät* ua. | AL. *ket* «sapka» ∞ *kentem* «sapkám» | K. *kät* ∞ *kentem* ua.) — Előfordul egyszerű *-t* frequ. képző is, de annak a *-kat*, *-yat* stb. *-beli* *-t*-vel és a m. *-z*-vel való összetartozása kétséges, mert ugyanazon alapszavaknak *-nt*-s frequentatívumuk is van (pl. K. *khäit-* «fut»: *khäitit-* «futkos» és *khäitent-* «fut») | É. *jär* «jár, megy»: *jämit-* «megy (több helyre)» és *jäment-* «mendegél» st tehát lehetséges (de korántsem bizonyos), hogy ez a *-t* az *-nt* változata.

SZINNYEI JÓZSEF

Az *it* képző történetéhez. — Az *it* képzőnek legrégebb alakja, a melyet eddig ismerünk, a Gyulafehérvári Glosszában és a Königsbergi Töredékben levő *-oht*, *-uht*: *tonohtuananac* (olv.: *tanohtuanának*) GyC *iduzuht* . . . (olv.: *id[v]özöjt* . . .) KT. — Ilyen korábbi *-yt*, *-jt*-re ut tudvalevőleg a képzőnek későbbi kettőshangzós alakja (*-ojt*, *-üjt*, *-öjt* stl és a *-ch*-s, *-h*-s fölszóllító mód is (*zoboducha* HB., *zabadohon*-félék a k dexekben).

Később, a kódexekben, ezen *-yt*, *-jt*-s alakok helyett *-ojt*, *-üjt*, *-öj*,

-ét, -ít et stb. találunk, csak a RÁSKAY LEA másolta kódexekben tűnnek föl ezek mellett ismét *-lt*-végű alakok, mint: (MargL.) *heveht* 37, *zomorehtal* 75, *evzteruerehty* 82, *alehta* 86, *fordehtvan* 87, *lagehtany* 90, *byzonehtassal* 90, *keserehtven* 92, *gyogehtasaban*, *gyogehtanaya* 98, *tanehta* 116, *erevsehtetik* 121, *byzonehtak* 123, *kerehtetteek* 132, *ekesehtveen* 136, *zabadehtanod* 141, *jndehtottak* 158, *zorehtvan* 158, *jndehta* 162, *zabadehtanaya* 167, *tyztehtotta* 170, *nyomorehtvan* 170, *byzonehta* 172, *fordehtagya* 173, *zabadehta* 187, *zorehta* 198 stb.; (PéldK.) *tellyesehty* 2, *kezerehtlek* 7, *zabadehtod* 10, *gyogehthatanak* 14, *zomorehtot* 17, *tanehtnak* 28. stb.; (Dom. él.) *dychecyhtetyk* 13, *ordeht* 19, *epehter* 43, *tompehtanaya* 47, *dychevehtven* 68, *tanehtanaya* 86, stb.

Ezek olyan alakoknak látszanak, mint a fönnebb idézett régibb *tonoht-*, *iduzuht* . . . De vajjon csakugyan azonosak-e velük, vagyis a RÁSKAY LEA *ht*-je csakugyan *yt*, *ýt*-t jelöl-e?

Kissé föltűnő, hogy ezek a *ht*-s alakok, a melyek a korábbi kódexekben (Ehrenfeld-, Bécsi, Müncheni, Apork.) már nem fordulnak elő, olyan késő korban, a XVI. század első negyedében ismét előtűnedeznek, mégpedig nem is csak úgy szórványosan, hanem meglehetősen nagy számmal. De erre azt lehetne válaszolni, hogy ezek a kódexek régibb eredetieknek a másolatai, s ezek a régies alakok az eredetiből kerülhettek beléjük. Meg azt is, hogy hiszen mai napig is élnek a nép ajkán olyan régies-ségek, a melyek a legközelebb múlt századok irodalmi termékeiben már nem fordulnak elő.

Hogy a regibbeknek látszó *ht*-s alakok mellett a RÁSKAY LEA másolta kódexekben igen gyakoriak, sőt — a Margit-legendát kivéve — sokkalta gyakoribbak a jóval újabb kettőshangzós alakok (pl. Dom. él.: *kezeleytveen* 1, *byzoneyta* 3, *taneytoyok* 3, *mereyty* 7, *taneytranyok* 13, stb.; Corn.-k.: *taneytasa*, *kyssebbeytest* 8, *nyomoreytatyk* 10, *taneytaz* 14. stb.); MargL.: *heueyty* 49, *tellyesehtek* 151, 155. *tellyesehtenek* 154, *erevsetetenek* 156, stb.), annak megint úgy lehetne magyarázatát adni, hogy a *ht*-s alakok az eredetiből valók, a kettőshangzósak pedig RÁSKAY LEA átírásai.

Ez megállhatna, ha nem éppen RÁSKAY LEA kódexeiről volna szó. Ő róla azonban tudjuk, hogy nem közönséges gépies másoló volt, hanem átírta az eredetit (l. VOLF Györgynek a Margit-legendához írt bevezetését: Nyelvelméktúr VII. k.); ő nála tehát teljesen érthetetlen, mért hagyta volna meg átírás közben igen gyakran (tehát nem vétségéből) az eredetiben levő elavult alakokat.

Már most, ha még hozzávesszük, hogy RÁSKAY LEA-nak sajátos helyesírása volt, a melyhez minden írásában meglehetősen híven ragaszkodott, az a gondolat támad bennünk, hogy ezek a *ht*-k talán szintén az ő helyesírási sajátosságai közé tartoznak.

És ha jól szemügyre vesszük az adatokat, rájövünk, hogy csakugyan úgy is van a dolog. Akármennyit betűzgettem ugyanis ezeket a kódexeket, nem tudtam bennük olyan *szabadoht*-féle alakot találni, a milyen a 1MNy.-ban (434.) van említve. Vannak *-eht*-végűek nagy számmal, van *-yht*-végű is (pl. *zabadyhtom* PéldK. 9, *gyogyhtanaya* MargL. 124), de *-oht*-végűt nem találtam. A mélyhangú alapszavak származékai is *-eht*-végűek; így a fönnebb idézett példák között: *zomoreht*, *aleht*, *fordeht*, *lageht*, *byzoneht*, *gyogeht*, *taneht*, *zabadeht*, *jndeht*, *zoreht*,

tyzteht, nyomoreht, tompelt stb. Már most azt a kérdést kell magunkban fölvetnünk: ha ezek olyanszerű régies alakok, mint a régibb időkből ránk maradt egy-kettő, mért van itt pl. a régibb *tanozht* helyett *tanižht*, azaz mért van az *o* helyén *ü*? Nyelvemlékeink világos tanúsága szerint a mélyhangúak fejlődése következőkép haladt: *tanozht* > *tanojht* (azaz *tanoit*) > *tanižht* (azaz *tanižit*). Az *oi* > *ei* változás oka tudvalevőleg az *i* volt. E nélkül az *o*-ból nem lett volna *ü*, tehát a *tanozht* > *tanižht* hangfejlődés érthetetlen. Hogy pedig az utóbbi a *tanižht* alakból fejlődött volna, azt semmikép sem lehet föltenni, mert *j* > *ž* hangfejlődésre a magyarban nincs példa. Azt sem tehetjük föl, hogy a *tanozht* alak *o*-ja a *tanižht* alak hatása alatt változott volna *ü*-re, mert egyáltalában nem valószínű, hogy az előbbi még élt volna, mikor az utóbbi (ugyanazon nyelvterületen) már megvolt. Mindezekből az következik, hogy a *taneht*-féle alakok nem lehetnek a *tanižht*-féléknél régibbek, hanem okvetlenül újabbak. De a *tanižht*-féléknek újabb alakja tudva. avőleg *tanét*, s ilyeneket találunk is a RÁSKAY LEA kódexeiben, pl. *tellyesety* MargL. 9, *zabadethagya* MargL. 154, *jndedhagya* PéldK. 8. stb.

Már most, ha a *taneht*-félék a *tanižht*-féléknél újabbak, akkor nem *tanižht*-, hanem *tanét*-nak hangzottak, vagyis a *h* ezekben a megelőző magánhangzó hosszúságának a jele. Igaz, hogy ez szokatlan hangjelölés mi nálunk, de RÁSKAY LEÁNAK, mint tudjuk, vannak némely helyesírásbeli különöségei, a milyen pl. az, hogy a *ty* és a *gy* hangot egyformán (*gy*-vel) jelöli. A magánhangzó hosszúságát rendszerint jelöletlen hagyja, s ha megjelöli, betűkettőzéssel teszi; de olykor előkerül a *h* is, mint a nyújtásnak kétségtelen jele, pl. *kezeht* (kezét) MargL. 145, *vydahmsag* (vidámság) Dom. él. 43. Nyilván nyújtás jele a *h* ezekben is: *bechtet*, *behtesre* MargL. 9, *bechtben*, *behtert* (böjt) Dom. él. 47, 123; *gyohtot*, *gyohtanaya*, *gyohta* (gyűjt) Dom. él. 2, 3, 74; *gyvhtet*, *gyevhhte* (gyűjt) MargL. 83, 96, *gyevhchetek* Corn.-k. 36, Horvát-k. 12. (ez utóbbi PESTI GÁBORNÁL is *h*-val: *gyht* [olv. gyűt] N. Test. 11, 145), *mezehtelen* MargL. 2.

A *h*-nak ilyen alkalmazása kétségkívül német hatás, mert ebben a korban már közönséges volt a németben a magánhangzó hosszúságának utána vetett *h*-val jelölése. Ellenben abban a korban, a melyből a KT. és a GyulGl. valók, ilyen német hatásról még nem lehet szó, azért a *tonoht*, *iduzuht* . . . alakokbeli *ht*-t bízvást *yt*, *žt*-nek olvashatjuk.

SZINNYEI JÓZSEF.

A Magyar Tudományos Akadémia kiadásában megjelenő

FOLYÓIRATOK:

Akadémiai Értesítő. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti *Szily Kálmán* főtítkár. Tizenkettedik kötet. 1901. évfolyam.

A M. Tud. Akadémia üléseiről a tárgyalásokat jegyzőkönyvi alakban, az üléseken fölolvastott emlékbeszédeket, jelentéseket, bírálatokat, valamint az értekezések kivonatait (ha ugyan a kivonatozásra alkalmasak) külön cikkek során közli. Ismerteti az osztályértekezletek és állandó bizottságok tárgyalásait, kismelvéen belőlük azokat, a melyek szélesebb köröket is érdekelhetnek. Az Akadémia kiadásában vagy az ő támogatásával megjelent munkák- és folyóiratokról tárgyas ismertetések közöl vagy az illető szerzők és szerkesztők, vagy más megbízható szakférfiak tollából. Megjelenik minden hó 15-én. Évi előfizetési ára 6 kor. Az «Akadémiai Értesítő»-t díjtalanul és bérmentve kapják: az Akadémia minden rendű beltagjai, alapítványtevői s a Könyvkiadó Vállalat pártoló tagjai. Az I—XI. kötet még néhány példányban rendelkezésre áll. Egy-egy kötet ára 6 kor.; a Könyvkiadó Vállalat új aláíróinak 4 kor. 50 fill.

Archaeologiai Értesítő. Új folyam. XXI. köt. A M. Tud. Akadémia arch. bizottságának és az orsz. régészeti s embertani társulatnak közlönye. Szerkeszti *Hampel József*.

Célja a hazai és külföldi archaeologiai és műtörténelmi mozzanatokot a közönséggel megismertetni, és kisebb archaeologiai s műtörténelmi cikkeket közölni. Megjelenik évenként öt füzetben, mindenkor hat nagy ívnyi tartalommal és számos képpel, február, április, június, október és december hónapok 15-ik napján. Bolti ára 12 korona; egyes füzetek ára 2 kor. 40 fill.

Athenaeum. Philosophiai és államtudományi folyóirat. A M. Tud. Akadémia megbízásából szerkeszti dr. *Pauer Imre* osztály-titkár. Tizedik évfolyam.

Az «Athenaeum» a philosophia és államtudományok szakszerű művelését és tudományos irodalmi fejlesztését tűzi feladatául. Megjelen az Akadémia kiadásában évnegyedenként, évi 30–35 ívnyi tartalommal. Előfizetési ára 10 kor.

Irodalomtörténeti Közlemények. Tizenegyedik évfolyam. Szerkeszti *Szilády Áron*, a bizottság előadója.

E negyedévenként megjelenő folyóirat a M. Tud. Akadémia irodalomtörténeti bizottságának megbízásából bocsátatik közre s irodalomtörténeti tanulmányokat és adatokat közöl. Előfizetési ára egész évre 10 kor., egyes füzet ára 3 kor.

Mathematikai és Természettudományi Értesítő.
XIX. kötet. A M. Tud. Akadémia III. osztályának folyóirata. Szerkeszti *König Gyula* osztálytitkár.

A «Mathematikai és Természettudományi Értesítő» a M. Tud. Akadémia III. osztályának folyóirata, melyben az ülésein részletesen bemutatott vagy csak röviden bejelentett tudományos munkálatokat teszi közzé, föltéve, hogy a követelményeknek megfelelnek. Az Értesítőben csak oly közlemények foglalhatnak helyet, melyek az illető szaktudomány művelésében az elért eredmények vagy a használt módszerek tekintetében haladást jeleznek és irodalmi szempontból is kellő gonddal készültek. Terjedelem tekintetében az Akadémia rövid és szabatos fogalmazást kíván, melyben a dolgozat tudományos tartalmának megértésére szükséges részletek kellően kidomborodnak. Az Értesítő évi öt füzetben jelenik meg; a füzetek megjelenési határideje február, április, június, október és december hónapoknak mindenkor utolsó napja. Előfizetési ára egy-egy kötetnek 10 kor.

Nyelvtudományi Közlemények. Harminczegyedik kötet. A Magyar Tudományos Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásából szerkeszti *Szinyei József*.

A tágabb értelemben vett magyar nyelvtudományt öleli fel, melynek feladatai a magyarral hason alkotású altáji nyelveket behatóan tanulmányozni s tudományosan feldolgozni, kiváló tekintettel arra, hogy a magyar nyelv tényeinek földérintésére vagyis tudományos megfejtésére szolgáljanak. Más, bár nem hason alkotású nyelveknek, a melyek a magyarral történelmileg érintkeztek, reá gyakorolt hatását feltüntetni. Megjelenik negyedévenként, még pedig márczius, június, szeptember és december elsején. Az egész évfolyam legalább harmincz ívből áll s előfizetési ára 6 kor.

Történelmi Tár. Évnegyedes folyóirat. Új folyam. 1901. II. Kiadja a M. Tud. Akadémia történelmi bizottságának hozzájárulásával a Magyar Történelmi Társulat. Szerkeszti dr. *Komáromy András*.

A folyóirat ez új folyama a M. Tud. Akadémia történettudományi bizottságának nemcsak anyagi, hanem jelentékeny szellemi támogatásával is jelenik meg, a mennyiben a bizottság sok nevezetes hazai s a legnevezetesebb külföldi levéltárakból évtizedek óta gyűjtött és másolt magyar vonatkozású forrásanyagát a *Történelmi Tár* rendelkezésére bocsátotta, s ezzel valódi kincsesházat nyitott meg a történetkutatók előtt, melynek kincsei eddig jóformán használatlanul heverték a bizottság kéziratárában.

Egy-egy füzet bolti ára 2 kor., az egész évfolyamé 8 kor.

Megrendelhetők

a M. Tud. Akadémia könyvkiadó-hivatalában

Budapesten, V. kerület, Akadémia-utca 2. szám.